

پیلیمردیلر، هامی بئله خیال ایدیردی که، شخصادیکتاتور آرادان آپاریلدیغی تقدیرده آزادلیق یولی آچیلماق نتیجهده جمعیتین سعادت دوری باشلانماق و ملتئوز مقدراتینی تعیین ایتمکده آزاد اولماق دیر.

هله بونی دیمیریگ که، ترورچیلیقدا نجه دیرلر «بئینگیکن بونونا زینقر ووی آسا بیلن سیچانین» تاپیلماسی ئوزی بیر پروبلمایدی. چوخ وقت بوتون مدعالار سوزجر چیومه سیندن کنار اچیمیردی. لکن حکومت، پولیس، سیاسی اداره، حربی تریبونال، ائله حده درگاهی، آیرم، مختاری، خلعت بری و اونلارین آل تیاری بو بارده گیده دانیشیق لاردان ئوز وقتینده تام مهارتله استفاده ایدرک، ئولکهنین یاخشی، پاک و تمیز آدمالارینین اکثریتینی همین اتهام ایله تهمت لندیریب، اونلاری ئوز مقام پرستلیک شهوتلری، ترقی ایتمک و یوکسلمک هوا و هوسلرینه قربان ویریردیلر. بونونلادا رضاخانین شاهلیق تاریخی صحیفه لرینه بیرچوخ سیلنمز، قانلی لکه لر و وروردولار. یاخشی و تمیز آدمالار اصلاهی ایشلتمگیمز شبهه توره تمسه ملیدیر. رضاخان دورینده بوتون آزادیخواه لاری ترورچیلیق اتهامی ایله توتوب قمر زندانینا کتیریردیلر. بلکه ده اونلارین اکثریتی بئله ترورچیلیق دوشمنجه سی و فکریندن تام ایله خبرسیز ایدی. بورا داحس ای دیلمیش آدمالارین مقدراتی پولیس اداره لرینین میلندن آسیلی وضعیته ایدی.

منهئجده، بیر آدامی تحقیر ایتمک، یا شخصلرین سیاسی و انقلابی موقعلرینی آلچالتماق ایسته میرم. عکسینه اولراق حقیقتی ممکن قدر، اولدیغی کیمی ساده و بره ک-دوزه ک سیز یازماغا، اونی-بونو اینجیتمکدن چکینمک جالب شرآم، خصوصیه، شخصه محبت و یا کین بئله دیکیم بیرچوخ آدمالارین آدینی قید ایتمکدن چکینه جکم. بوحال، شرح ایده جگیم مطلبدن آسیلی اولراق، بعضی لرینین آدینی قید ایتمک مجبوریتی قارشییا چیخان زمان، باش ویره بیلر. شبهه سیز بواشر محض مطلبی آیدینلا شهیرماق ایچون، مثال گوسترمک، شرح ایتمک و تصویر ایتماق خاطرینه اولماق دیر.

نه ایتمک اولار، بعضا آدام مجبور اولور که، بیرسیرا سوزلری دیمک و یازماقدان چکینمه سین. مثلا آقای ابوالقاسم موسوی یه شخصه حرمتیم وار. ایگرمی ئنجه ایلیک حادثه لر، مختلف اجتماعی مرحله لره بیزی بیر-بیریمزه یاخیلا شهیریب اوزون مدت عزمینده، بوویدایگر حاللاردا دوستلر غوموز بوزولما میشدیر. بونا باخما یارق موسوی نین بوخاریدا قید ایتدیگیم ترورچیلیق اتهامی اساسیندا توتولموش یولداشلاری حقیقنده بیرنجه سوز یازماغا مجبورام.

ترورچیلیق اتهامی ئوز لولوگونه جناب موسوی نین شخصیتینه یاییشایلردی. چونکه اونون اوتوز ایل لیک آزادیخواهلیق سابقه سی اولموش و همین آدایله ده شهرت قازانمیشدی. شاه شخصه اونی تانیردی، جمهورییت حادثه لرینده اونی حاجی رحیم آقا قزوینی نین ایوینده گورموشدی. بوندان باشقا بیرنجه ایل اول همین اتهام ایله اونی توتوب روسیه یه سورگون ایتیمشیدیلر. هر حالدا ترورچیلیق و یا حربی محکمه ایشچیلرینین دیلی ایله ديسک، شاه علیه نه قصد و زلمتک، اونون خارجی گورونوشونه بئله اویغون گلیردی. نظیمه موسوی نین آزادیاشاماسینی ایسته مه دیکینه گوره همین اتهامی اونا نسبت ویردیده، لکن بو اتهامینی نبوت ایده بیلمه دی. ئبوتاه احتیاج دا اولما میشدی. شهیرور حادثه سیندن (۱)

۱- شهیرور حادثه سی ۱۹۴۱-نجی ایلین اوگوست آییندا، متفق قوشونلارین ایرانا داخل اولماسی و رضاخانین شاهلیقدان استعفا ویریب، ئولکهن قاجماسیله علاقه دار اولان وضعیتین آنالیشی دیر.

سونرا آقای موسوی به ویرلیمیش حکمه گوستریلیدی که، حربی تریونال هج پیر اساسی ثبوت اولمادان اونا اون ایل لیک حبس جزاسی کسمیشدیر. بوسند یالتاقلار طرفیندن (عصرین انوشیروانی) آدلاندیریلان رضاخانین حاکمیتی دورونده کی «عدالتلی» حکم لرین بیر نمونه سیدیر.

هر حالدا نظمه ایسته میردی که، موسوی آزاد اولراق بورادا—اورادا اوتوروب بعضی صحبت لاریتسین. «ع» نین بوشو و یالان سوزلری پولیس الینده یاخشلی بیر بهانه ایدی. بوسوزلردن درحال استفاده ایده رک موسوی ایچون دبدبه لی و طمطراقلی پرونده دوزلتیلر. حالبوکه، «دکترم. ج» قفقارینی و «ع» نی پولیس ئوزی چوخ یاخشلی تانیرو یاخشلی بیلیدی که، موسوی هر کیمده اولسا آدام ئولورهن دگیلدر. لاکن وقتیله «ع» نی هدهله یه رک اوندان بول آلماق ایسته یین غلامعلی اهری نین غرضلی راپورتینی سند و اساس کیمی قبول ایدیب بیرینجینی مجبور ایتدی که، ایکینجی نین یالان و پوچ سوزلرینی تصدیق ایتسین.

موسوی نجه ایلر بویوتکلیضیز ساخلانیلدیقدان سونرا، ظاهرده شاها قصد دوزلتک کیمی گولونج بیر اتهاملا، محکمه ده ایسه نامعلوم بیر تهمتله اون ایل لیک آغیر و یاخود مجرد حبس جزاسینا محکوم ایدیلدی. پولیس یالینز «ع» نین بوشو سوزلری اساسیندا بئله بیر ادعا ایره لی سوروردی که، جلالیه (۱) میدانینی گویا همارا لاقدا اشتراک ایدهن موسوی بیر گون دکتر «م» ده میمشدیر: «شاه جلالیه میدانینا باش چکمه یه کلمیشدی. من اورادا اونون ایشینی بیتیره بیلردیم. دکتر «م» ایسه بواشیننه ایچون انجام ویریلمه دیگینی اوندان سئوال ایتمیشدی...»

موسوی و اونون دوستلاری علیهینه یوخاریدا قید اولونانلاردان باشقا هج بیر دلیل و ثبوت گوستریلمیردی. زنداندا بیزه ثابت اولدی که، «ع» نین سوزلریندن مینده بیریده دوغرو دگیلدر.

«ع» ادعا ایدیردی که، گویا او ایراندا و خارجله بیر چوخ بویوک ایشلر گوروب، ان زیره ک ترورچولارلا بیر لیکه ایشله میشدیر. اود بیردی: «بیر گون... سفارتخانا یا گنتدیگ، اورادا سفیرین آرخاسیندا کی سیمن گبرلی سنلری کوتورملی ایدیک. ایش باشاچا تدیقدان سونرا بیردن بیره کیشیکچیلر باشیمیزین اوستونی آلدیلار. دوستوم اوتاقدان بایرا قاجا بیلمه دی و توتولدی. من ایسه حیظه دایانمیشدیم. او، دیدی: منی دیری اله کئچیره لر تانییب بونونلادا سیزین هامینیزی توتابیلرلر. باشیمی پنجره دن بایرا چیخاریرام. سن اونو کس آپار. من ده بئله ایتدیم بونونلا هج بیریمزاله کچه دیک». بئله بیر گوچی آدمین سوزی ایله موسوینی اون ایل حبس جزاسنا محکوم ایتدیلر.

### جهانسوزی و باشقا متهملر

یازیق جهانسوزی دا دیمک اولار که، بوش سوز اوستونده محاولدی. او، استنطاق زمانی دیمیشدی: بیر گون شاه مدرسه یه یاخود هارایا ایسه گلمیشدی. من اونا چوخ یاخین ایدیم، عین حالدا تفنگیمده دولی ایدی. دوشوندوم که، اراده ایتدیگیم تقدیرده بیر گولله ایله اونون ایشینی بیتیره بیلیم.

۱- جلالیه میدانی تهرانین شمال غربینده یئرلشیر. بومیداندا حکومت طرفیندن رسمی کئچیدلر تشکیل اولونور.

بوقبل اتهاملارين، اساسی اولمايان پوچ محکوميتلرين مقیاسی چوخ کئيش ایدی. حتی نظمیهده شهبهلی آداملارين آیریجا کئیش سیاهیسی ترتیب اولونموشدی. شاه سفره چیخدیقدا ویام حادته باش ویرین زمان اولنلارين هایسینی دانیشیق سیز توتوب زندانا کتیریدیلر. حتی ایندیکی شاهین (۱) طویوندا بیله، بیر چوخلارینی احتیاط اولونندن زندانا سالمیشدیلار. شاهین سفره چیخماسیندان بیر نجه گون اول قصبه لرده، کندلرده، حتی یول اوستی چای خانالاردا، نسبتا تانینمیش آداملاری حبس ایدیرو بونونلادا اونون «طنطنه لی» استقبالی ایچون یول آچیردیلار.

تصور ایدیرم که، کئچمیش شاهین جانینی قوروماق ایچون سیاسی اداره طرفیندن گورولن جوربه جور تدبیرلر زنداندان خارجه کی آداملارداها یاخشی معلوم ایدی، بیز یالنیز ایشیدیردی که، بیله حاللاردا شهرین معین کوچو خیا بانلاریندا عیمه جرقایدان قانولار قویولور. آغاچ کمک و سایر بو کیمی ایشلار ایچون ینی-ینی گوستریشلر ویریلیدی. عمومیته دیمک اولار که، نظمیه و حربی محکمه مامورلاری، ثروت و یوکسک وظیفه الده ایدهرک ئوز خصوصی یا شایشینا سون درجه هوسکار اولان شاهین نظرینده، خلقی خورتان قایریب و یول ایله ئوزلری ایچون چوخ فایدالی دکان آچمیشدیلار.

### تور و چیلارین مرسوم تشکیلاتی

ارمنی یوسف و اونون یولداشلاری.

آرتیق کدرلندیریمی عمومی حاللاری بیر کنارا قویوب بیر قدرده مرسوم قاتلرین ماجرا سیندان یازاق.

فولادینین دوستلاریندان باشقا زنداندا داهادورد سیاسی محبوس دقتیمیزی جلب ایدیردی. بو آداملار تخمینا ایدی ایل زنداندا ساخلانلیدیقلارینا باخما یاراق، هلده اولنلارین تکلیفلی معین ایدیلمه میشدی. بو آداملارین باشچیسو و رهبری ارمنی یوسف ایدی ایله مشهور اولموش یوسف خان آشوری ایدی... تاریخی حادثه لر حقینده ویردیگی معلوماتلارا نسبت او دها گنج گورونوردی. زیرک و چٹویک آدام او خشاییردی. فارس دیلینده یاخشو دانیشاردی. ارمنی یوسف، قاراشین، آریق و اورتابویلی بیر آدام ایدی. دانیشیقیندان گورونوردی که، کفایت قدر تحصیل آلمامیشدیر.

ارمنی یوسفدن باشقا اکبروف آدلی بیر شخصینده عجایب هیکللی زندانا کتیریلن ینی آداملارین دقتینی جلب ایدیردی. گوده بویلی، انلی کوره کللی بو آدام چنگل حرکاتینین ایلک دوری مجاهدلی کیمی ساچ ساققالینی اصلا قیر خدیرماییر و ئوزونی مرحوم کوچک خاننا بنزمتکه چالیشیردی. بیر حالدا که، مرحوم میرزا، اکبروفدان دها بویون بوخونلی، دها گنج و دها ساغلام ایدی. میرزا کوچک خانین توم ساچ ساققالیندا بیر داندان آغ توك یوخ ایدی. اکبروف ایسه سولقون و دوشگون ایدی. ساچ ساققالیندا آغ توكلر اوستونلوك تشکیل ایدیردی.

میرزا کوچک خانین باخیشلاری درین و جاذبه دار ایدی. اکبروفون گوزلرینده ایسه ذکاوتی آندیران کیچیک بیر پارلیتی بیله یوخ ایدی. میرزا متانتلی، وقارلی و دیندار ایدی. اکبروف ایسه جیرتقوزو یونکول گورونوردی. بو بدبختلیک بلکه ده زندان

تضمین نیتجہ سندنہ تورہ نمیشدی اودیبری: «مرحوم میرزا ایلہ یاخین قوہ مولوق مناسبتیم وار، جنکله ئوزوم ایچون بیر آدام ایدیم، چوخلی ملک و ثروتیم وار ایدی.»  
 زنداندا ایسه بیله سوزلرہ هئج کس قولاق آسمیردی. اورادا آریستوگرا تلیق و بویوک لیک یالنیز گوروشه کلنلرین محبوسلار ایچون کتیر دیکلری خوره کلرله ئولچولوردی. نجه دییرلر، آملارین حرمتی زنداندا کتیریلن خوره ک قازانچالارینین بویوکلیگی ایله ئولچولوردی. بونا گورده، بعضی اعیانلارو طایفا باشچیلاری یالنیز قازانچالارین بویوک-لیگی ایله فخر ایدیرو چالیشیردیلارکه، بوش اولسا بیله، زندان بویوک قازان کتیر سینلر، بوجتدن اکبر اوفون دیدیکلرینی محبوسلار اویورما حساب ایدیرو، اونون ایچون هئج بیر موقع و وظیفه قائل اولموردولار.

گورونور او، جنکله دهه اوقدر ادلی سانلی آدام اولما میشدی. بلکه دهه ساده بیر تفنگچی اولموشدور. تمادفاو ایلیک سیاسی محبوس ایدی که، دیلیکینه گوره زندان مامورلاری ایله یاخیندان علاقه ساخلا ییب اولنار ایچون خیرچیلیک ایدیروی. او، بیزیم گوریوردو یا شامادیغی ایچون من بو ادعایا تصدیق ایده بیللمرم. لاکن قید ایتمه لی بيم که، او، اوست-اوسته ایچی بوش آداما اوخشا ییردی.

فیروز نیمی بودسته نین ان رشادتلی عین حالدا ان یازیق عضولریندن بیری حساب اولونما ییدی. بوهنتلی ورشادتلی کنج آلتی ایل حسده قالدیق دان سونرا زندان رئیس مشهور ناصر خانین کوتک لری، قامچی لاری و تپیک لری آلتینده لی اولموشدی. او، پاپاق-سیرکیزیر، دیله نیر، معناسیز سوزلر دانیشیر. خصوصیله ارمنی یوسفی لاغاقویوردی. انصافلادیسک، یوسف ممکن قدر اونا کومک و خدمت ایدیروی. لاکن او هئج ده یاخشیلیه و یا پسلیکی باشاوشمه ییب حتی بعضا آداملاری بیله تانیما ییلمیردی. اودیبری: «بوگون کومیته بیزه قیرقا ولو گوندر میشدی. بیر ماوزمار کالی طبا نجه، بیر دست پالتار و بیر یاخشی آفتومشیندا قاپینین آغزیندا حاضر دیر. کومیته ایسته ییر که، تئریلیکه من بورادان چیمب گیدیم، لاکن ناصر خان مانع اولور. سوز ویر یبلر که، آخشام یانما کلسینلر، تاپشیرمیشام بیر یاخشی قلنجدا منیم ایچون کتیر سینلر.»

اونلاردان دوردونجیسی علی برو جردی ایدی. اکبر اوف کیمی، اودا زندان یاخشی نفوذ و شهرت قازانما میشدی. ظاهری گورونوشوندن آلیورچی و بازار آدامینا اوخشا ییردی. اوست-اوسته محبوسلارین اکثریتی یوسفین دسته سینه یاخشی مناسبت بسله میردیلر.

زنداندا آداملارین پوزقونلاشماسی ایچون کنیش و الویریشلی امکان وار ایدی. اولارین بیرچوخی چاره سیزلیکن تسلیم اولاراق زندان مامورلارینین گوستریشی اساسیندا خیر-چیلیکه و جاسوسلغا باشلا ییردیلار. بعضی لری ایسه ئوز مردار طبیعتلری اوزوندن بو کیمی آلقاق ایشلرہ بویون قویوردولار، مثلامشهور قاتل حاجی محمد کلیپاگانی جاسوسلوق ایتدیگی ایچون گونده بیر قران پول آلادی. سیاسی ادارہ نین مفتشی، ساختاسندرل دورلن ورشو خانین قارداشی ابراهیم خان آرتیق نهار شام آلقاق و زندان داخلینده آزاد گومک خاطرینه، پولیسه خدمت ایده روی. بعضی لری ایسه داها آلقالیق گوستره رک سوپور که-چیلیک وظیفه سی اله ایتمک و سایر بویکیمی ایشلر خاطرینه سرهنگر اسخ و یاخود نیرو مندین بوتون گوستریشلرینی حیاتا کئچیریردیلر.

مختلف شایعه لره باخما یاراق یوسفین و اونون دوستلارینین جاسوس اولمالاری حقیقته منیم ایلمده هئج بیر قطعی دلیل یوخدور. بونا گوره که، زندانین داریسقال محیطی شدتلی رقابت و حسادت و روحیه سی توره دیروی. زندان مدیری ایسه محبوسلار آراسیندا قسدا ایکی تیره لیک سالیب استفاده ایدیروی.

هر حالدا بی‌زمن‌نداننا کتیریلدیکیمیز وقت یوسفین خصوصی بیروضعیتی وارایدی. دیلدیکینه گوره بیرنجه ایل مدتینده کچمیش بیرنمره لی حبسخانادا ساخلانیمیشدی. ایلک یوغلانیشدان سونرا اورادا آزاد بوراخلمیش ایدی. دیبیردیلرکه، یوسف هرگون ئوز آداملاری ایله گوروشه بیلیردی. او حتی ئوز آوادلی ایله حبسخانانین اوتاقیندا گوروشردی. زنداندا اولارکن اونون بیرواشغی دا اولموشدی.

یاخشی یادیمدا دگیل دیلدیکینه گوره نظمیه طرفیندن آیدا اون بیر یا ایکیرمی تومن اونون آوادینا خرجلیکده ویریلیردی. زندان داخلمنده گیزلی صورته سیکارو تریاک ساتماق دیمک اولارکه، یوسفین انحصاریندا ایدی. او، دیبیردی که، گونده هنج اولماسا اوچ تومن قازانمالیام. پولیسر اونونلا حسابلا شیردیلار. بوتون محبوسلارلا یولداشلیق و دوستلوق ایدهردی. اوره کی صافو الی آجیق بیر آدام ایدی.

عباس کسدانین دیدیکینه گوره یوسف زنداندا بوراخلمیقدان سونرا آیدا اوتوز-تیرخ تومن معاشلانظمیهده ایشه قبول اولونوب اسفهاندا گوندرلمیشدی. عباس کسدابو مسئلهدن چوخ دلخور اولموشدی. اودیبیردی: «من ئوزوم وندان داها آرتیق ترورچی یام. ناحق بیتره اونا آیدافلان قدر پول ویردرک اسفهاندا گونده ریشلر...»

یوسف ئوزو ایسه بئله ادعا ایبیردی که، اونون زندان آزاد ایدهرک سیفرهای تابق ایچون کاشانا گونده ردیلر. او ایسه حکومتین پلانینی سیفرها دا بیلدیرمیشو الیندن کلدیگی قدر اونا کومک و یاردم گوسترمکه چالیشمیشدیر. لاکن بو، یالنیز اونون ئوز سوزو ایدی. دوستلاریمین بیر چوخو بوسوزون یوز فائض دوعری اولماسینا اینانمیردیلار. قیدایتدیکیمیز کمی یوسف زیرک بیر آدام ایدی، ئوز دیدیکینه گوره یفرم دسته سینین مجاهدلریندن اولموشدی. جنگلدهده مهمرول اوینامیشدی. من اونونلا چوخلی دانیشدیم چونکه اونون حرکتلری و ایشلری منیم نظریمده چوخ مرموز گورونوردی. اودیبیردی که، منی دفعه لره گوروشدیر. من ایسه اونو هارادا گورسه کمی یا آدینی بئله ایشیتیمکی می یادیماسالا بیلمیردیم. بونا گورده نه بین بهاسینا اولورسا اولسون اونلارین ایشینین کیدیشاتی حقیقته دوزگون معلومات الله ایتمک ایسته بیردیم. لاکن درینه گبتیکجه مسئله نین حلنی منیم ایچون داها چتین و داها دامرموز اولوردی.

اودیبیردی که، تهراندا گلمز دن اولرشته حبس اولوندوم. سونرا کیمین ایله ونهجه حبسن بوراخلمه یتمی ئوزومده بیلیم. بو حادثه دن سونرا آوادیمی گوتوروب تهراندا کلدیم. بورادا بیر چوخ تانیشلاریم وارایدی. تهراندا معین مدت ایشرسیز قالدیم. لاکن بعضی لرینین دیدیکینه گوره فیروز دیوانه اولمازدان اول بیلدیرمیشدی که او،

یوسف ایله بیرلیکده تهراندا کتجه اونا چبخیر، خصوصیه شهر اطرافیندا آداملاری سوپور-موشلار. دیدیکینه گوره فیروز اعتراف ایتمیشدی که، اوزمان اونلارین ایشی اساس اعتباریه آدام ئولورمکن عبارت اولموشدور، لاکن یوسف ئوزونی داها جدی گوستریر، گوردوگی ایشلره مجاهدلیک و آزادخیوا هلیق رنگی ویرمکه چالیشیردی.

من اونلارین کیم اولوقلارینی معین ایتمکه چوخ چالیشدیم، لاکن بومسکن اولمادی تصورایدیرم که، یوسف ئوزو ده بونی بیلمیردی. بلکه ده او سری گیزلتمکه چالیشیردی... اودیبیردی: «بیز قوام السلطنه ایچون ایشله بیردیک. لاکن قوام السلطنه ایله اصلا گوروشمه میشدیک. بیز یالنیز بیرنفر ضابط و اسطه سیکه اونونلار ابطه ساخلا بیردیک. همین ضابط کومیته نین قرارلارینی بیزه بیلدیریر، بیزیم ایچون پول و سلاح کتیریردی. من دیمک اولار که، همین ضابط ایله هرگون گوروشوب اوندان گوستریش آیردیم. شاهین گونده لیک ایشلری حقیقته بو ضابطین دقیق معلوماتی وارایدی. بیز اونون گوستریشی ایله، ئوز

وقتینده شامین گلهجگی معین یئرلرده حاضر اولوردوق. لاکن شامین بواشلردن هانسی واسطه ایله خبر توتوب ئوز وقتینده لازمی احتیاط تدبیرلری کورمده سی هله ده منیم ایچون آیدین اولماشیدیر. هاینین بیلدیگی کیمی، او وقت شاه اداره لره تک لیکنه باش چکر دی ئوزی ایله هنج کیمی آپارمازدی. کومیته نین کوستریشی ایله بیز شامین گلهجگی بی ره گه تکیکنه، اوراد ائنه دن دیرناغادک ساحلانیمشو او طرف بو طرفه وار گل ایده ن قر اول لارلا راستلاشیردیق. مثلا، بیر کون بیز دایدیلر که، شاه فآن ساعته دامینه اداره سینه باش چکمه کیده جک، سیزده او یترده حاضر اولمالی سینیز. دیمیشیدیلر که، شاه تک اولا جاق دیر. لاکن همان یترده جاق دیر طرفه ساحلی قر اول لارین کیشک چکدیگینی گوردوک. شاه ئوزی ایسه بویوک عده دن عبارت عسکرلرین اورتاسیندا امینه اداره سینه داخل اولدی. شهه سیز بئله بیر وضعیتده بیز هنج بیر ایش کوره بیلمز دیک. اونا گوره که، اولا، اوتک اولما دیمیشی تقدیرده بیزد ایش کورمکه اجازه ویریلمه میشتی. ایکنجیسی، هدغه آتیش آچماق ایچون اسکان بوخ ایلی. تخمینا دورت بش دفعه بو کیمی حادثه قارشییا چیخدی. بیز اولنلارین هامینی ضابطین واسطه سیله کومیته یه معلومات ویردیک...»

من چوخ مایل ایدیم که، همین ضابطین آدینن نه اولدیمینی یوسفن ئو گره نیم، لاکن او آندا یچره رک بیلدیریردی که، ئوزوده همین ضابطین آدینی بیلیم.

سرتیب درگاهی نین بومسئله حقینده قالین پرونده دورتمه سی او اونا بیز چوخ بزرگ حوزه ک ویرمه سینه باخما یاراق، یوسفین دیدیگیندن کورونوردی که، بواش لاپ باشلانقیچدان اعتبارا ایون پارلیق اولموش نور، شامین ئوزی همین مسئله نین بوتون جزئیاتیندان خبردار ایمیش. کیم بیلر، بلکه ده قاتلر کومیته سینین باشیندا شخشا شاه ئوز دوروموش. یوسف دیردی: «شامین مجلسه گلهجگی کون بیزیم ایچون سون وان قطعی عمل مرحله سی کونی حساب ایفیلیردی. شامین گلهجگی وقتدن اول بیز الویریشلی بیریره توپلانیب فرصت کوزله بیردیک. قاجماق، گیزلنمک و ئوزوموزی نه واسطه ایله خلاص ایتمک یوللارینی دا حاضر لایمشیق... ینده دیردیلر که، او، مجلسه تک کله جکدیر. تصادفا دوز معین اولونموش وقتده کلیب چیخدی. بئله ایشلرده چوخلی تجربه و جسارته مالک اولدوغوما باخما یاراق نئجه ثانیه تردد ایتدیم، بوتون عصله لریم شدتله تیرمکه باشلادی. ایشین اهمیتی نظره آلاق درحال ئوزومی اله آلیب طمانچه نین دسته سینی الیمده محکم توتوم. بویوک عزمه بیرنجه آدیم ایره لی گیتیریم. فیروز ایسه اصلاتر دد ایتمیردی، بونوخ ایشلار اونون ایچون بیر او یونجاق کیمی ایلی. او، همیشه ئوزی ایله ماوز مارکلی طمانچه کزدیره ردی. ایشی باشا جاتدیر سایدیق او، همین سلاحین کومگی ایله، مین لرله ساحلی عسکرین محاصره سینن چینیئوز جانینی خلاص ایده بیلردی. بوزمان اکبر اوف و علی بروجردی ده یاردیم ایچون باشقا بیر یترده فرصت کوزله بیردیلر...»

یوسف دیردی: «مقدمی حیاتا کئچیرمک ایستهدیکیم وقت بیزیمله شامین آراسیندا جمعی بیر نئجه آدیم فاصله وار ایلی. من ساغان، فیروز ایسه سول طرفدن اونون باشینی نشانا آلمشیق. بیز آتیش آچماق ایستهدیکه، رابطیمز اولان ضابط غلغلانا ورتالقد کورونره رک، بیزه آرادان چیخماغی اشاره ایتدی. بیز ایسه اونون ایزی ایله جمعیتن ایچر سینن چینیب کیتدیک. ضابط بیزه دیدی: آرتیق عملیات سونا چاتمیشدیر. سیزین وجودینیز ده داها احتیاجیمیز یوخور، کیدین ئور باشینیزا چاره قیلن...»

یوسفین بوسوزلری مسئله نی منیم نظریمه داها قارنالیق و داها موز ایدیردی. من اونو هنجده یوسفین ایناندیمیشی کیمی باشا دوشمه یرو قبول ایده بیلیمردیم. یقین که، مسئله هنجده بو ساده لیکنه اولماشیدیر. بونا گورده من بیر کون زنداندا یوسف خان

يديم؛ آياسيز بوتون بونلارين اويونو كللك اولديغى بارهده هئچ فكرلشميرسينيز؟ بلكه ده  
نظمه اداره سينين ئوزى همان ضابطى سيزين يانينيزا كوندرميش!  
اوتعجبله سنه ايچون بوايشى كورمك ايسته بير ميشلر؟ ديدى. نظمه نين منيمله نه كيمي  
دشمن چيلگى اولايلىرميش!!!

يوسفخانين بوجوابلارى. اونون، چوخ چئويك اولماسينا باخمايaraq، سياسى  
مسئله لرده اولديقجا ساده و عوام اولديغىنى كوستيردى. من اونا ديديم؛ يوسفخان سياسى  
ايشلرين هامىسى هئچ ده بىراوزلى و ساده اولمور. مثلا چوخ احتمال كه، نظمه بويولاييله  
بويوك سياسى بير مانعه وانكلى اتهام ايديب آرادان ابارماق ايسته بيرميش. يايكه  
بوليس حاكم داييره ده منسوب شخصلردن بيرينى بيخماق ايچون، اونا كللك دوزلمكه  
چاليشميش.

«تجربىلى» ترورچى بيرقصر فكرلشديكن سونرا ديدى؛ باش چيخارا بيلميرم. هر  
ايشى بيلمده، ايشين يو جهتينى درك ايتمه ميشديم. قيد اولونان ضابطن باشقا بيزيم هئچ  
كسله علاقهميز اولمايشدى. نظمه ده ايسه بيزدن قوام السلطنه نين آدينى سوروشولار.  
ببرايسه اونون حقينده يالئيز ضابطن ايشيتديكيميز سوزلرى بيليرديك. بلكه ده سيزين  
ئانئيز دوغرو دور. ديديكينيز كيمي، نه بيلمك اولارا سياسى ايشلر هئچ ده ساده اولمور.  
من يوسفاييله قصدا بير نچه دفعه كوروشوب و هر دفعه اوندان معين مسئله لرى و كورنمكه  
چاليشيرديم كه، بلكه ده مسئله نين اوجونى بير يئره آباريب چاتدير بيلم. لاكلن تاسفلر  
اولسون كه، هله ده بوسئله منيم ايچون قارائليق و سروز قالمقا داير.

يوسفئوزى اخلاق جهتجه ساده اولديغىنا باخمايaraq، مرموز بيز آدم ايدي. او، هر  
يئردن خبر ويرير، هامىنى تانيردى. بوتون حادثه لره لىنى اوزاتميش، هر هانسى ماجرا يا  
آزچوخ قارىشميشدى. خصوصيله زندانلار بورا خيلا چاغى سون كونلرده چوخ مرموز  
كورونوردى، رشتنه ندين اوستونده توتولماسى، نامعلوم ضابطن هانسى واسطه اييله  
اوتو اله كچيرمه سى، نه ايچون ترورچيليقا مامورايديلمه سى معلوم دگملى.

يوسفين ئوز ديديكلىرينده بير شئى باشا دوشمك اولموردى، فيروز نيمى ايسه ديواند  
اولموشدى. ديكربوللاشلارى ايسه يوسفدن باشقا آبرى آداملا رابطه ده اولمايشدىلار.  
اونلار يالئيز يوسفين كوستيرشى ايله ايشله ميش، ايشين كوكونن خبردار اولمايشدىلار.  
بونا كورده اونلاردان هئچ بير شئى ئوكره نمك اولموردى.  
بوتون بونلارا اساسا قيد اولونان ترورچيلارين تشكيلاتى منيم ايچون مرموز  
قالميشدى.

\*\*\*

ببرقايد اولاراق مجلس دوره لر يندن هر بيرينين قورتار ماسينا بير نچه آي قالميش و كيلر  
ئوزلرينه تكان ويريب چاليشاردىلار كه، هر هانسى واسطه اييله اولور ساسا اولسون خلئين  
اعتمادىنى جلب ايدهرك، يئى سئچكى لر زمانى ئوزلرى ايچون الويريشلى زمين و محيط  
حاضرلاستىلار. حاضر دا اولديغى كيمي، رضا شاه دورونده ده سئچكى لر زمانى خلئين  
اراده سينين تاثيرى يوخ ايدي. ديكر طرفن كتله لر، مجلسرو اونون وكيل لر ينه اعتماد  
بسلمه ميه رك، بودستگامى ديكتاتورون ايكرنج مقصد لر ينى حياتا كچيرمك، اونون كوندن-  
گونه آرتان اشتباسىنى تامين ايتمك ايچون واسطه دن باشقا بير شئى اولما دىغىنى درك  
ايتميشدىلر. بوتون بونلارا باخمايaraq ۱۳۰۹-نجى ايلين ياي فصلينده دوره سى باشا  
چاتميش مجلسين ساده لوح وكيل لر يندن بير نچه سى ئوز شانسلار ينى يندن سيناقدان

کچیرمک فکرینه دوشدیلر. مرحوم فرخی ده اونلارین ایجریسینده ایدی. او ایکی ایل سکوت ایتدیکن سونرا ایندن فعالیتله باشلا یاراتاق، کچیجک بیر فراکسیون یارادیب، بیرسیرا چدی تدبیرلرله اتمیشدی. فرخی دیردی: مسئله ایکی حالدان خارج دگیل. اگر موقتیت بیزیمله اولار سا مجلسه وکیل سئجیلیب فرصتین یتمشه سینگی کوزلیه ریک. عکس تقدیرده ایسه خلق، بیزیم شاه اینده آلت اولما دیقیمیزی، اونون مقصدلرینین حیياتکچیریمله سینده اشتراک ایتمه دیگیمیزی باشا دوشه چکدیر.

بیز فرخی نین فلسفه و عقیده سی حقیقته دانیشماق ایسته میریک. اونون سوزلرینین بیر چوخی عیبجه گورونور. چونکه فرخی نین ئوزونه شخصوس پرینسیپلری وار ایدی. زندانین ئوزونده بیله بعضا هئچ بیر منطقه اویغون کلمه یین سوزلر دانیشاردی. لکن او هر حالدا فرخی ایدی، قورخماز ایدی، جسارتلی و رشادتلی ایدی. ایسته دیکی سوزلری دییب، باجاردیغی ایشلری گوره ردی. بیرچوخ حاللاردا ئوز ایشرلرینده موقتیتده اله ایدهردی. فرخی نین وکیل لیک دورونون سونی دیگیمیز کیمی ۱۳۰۹-نجی ایل یای قسلی نین اوللرینه تصادف اتمیشدی. همان کونلرده اودرینده (۱) ده یاشا بیردی. بوزمان فرخی ایسته بیردی که، ئوز دیلی ایله دیسک بیرنجه ساعتلیق، شاعرانه حسلری ایله بیرلیکده، طبیعتین قونوندا ساکت اوتورسون. اونون نشر ایتدیردیگی «طوفان» غزه تی ایسه هم تعطیل، غم، ده قشغن ایدیلیمیشدی. عین حالدا شخصی ایوی ساییلان همین غزوت اداره سینین ملکیتی اوستونده ... بختیاری ایله چکیشردی. یایدا بهارستاندا (۲) یاشاماغی دا ئوزی ایچون الویری شلی حساب ایتمیردی. رضاخان اصول-اداره سی گتسگیده کونک سالاراق عادی و طبیعی بیرشکله دوشموشدی. سنزوراتام کسگین لیگی ایله حکمرانلیق ایدیردی. نظمه ئوز نفوذ دایره سینگی گونی-گوندن کنیش لندیردک حربی ناظرلیگی، باغشاهی (۳) و دیکتاتورلوغون ایله دورونه منسوب دیگر موسسه لری ئوز کولکله سی آلتینا آلمیشدی. یاریم پولیس و سرای مداحی اولان بیرنجه غزه ت استثناء اولماق شرطیله، هئچ بیر غزه توپا بولتن نشر اولونمور و اولونادا بیلمزدی.

وکیل لر کولونج تقلیلچیلر کیمی داورین (۴) قوندارما قانونلارینی مکانیکی صورتده تصدیق ایدیر. بایرام کونلرینده پوشک آتماق یولیه اعلیحضرتین حضورنا چاتیرا و اونون سویشلرینی و معناسیز سوزلرینی تام افتخارلا ایشتیمکه حاضر اولوردولار. خلاصه اجتماعی حیات ئولموش و آزادان گتمیشدی. سیاسی اداره مامورلارینین سوزی ایله دیسک، هئچ کس، حتی مشتمعنا دایله رای سوبله یه بیلمزدی. اوزمان دیردیلر که، ئولکهنین ئوز صاحبی وار دیر. یالنیز او ئوزی ئولکهنین وضعیتی و رعیتلری حقیقته فکرشمه لی و رای سوبله یه لیدیر. بو حقد هئچ کس فضول لوق ایتمه لیدیر.

بورادا بیر حادثه نی خاطر لاتماق ایسته بیریم. حبه آ لیندیغیم وقتن یددی ایل سونرا آجلیق اعلانی ایله علاقه دار اولاراق بیرگون زندان رئیسینین معاونی یانما گلگی. بو قوجا اشغنانلی دلیل، نصیحت ویرمکی، اوزون-اوزادی بیچیلدا ماغی چوخ خوشلایاردی. صحبتیمیز

۱- در بند تهرانین شمال غربینده یئرلشن یایلاقین آدی دیر.

۲- بهارستان. ایران پارلمانی بناسین آدی دیر.

۳- باغشاه. تهرانین غربینده یئرلشن قازما دیر. محمد علی میرزا مشروطه چیلرین چوخونی بورادا آزادان آپارمیشدیر.

۴- داور رضا شاهین دیکتاتورلوغی دورینده ۱۳۱۰-نجی ایللرده ایرانین عدلیه نظاری اولموشدور.



بیرساغتن آرتیق دوام ایتدی. اونه یول ایله اولورسا اولسون، منی راضی سالیب خوره ک  
یتدیرتمگه چالیشیردی. اوئوز وظیفه سیننن بیر قترکنارا چیخاراق، موجود رژیمین،  
نظمیه نین خیانت کارلیغی، عدلیه نین پوزقون و چرکین حرکتلری حقیقته بعضی محرمانه سوزلر  
دانیشدی. من اونادیدیم، آقاسیزالنه خیال ایدیرسینیزکه، بونلاری بیز بیلیمیریک، سیز  
بئله تصور ایدیرسینیزکه، زندان رژیمسی راسخی تانیمیریق. اونون حرکتلریندن خبریمیز  
بوخدور؟ خیال ایدیرسینیزکه، مثلامختارینین نجه آدام اولدیغینی، مدعی العموم لارین و  
رنگ به رنگ محکمه لرین عضولرینین نه ایش صاحبی اولدیقلارینی بیلیمیریک؟

یازیق قوجا ئوز دیدیکلرینه یشیمان اولاراق تاسقله دیری؛ من بئله خیال ایدیردیمکه،  
سیز درسینیزی از بلیب سینیز. آخی نه ایچون دیر سیزکه، من بیلیرم؟ نه ایچون سیزین  
قاناقاقلی اولدیغینیزی باشقالاری بیلین؟ نه ایچون سوادلی اولدیغینیزی، یازیب اوخوماق  
باچاردیغینیزی ئوز که لره گوستریرسینیز؟ سن دی که، بیلیمیرم. دی که، کوزوم قولایم  
بوخدور. بو قوروقت زنداندا قالدیغینیز باخما یاراق هئچ بیر تجربه الله ایتمه ییش سینیز،  
بلکه ده خارچن خبردار اولما دیغینیز ایچون بئله اولموشور. آقاجان محض سیزه اعتماد  
بسله دیگیمه گوره، منی گیره ویرمه یه چکینیزی بیلدیگیمه گوره لاپ پرده سیزدیمه لیم؛  
بوگون حکومتین سیاستی بونی طلب ایدیرکه، جمعیتیمیزده باشا دوشن، کوز-قولای  
آجیق اولان آدام لار اولما سینلار. ایندی ئوزونوز-ئوز ایشینیزین حسابینی کیدین.

بوتصادفی دانیشیق دان عبارت کیدلیر. بونوع دانیشیق لار بیز هر آدیمدار است کلیر  
و دیمک اولارکه، اونامعین درجه عادتده ایتیمشیک.

مطلبدن کنارا چیخدیق. مقصدیم هئچ ده کتاب و یا خود مقاله یازماق دگیل. بونلار معین  
قیدلردن عبارت دیر. اونا گوره ده هر وقت یادیمان ه دوشور، اون یازیرام، چونکه یازیلما سا  
اونودولا بیلر. مقصد زندانین ایچریسینده کی وضعیتی تصویر ایتمک دیر. بوقیدلر اولمادان  
«اون بیر ایلمیک خاطر لره» آدلی دیگر کتابچا بلکه ده بواشین عهده سیندن کفایت.  
قدرگله بیلمه دی.

باشقا بیر مطلبی ده حاشیه اولاراق قید ایتمک ابسته بیرم. سیاسی محبوس لاردان بیری  
بیرگون شاهین «مبارک» حضورونا عریضه گوندره رک، صنعی جمهورییت طلبلیک نهضتی  
گونلرینده معلومات سیزلیق و یا سایر عامل لرین تاثیر آلتیندا گوستردیگی  
جزئی خدمت لرینی همین عریضه ده خاطر لایتمیش و بونولا ئوزونه برائت  
قازان دیرماشا ینی عصرن «بویوک نابغه سینین» رحم و «مردانه لیک» حسلرینی  
حرکت کتیرمکله ئوزونی جهنم دیشکیکنن خلاص ایتمک چالیشمیشدی. مشهور سرهنک  
نیرومند سیزور زمانی عریضه نی ساغلامیب در حال آقانی... ئوز حضورونا چاغیراراق  
دیمیشدی. همین بو عریضه گوستریرکه، سن سیاسی بیر آدام اولموش وینه ده همان یولی  
دوام ایتدیریرسن. سن نجه جسارت ایدیب یازیرسان که، «شاهین مبارک قلملری بهارستانین  
قارشیسینا چاتان زمان من اونون آياقلاری آلتینا چچک سپلردن بیری ایدیم».

بونده دیمک دیر؟ سن سیاسی آدام اولماغینی انکار ایتمک ایسته ییرسن. لاکن بوندان  
بویوک اعتراف اولارمی؟ آقا مگرسن بیلیمیرسن که، بوئولکه ده سیاست اولما مالیدیر؟  
اعلیحضرتین طرفدارلیق گوستره نلره احتیاجی بوخدور. دولتین خیرینه دانیشماق ایسته یین  
آدام لاردا سیاسی مقصد حساب اولونورلار. یوکسک دوشونجه طلب ایدنه مسئله لره هئچ  
کس قاریشما مالیدیر. گنت عریضه نی دگمشدیر و بئله یاز:

«من آنلاشیلما مالیق نتیجه سینده توتولاراق آلتی ایل مدتینده محاکمه اولونمادان  
قصر زندانیندا حبس ایدیلیمش سواد سیز و عاجز بیر آدام...»

فرخى نين مجلسده اظهار وجود ايدىب «امنيت» آدلى كېچىك فراكسيون تشكىل ايتىمك ايتىسدېكى بىر وقتده چوخ كىزلى و چوخ محرمانه اولان دېگىر مىلى سىياسى بىر تشكىلاتدا مجلسدن خارجه بويوك بىر جديتله، عين حالده اساس سىز، سىياسى ايشلر قارىشىر، بويوك بىر عمومى نىهت اېچوس زمينه ياراتماق ايتىدېردى. بو هنج ده تام معنادا بويوك انتظاملى بىر فرقه دېگىلى. اونون چوخلى حوزده، شعبه و كومىته لرى بوخ ايدى. او، كودتادان (۱) اولكى و يابوگونكى «دموكراسى» دورلر نين فرقه لرى كىمى كنىش مرانامه، نظامنامه و كورولتولى سوزلرله ئوزونى جمعيتته تقديم ايتمىردى. او، كودلرده بوايش ممكن اولاسى دا دېگىلى. اودورده يالنىز قىد اولونان فرقه نين عضولر نين جمعيت اېچرىسىنده بويوك نفوذ و اعتبارى و ارايدى. بونا كورده اونلار هنج بىر تظاهره يول وىرمىدن، ئوز فكر لر نى آسانلىقلا يايىر، حق سوز لر نى دولائى يوللار ايله خلق نى قولاغناچا تدير ا بىلر دىلر. بو فرقه نين باشچىلارى و عضولرى يالنىز شخسى نفوذ لار نى ايشه سالماق يولبله تشكىلات اېچون زمينه ياراتماق و دىكتاتور لوق قوه لر نى ضىغ سالماق عمومى اجتماعى بىر نىهت حاضر لاق ايتىدېردىلر.

قىد اولونان مىلى تشكىلات نى تانىمىش شخسىت لر نين، (سىياسى حياتندا و اون بىر ايللىك زندان دورونده راست گلىكىم آداملار نى) آد نى چىكك ايتىمىرم. چونكه زمان كنجىكجه اونلار سىياسى ميداندا چىخسالاردا، هله اىندىيه ده ك ئوزسون سوز لر نى دىمىمىشلر. اونلار نى بوگون كونه ايتدىكلرى، صاباح ايشه فانسى سياست يئرىده چىكلرى بىزه معلوم دىگىلر. لاكل، بوگون حياتدا اولمايان بوياخود كونون سياست نى قلمىتله اوزاق لاشمىش آداملار اوز نىدىن سكونلا كنجىك عقىده مىزجه انصاف سىزلىق اولار.

### موحوم كمره ئى

بو شخسىت لر دن بىرى رحمتلىك كمره ئى اولموشدور. بويوك شخسى ئوزونون بوتون نفوذ، شهرت و قدر تىنى فرقه نين سرانجامىنا تقديم ايتمىشدى. فرقه عضولرى رسمى شىچكى لر كچىر بىلمىدن اونون رهبرلىكىنى قبول ايدىدرك نظيره لر نى تام افتخار لاطرفدار لىق ايدىردىلر. رهبرلىك دونى اونون كور كىلى بويونا حقيققا اويغون گلىردى. خصوصيله آقاي كمره - ئى نى اوگونكى موقعى هر كس اېچون مىسرد گىلى. اوزون مدتلى آزادىخواهلىق مبارزه سى و صداقتى نىجه سىنده پايتخت نى (تهران نى) بوتون طبقه لر نين نىمىنده لرى اونى كورمگه كىدردىلر. او، ئوز كېچىك قوناق و تاغىندا هامىنى قبول ايدىردى. اوگونكى و كىل لر بويوك و كېچىك تاجر لر، هابىله دولت قولوچولار نى توموش، صنعتكار لار و بازار آلورچىلر نى دىك بوتون خلق كمره ئى نى كوروشونه كىدېر، ئوز اورده سوز لر نى هنج بىر ملاحظه و نكرانلىق اولمادان اونونلا اورتايا قويور. شخسى و اجتماعى ايشلارده كى چتىن لىكلرى آرادان قالدېرماق اېچون مصلحت لىشېر، كومك آلېرو رهبرلىك اولونوردولار. بويول ايله هر كس ئوز وضعيت نىه موافق صورتده جواب آلېرو اونون آتالىق نصيحت لر نىدىن استفاده ايدىردى.

### سالار سفور سنجابى

آد نى قلمه كتىرمك ايتىسدېكىم اىكېنچى شخسى سنجابى طايفه سى نى رئىس لر نىدىن بىرى اولموش سالار ظفردىر. بوگون اونون نه وضعيتده اولماسىندا هنج بىر خبرىم بوخوردور.

بوئر بیلیرم که، او، ایراندا دکیل. آشاغیدا اطرافلی صورتده بو باره ده بحث ایدمه جگم. معلوم اولدیغی کیمی او، ۱۳۰۹-نجی ایله سرحدی کچمیش و همین سطرلی یازدیغیم بو کونده دک ئولکده قایدا بیللمه میشدیر. سنجابی طایفه سینین قدیم تاریخی اولدیغنا گوره بو بویوک شخص یالنیز پایتختده دکیل، بوتون ایراندا تانیمیش و شهرت قازانمیشدیر. اونون احتیاطلی آدم او لو بو ئوزونی زحمته سالماق ایسته مه دین بو بویوک قارداشی سردار مقتدر ظاهر احوکومتین سیاستنه طرفدار اولدوغونی بیلدیریدی. لاکن سالارظر اونون عکسینه اولاراق ممکن قدر چالیشیردی که، رضاخان شاهلیغی نین منفی جهت لرینی راست گلدیگی بوتون آدمالارا سویله ییب و یونونلا، ملی فرقه نین مقصدی یولوندا لازمی فعالیت کوسترسین.

سالارظر چوخ جیدی و چؤیک آدم ایدی. سردار سپهن حربی ناظر اولدیغی دورده او تهراندا یاشاییردی. سونرا، اونون باش ناظر اولدوغی وقت نه سبب سله همداندا توتولوب حبسه آلینیر. سالارظر ئوزی عین زماندا منیم له دوست اولان بیر شخمه دییمیدی که، رضاخانین کوستریشی اساسیندا اونو همدان زندانیندا اولدورمه لی ایمیشلر. بونا باخما یاراق، اوتام شجاعته ئوزونی بنانین یوخاری طبقه سیندن تولاییب تهرانا قچمیش و مختلف واسطه لر له شاه طرفیندن باغیشلانمیشدی.

قید اولونان تاریخده سالارظر دیکتاتور لوق رژیمی ایله تام معناسیله دو یوشن بلکه ده یکنانه شخصیت اولموشدور. اوسنجابی طایفه سینین نفوذی آزاد یخواهلیق شهرتینن استفاده ایدیردی. همین طایفه نین نفوذ و شهرتی سایه سینده بوتون قاپیلار اونون اوزونه آچیق ایدی. آدمالار هنج بیر نگرانلیق چکمه دن اونونلما ذکره یه کبر شپردیلر. چوخ قورخمان ایدی، هنج وقت احتیاط قایدالارینا رعایت ایتمزدی. هر هانسی واسطه ایله اولورسا اولسون دیکتاتور لوق طلسمینی سیندیرماق ایسته بیردی. کفایت قدر سیاسی معلوماتین اولما دیغینا، هله ده غلیظ ایلاتو طایفه لهجه سیننی دکیشه بیللمه دیگینه باخما یاراق، ئوز صداقت و فداکارلیغی ایله هاینی جلب ایدیردی. او، همیشه ئوز نقطه نظرینی دینله بیجی یه قبول ایتدیرمزدی. انسانلاردا اولان آزاد یخواهلیق و وطن پرورلیک حس لرینی چوخ آسانلقللا اویادابیلردی، چوخ تله سن، صبر سوزو احتیاط سیز ایدی.

بیرگون منی «در آشوبدا» (۱) ایوینه قوناق چاغیرمیشدی. آخشام بمه گینن سونرا کزه باغدان چمخیداغین اتگی ایله باش یوخاری چمخه دیق. قدیم دوستلار همدان بیر ده تصادفا بیزیم له ایدی. اونون دانجه دبیرلر، باشی چوخ قازلی (۲) ایدی. او وقت باشقا چارده یوخ ایدی. یالنیز باشی قازلی آدمالار بیر-بیر لر له گیت-گل ایده بیلردیلر. تک او دکیل، او وقت هاینیز باشی قازلی ایدیک، هامی، ئوزون خبری اولمادان بئله بیر وضعیته دو شورودی. نهایت سیلدیریم بیر قایانین اوستونده دایانیدیق. تهرانین چراغلاری آیاق-لاریمیزین آلتیندا سیره شیردی. اطرافیمیز ساکت و آرام ایدی. من نه دنسه درین فکره دال-سیدیم. آقار ئوز سوز لرینی ثابت ایتیمک ایچون بعضا منیم سکوتومی پوزور. بو بویادیگر محاکمه لرینه نسبت ئوز فکریمی بیلدیرمکه مجبور ایدیردیلر. نهایت اونلار ئوز دانیشیق لاریندا گیت-گیده انقلاب مسئله سینده راضی یغا گلدیلر. من ده ئوز فکر لریمی جورا خارق ایستر-ایستمز اونلارین حرارت له ایضاح ایتدی کلری خیالی بیر پلانی دینله دیم. بعضا انسانلار ائله بیر فکر له قاپیلا بیلر لکه، عادی شرایطه اونون حقمنده

۱- تهرانین شمال شرقینده یئرلشن یا بلاقین آدی دیر.

۲- فارس دیلینده «سرش بوی قورمه سیزی میداده» اصطلاحی ایشلمیشدیر.

دانشماق بئلهمكن دگيل. اوگون دوستلاريمين حسلرى اوقدر جوشموشدى كه، اگر سوزلرينين قارشيسينى آلماسايديم، انقلابى حكومتين ناظرليكلى سئلدير، اونونان كيچيك قوللوقچيلارينى بئله آده آد قيدايدهرگينى دولتين وييرگيلار اصولونى، تورباقدان استفاده ايتمك قايدالارينى، قونشى دولترلرله مناسبت فورمالارينى، مطبوعاتين، پوليس وظيفه لرينى معين لئديرمك ايشينده جدى مباحثه و مناقشه آچارديلار.

باشقا بىرگون سالارظفر قاباقچادان خبرو يرمه دن منزلمه كليپمقده سىز اولراق ديدى: بىر ئوزوموزى آزادخواه و وطنپرست آداملار آدانلدير يىرىق، لاکن اصلينده هامىمىز خيانتكار يىق. من ده ديديم: هامىمىن خيانتكار لىقى حقيبنده سنىن اينده هئچ بىر ثبوت يوخدور، بو اعدادوزگون دگيل. من ئوزومى خيانتكار حساب ايتمىم.

او عىبلئهرگ ديدى: بىوخ، هامىمىز خيانتكار يىق. محافظه كار لىق ان بويوك خيانت دىمكىدير. سىز ئوزونوزده منىق قاباقلاردا تانىد يىقم آدام دگيل سىز. سىزده محافظه كار اولموش سونوز. ئولكه نى داغيدىرلار. آزادلىقى آرادان آپايرىلار. بوتون ايشلرى بىر قولدور يول كسن ئوزالينه كئچيرمىش و ايتسه دىگىنى ايدىر. ئولكه نىن آدلى سائلى آداملارينى بىر-بىرىنن آردىنجا آرادان آپايرىلار. خلقين مالى، جابنى و ناموسى ايله اوينا يىرلار. بىرىقن مرداروبى آبروچى آداملارى ايش باشينا كئچيره رك خلقين آتاسىنى ياندىر يىلار. بىز ايسه بوتون بونلارى كوره-كوره ئوز ايولرىمىزده ساكت اكلشمىشك. البته خيانتكار يىق! داها خيانتين كه، بويىنوزى اولماز. بىزيم ايشىمىزى باشقا پلانتلردن كليپ ساهمانا سالماي اچاقلار. بو ايشى من، سن، حسن، حسين، كورمه ليدىر. بىزلر باشا دوشدوگوموز اىچون مسئوليت داشىيرىق. يازىق اكينچى بىرشى باشا دوشمور. خىردا آلويىچى و عوام فعله نىن سياسى شعورى يوخدور. هامىمىن آتاسىنى ياندىران همين گوز يوممالار. پرده له ملر، محافظه كار لىقلار... وساير ددير.

اونادىد يىم: عقيدنه نىزجه نه ايتمك لازمدير؟ ايشلر ايره لى له مير. بس نه ايدىه ك؟ بىزيم ايشىمىز بوشمور. سلاح، بول، پوليس تشكىلاتى غدلىق و بىرسوزله بوتون واسطه لر دشمنين اينده ددير. خلق دوزگون اولراق دىيركه، اجنبى لر ئوزونى منفعتلرى خاطرينه حاكم دايره لر ين آرخاسىندا دورولار. بس بىزيم نه بىمىزوار؟ دوستوم ديدى: هامى بو سوزلرى دىير. من ايسه دىيرم كه، بىز ايش آدمى اولساق بوتون بو واسطه لرى اونلار ين ايندن آلا بىله ريك.

خلاصه، بىر چوخ احساساتلى سوزلردن سونرا سالارظفر نفوذلى شخصلردن سوز آچاراق ديدى: آرتىق بونلار ين اوستونه بىر قاراخط چكك لازمدير. دونن مستوفى الممالكين يانينا گىتمىشيدىم. ايكى ساعتن آرتىق مدتده بىر ليكده صحبت ايتدىك. اونى، قاباغادوشوب فعاليت كوسترمكه مجبور ايتمك ايتسه بىردىم. يوروجى سوزلريندن عصب لئىردىم. نهايت ديدىم. آقابوگون خلق سىز ين كىمى آداملارا اعتماد بىله بىر، سوزلرينىزه قولاق آسىر، اشاره لر نىزى گوز له بىر. نه اىچون محافظه كار لىق كوسترى سىنيز، نه اىچون بو قدر ئوز حياتىنيز باغلانمىش سىنيز، بايراعى قالدىر ين، كتله سىز ين آر خانىز جا گلله جك، پىچاق سوموكه چاتىد يىر. هئچده گمان ايتمه بىزكه، رخاخان فوق الماده بىر آدامدير. اونون خلق آراسىندا، حتى عسكلر آراسىندا هئچ بىر نفوذ و اعتبارى يوخدور، او كللك بازلر يقلا ايشلرينى ايره لى آپايرىر. طمعكار لىق، اوغور لوق، كئناغىز آداملارى ئوللورمك اونون اولوب قالان «آبروسونى» دا آپايرىشيدىر. جمعيت داخلىنده سىز ين كوكونوز وار. هامى سىز ين آر خانىز جا گلر. اهمالكار لىق ايتيه ين. عكس تقديرده تاريخ سىزى باغىشلايماي اچاقدىر. فرصتى قوته و بىرسه نىز صباح ئوزونوز پشيمان اولماق سىنيز.

من بوسوزلری دیرکن آقا (مستوفی الممالک) ئوزونى توختوتموش، اللرىنى بير-بیرینه سورتيرهك ساکت اوتورموشلى. اومنه نصیحت ویرمگه باشلايبیدی؛ ئوزونى قورو، جانینى و وارلیغینى تهلکه آلتینا سالما.

سالارظفر سوزونه دوام ایدهرك دیدی؛ بیرنچه گون بوندان اول شمیرالدوله نینده حضورنا کیمیشدیم. بونلارعمومیتله نجیب لاکن اهمالکارو الیندن ایش کلمه بن آداملار دیرلار.

من دیدیم؛ آقاي سالارظفر، اولارنه جور آدام اولسالاردا خیانت ایتمز لر. او ایسه بو سوزومدن ینده ده دلخور اولراق دیدی؛ بلی، خیانت ایدیر لر. ان بویوک خیانتى محض اولار ایتمیش و ینده ایدیر لر. اولار ئوز ثروت، وظیفه و جانلارینین قورخوسوندان ایشین ایلک باشلانغیچیندا رضاخانین قارشیسینی آلمادیلار. ایران خلقى بوقدرده حسیات سیزدگیلیر. بو آقار بویوک نفوذ صاحبی اولوقلارینا باخما یاراق شاهی دوزگون بولاسوق ایتمه میشلر. ایندی ایسه اولار ایدیریم؛ آقار. نه قدرکه ایش-ایشدن کچمه میشلیر، بوپورون قاباغدا دوشون. اولار قورخولارینتان سسلرینی چیخارمیر، سوزلریمیزی ایتیمتمهک ایچون قولقلارینی محکم تونورلار. حتی آرامیزدا اولان صحبتی اوچونجی بیر شخص ایتیمتدسین-دییه، خدمتچینی درحال اوتاقدان چیخاریرلار.

من اونادیدیم؛ آقاسیز احتیاط سیزو تله سن آدام سیز. حال-حاضردا دولتین یار ایتدی کسگین ترورشرا بیتمده بویکمی ایشلرین خصوصیه سیزین ایچون نه کیمی نتیجه لر ویره جگینی آتلا بیر سینیز؟

اودیدی که؛ هر نه اولور سالا اولسون منیم ایچون اهمیتی یوخدور. سیزه دیمه لی بيم که، ایراندا یالیز بیز نقرت اتمعنا سیندا مرد آدام دیر.

من دیدیم؛ بیلیرم، سیزین دیدیگینیز آدام بلیون فرقه سینین رهبری کمره ئی دیر. سالارظفر دیدی؛ من بونا فخر ایدیریم، سیزده چوخ کوزگون دیدینیز. هله لیک الیمیزدن بیر ایش کلمه هر حالدا مجلسین دورده سی قورتارماق اوزر ددیر، بوگون صباح سئچگی لر باشلانماق دیر. تبلیغات و یامبارنه خاطرینه اولسادا بیز اویا بیرنچه نقر نماینده گوندرمه لیک، نتیجه اله ایتمه دیکه هئچ اولماز سا سئچگی لرین اویونجاق اولماسینی، خلقین اراده سینین سئچگی لرده تاثیر سیز اولدیغینی هامیاباشا سالمالیق. خلقه گوسترمه لی بیک که، رضاخان هله سئچگی لره باشلانمازدان اول ئوزونو کرلرینی وکیل ایتمیش، اولارین یارلاندا یشرلرینی بئله معین لشدیریمیشدیر.

من دیدیم؛ ایندی وضعیت بئله دیر. بیزنه ایش گوره بیلهریک، بیزیم تشبیلرین نه کیمی تاثیر اولایلر؟

اودیدی؛ شبهه سیز تاثیر و اردیر، بیز بیر قدر داها جلدی ایشله مک نیتینده ایک. نچه گون بوندان اول آقاي تنکابنی نین حضورنا گیده رکه اونندان خواهش ایتیمشیم که، سپهسالار مسجدینده و یاداها الویری شلی اولان باشقا بیز یترده سئچگی لرین آزادلیغی حقیقته نطق سوبله سین. بوگونلرده بیز چوخلی ایشلر گورموشوک.

من سالار ظفر سنجانی نین سوزلرینی قصه ابوتون تفصیلاتی ایله یازدیم، بونونلادا ایسته بیردیم که، اوقارانلیق و دهشتلی گونلرده کی فداکار آزادخواه لارین حیاتیندان اوخوجولاریمیز ایچون ان کیچیک بیر نمونه تقدیم ایدیم.

شبهه سیز که، بوگون وضعیتین دکشدیگی، استبدادین منجوس هیکلینی یئرله یکسان ایدیلدیگی بیر شرایطه طبیعی اولراق هامی آزادلیقدان دانیشابیلر؛ هامی ئوزونى بیرینجی آزادیخواه و ان بویوک دموکرات کیمی معرفلیک ایده بیلر.

عضولریندن ایکی نظرینی تقدیم ایدیب، فعالیت و حرکت طرز لریندن معین قئردانیشدیغیم  
ملیون تشکیلاتی ۱۳۰۹-نجی ایلده فرخی و اونون پارلمانداکی دسته سیله علاقه یه  
کیره رک سئجکی لرین کیدیشینده بیرلیکده فعالیت ایتمکی قراره آلمیشدیلاز. پارلمان  
دسته سیندن یالنیز گیلان نماینده سی طلوع نین آدینی قید ایده بیلریم، حاضر دا حیاتدا اولان  
باشقا عضولرایسه اده اولان واسطه لر دن استفاده ایدره ک ئوز فعالیت لری حقیقته هر جور  
معلومات نشر ایتدیره بیلر لر. شبهه سیز که، بوایشرده موافقین تصدیقی اساس کورتور و لمه لیدیر.  
چونکه مرحوم فرخی اولارین هر بیر حقیقته خصوصی اولراق دفعه لرله نیتلمه صحبت  
ایتیمشیدیر. یالتیز اولارین اجازه سی اولما دیغینی نظره آلاق بورادا اولارینی چکمک  
ایسته مه دیم.

ملیون فرقه سینه گلدیکه، فرخی نین بوبارده ئوز ساحه لار ایله نه کی می سوز لر  
دانیشدیغینی بیلیمیم. فرخی مذکور مسئله حقیقته منیم لده هئج بیر صحبت ایتمه می شیدیر.  
آنجا قه مین فرقه نین باشچیلاریندان بیرنجه سی، منه کوستردیکلری، اعتماد اوزون دن، بو  
بارده فرخی ایله صحبت لر آپاردیقارینی سویله دیلر.

فرخی مجلسین سون گونلرینده ایکی-اوج دفعه جوخ کسگین مخالف نطق لر سویله  
می شدی. اولارین هامی سینین متنی فرقه طرفیندن حاضر لانمی شدی. مرحوم طلوع دا بیر ایکی  
دفعه دانیشمی شدی. اولارادا دولای یوللا فرقه نین تاثیر ی اولموشدی.

نهایت هر ایکی دسته قراره آلمیشدیلاز که، سئجکی لر هینی دن باشلانیماسی مناسبه  
اطراقلی بیر بیانیه یازاراق، اون یالنیز شهر لده دگیل بوتون ایراندا کیزلی ورقه لر  
شکلینده یایینتار. تاسقرا اولسون که، حاضر داهمین کیزلی ورقه لرین اصل نسخه سین ی  
الده ایتمکه امک انیم بوخلور. سیاسی اداره نین اجازه و یردیگی تقدیر ده ایندی بو ورقه نی  
روشنین محکمه ایشینده الده ایتمک اولار. بو مهم تاریخی بیر سند دیر. بوسنده مین دورده  
دیکتاتور لوق رژیم ی علیه نه اولان قهرمانلارین احوال و روحیه سین ی آیدینلا شدی ریر.

کیزلی ورقه لر دربنده، فرخی نین ایوینده یازیل می شدی. فرخی یاخین دوستلاریندان  
بیرینین واسطه سیله اون ی چاپ ایتدیر می شدی. ایشین تکنیکی جهتی ده ماراقلی دیر. چونکه،  
او کونده ک کیزلی ورقه ری بیر قایدا اولراق یا مطبعه لده، یازا لاتین واسطه سیله چاپ  
ایدیر دیلر. پولیس ایشه حرفلار ورزه در حال مطبعه نی معین لشدیریر و چاپ ایتدیرنی  
تاپیردی. ورقه لر ژلاتین له چاپ اولدوقدا پولیس در حال خطی تانیماق اصولیه اییین  
اوجونی اله کتیریردی.

قید ایتدیگیمیز کیزلی ورقه لر ما کیندا یازیلدیقدان سونرا لاتین اصولیه چاپ  
اولونموشدی. اگر باشقا یوللارلا مسئله نین اوستی آچیلما سا ایدی، پولیس کیزلی ورقه لرین  
ناشر لرینی قطعیا تاپا بیلمزدی. بیان نامه نین دیلی ده جوخ کسگین ایدی. بورادا دیکتاتور لوق،  
شاه سراینین ئوز باشینالیغی شرح ایدیلر، خلق کتله لریندن طلب اولونوردی که، سئجکی لرین  
اصولی و حکومتین بوایشه قاری شماسی علیه نه جدی اعتراض ایدره ک، پارلمانا صلاحیتلی  
شخص لرین سئجیلمه سی اوغروندا چالیش سینلار.

محمد علی روشنین بودورده فرقه نین ایشینده، هابشه کیزلی ورقه لرین حاضر لانماسیندا  
هئج بیر اشتراکی اولما می شدی. بوایشن اونون خبری بئله یوخ ایدی. یالنیز کیزلی ورقه لرین  
یاییلما سی زمان ی سالار قئوز خصوصی دوستلر غوندا ن استفاده ایدره ک اونون دا الینی بوایشه  
قاری شدیریر و کیزلی ورقه لر دن معین مقدارینی یایما غا مجبور ایدیر. سوز یوخ که، ورقه لرین  
بویوک بیر حصه سین ی فرخی، سالار قئز، طلوع، هابشه فرخی نین پارلمان فرا کس یاسینین دیگر  
عضولری یایمی شدیلاز.

اوگونلرده روشن‌تهرانا سفرایتمیشدی. او، سالارظفرین خواهشینی یئوینه یئتمیرمک مقصدیله کرمانشاهلای قایدیر. لاکن بوزمان تانیش لاریندان بیرینین واسطه سیله همین مسئله نین اوستی آچیلیر. سیاسی اداره نین مامورلاری اونو ایزله یه رگ قزوینده حبسه آلیرلار. یوخلازامانی همان گیزلی ورقه لرین بیرنجه نسخه سینتی اونون چمندانیندان چیخاریلار.

من بوقدر بیلیرم که، روشن‌میلیون فرقه سینین عضوی اولمامیش، گیزلی ورقه لرین یازیلماسی و چاپدان چیخماسی حقیقده ده هئج بیر معلوماتی یوخایدی. بونا باخما باراق سیاسی اداره اونو اوج ایلدن آرتیق بیرمدته قصرندانیندا تکلیف سیز ساخلامیشدیر. روشن‌عادی بیر آدم دگیلدی. اونون ئوزونه مخصوص اخلاقی و ارایدی، یالنیز سالارظفر ایله دوست اولدیغینا گوره زنداندا شوموش، بوایش ایسه اونا چوخ آغری باشا کلمیشدی. هلنه زنداندا اولارکن روشن‌اناسی وفات ایتدی. آغری بورجا دوشدی. ایوینی سئل آپاردی. زنداندا اولدیغی اوج ایلمدیتینده بیر آدم بئله اونو گورمکه کلمه دی. یالنیز زنداندا اویریلن یئمکه کچینیردی.

من اونو زنداندا اولده گوروشدوم. روشن‌باشینا عمامه قویاردی. یاخشییادیما دکیل مجلس دورلره نین بیرینده کرمانشاهین آزاد بو اهلاری و ملیون تشکیلاتی طرفیندن او، تهراندا کوندریلهرده، مرحوم نصرت‌الله نین وکیل لیکی علی هینه سندلر کتیرمیشدی. اودبیردی؛ «فرمانمائی گوجلی محاصره یه آلمیشدیر. راستلا شوبیم بوتون آدم لار اونان طرفدار چیخیرلار. بیرگون اونو ئوزایوینه دعوت ایده رگ، باغدا قبول ایتدی، او، کرمانشاهلی آروادیندان اولان اوغلانلارینی مجلسه کتیرمک حقیقده گوستریش ویردی. اوغلانلارینی منله تانیش ایده رکن دیدی؛ بونلار سیزین هم شهرلرینیز دیرلر. بونونلادا او، نصرت‌الله نین وکیل سئجیلمه سی نین طبعی بیر ایش اولدیغینی گوسترمک ایسته - بیردی. اونون باشقا ایکی اوغلی دا باغدا یئر بئله بیردی. اولار یمنه گوستره رگ دیدی؛ بئله خیال ایتمه که، من یالنیز کرمانشاهلی بسله میشم، باشقا بیر دسته مزده واردیر. یئر بئله نین بو ایکی اوغلو می دا بولشویک تربیه ایتمیشم.

#### محمدعلی روشن حبسه آلینماسی

محمدعلی روشن حبسه آلینمازدان اول چوخ گنج ایدی. من حبس اولوندیقدان دیدی آی سونرا اونونلا زنداندا گوروشدوم. بوزمان اونون ساچی ساققالی آغارمیشدی. دیبلدیکینه گوره بو دگیشیک لیک بیر ایکی هفته عرضینده باش ویرمیشدی. لاکن احوال و وجهه سی چوخ محکم ایدی، چای و قلیاندا ن باشقا آیری شئی له ماراقلانمیردی.

بیر روحانی عائله سینده بو یا باشا جاتدیغینا باخما باراق روشن‌ن حرکتلری لوطی واری ایدی. دیبلدیکینه گوره کرمانشاهلارین چوخ بو خاصیته مالک اولورلار. روشن‌ن اصلی اصفهانلی اولسادا ئوز حیاتیندا اورانی گورمه میشدی. اونونلا چوخ ظرافتله شیرو دیب گولوردیک. روشن‌ن وجودی ایله دیمک اولار که، زندان بیزه تاثیر ایتمیردی. زندانین آشی ایله کونوموزی خوش کچیریردیک. زندان اینی گلنلر، خصوصیه، دولت املاکینی منیم سه یین آدم لار، سیاسی محبوسلارین بوقوری-بوش شن لیگینه تعجب له نیردی لار. اولار حتی بعضا بیزیم ظرافتو گولوشریمیزده اعتراض ایدیردی لار. اولار دان بعضی لری بو اعتراضی اینجه یئر لره، حتی سیاسی اتهام لاردا چکیب آپاریردی لار. دولت املاکینی منیم سه مک اوستونده حبسه آلینمیش بیر قوشون پالکونیک ی بیرگون بیزیم ظرافت لشمه کیمیزدن

عبلشهرهك شاهابلله بير مکتوب يازميشدى: «قصر زندانى تېلېغات سرکزی اولموشلور۔ سياسى محبوسلار غزه ت اولخويورو اونون اطرافيندا مذاکره لار آپاريلار...»  
 اوستاوسته روشن ياخشى يولداشو و معاشر آدام ايدى، او، ئوز سياسى آبرو و حېمتيني ده قورويبايليردى، بيرگون راسخ اونون مکتوبيني يوباته ميشدى، بونا گوره ده زندانين داخلې و خارجينده اولان دوستلارى، حتى سرتيب زاده و راسخ، نه قدر اصرار ايديب غنرايسته ديلر سده اونوز عائله سينه بيرداها مکتوب يازماغا راخيليق و ير مه دى، بيرگون اوناديديلرکه، گرمانشاها سنين ئولومون حقينده شايله ياييلميشدير، اروا ساواشاغينا بير مکتوب ياز، او، ايسه جواب و ير مه دن قليا نى سومور و بوسوز له هئچ بير اهميت و ير مه دى، بير دفعه ده زنداندا محبوس ايچون حياتى مسئله لردن بيرى سايلان پيريموس ساخلاماق اجازه سى اوستونده آخلىق اعلان اولونموشدى، زندانين رئيس و مامورلارى مختلف وعده ل و ير مكي هده قورخى كلك بول ايله هاميني يوايشدن چكندن يريب آخلىق اعلانيني سندنير ماغا مجبور ايتديلر، روشن ايسه نه چه گون سوسارق اوتوردوغى يئردن بئله تر ينمه دى، او، نماز قيلماقدان باشقا هئچ بير حرکت ايتميردى، نهايت زندان رئيسى علا سيز قالاراق، اونون پيريموسنى تام حرمتله گرى قايتا ريب اجازه و ير دى که، كونلى ايسته ديگى كيمى اوندان استفاده ايتسين،

قىدا اولونديغى كيمى، روشنين يولداشلىق و دوستلوعا بويوك علاقه سى وارايدى، يالئز سالار ظفر ايله دوست اولنوغى ايچون او، زندانين بو قهر سارسيديجى زحمتلرينه دوزوردى، بوملته روشن، هر ايگى سى ايله دوست اولموش مولفه بير كلمه بئله گلايه و شكايه ايتمه دى، عكسینه اولاراق سنجابى طايغه سى و اونون باشچيلارى حقينده هميشه حرمتله دانىشاردى.

سالار ظفر دن ينه ده بير آز يازماق لازمدير، اونا گوره که، شرحنه باشلا ديقمىز موضوعى بونوز كفايت قدر آيدنلا شدير ماق ممكن دگيلدير.

گزلى ورقه لر ين ياييلما سبتدان ايگى ساوج گون كئچميشدى، بير چوخ آداملار كيمى منده اونى اوخودوقدان سونرا ياندي ريب، احوالنى يادمدان چيخارميشديم، او وقتلر بير چوخ دوستلار كيمى، منده احتياطلا ياشا يير ديم، حتى خصوصى محبتلر و شخصى كيت سكل ايچون بئله ئوز ذاتى ياشايش ايويملن استفاده ايديه بيليمير ديم، چاره سيز ليگدن هر هانسى بير دوستوملا، ديگر بير دوستون ايوينده گوروشوردوم، بيرگون ايولردن بيرينده آقاي سالار ظفر له گوروشدوك، سوزبوخ که، ابوصاحبى خصوصى بير يول ايله گوروش و قتمنى طرفله بيلدير ميشدى، بوايويون قاپيسى قزىللى ايدى، ايوده ياشا يانلار هارا ايسه چيخب كئتميشديلر، بيردن بيره قاپى آچيلاراق سالار ظفر ايوده داخل اولدى، تخمينا گون اورتا راده لرى ايدى، من ديديم؛ چوخ ياخشى اولدى که گلدي نيز، ايويون صاحبي چيخب كيديدير، ايگى ميز بير ليكده نهار حاضر لاييب يئديك، او، ديدى؛ دوغرو دان دا غريمه آداملار سينيز، دنبادان خبر نيز يوخدور، آنچاق يه مك و ياتماق فكرينده سينيز.

اونون صفتى چوخ جدى لىب، قاشلارى دويونلندى، تعجب لنه رهك سئوال ايتديم؛ نه خبر وار، نه كيمى حادثه باش و ير ميشدير؟ آخى دنيا که، سونا چا تما ميشدير، بير تك سني م اوتوروب و ياقا چما عيملان ديا دگي شمز، سني م بوفورم دانيشي قيمدان او، داها دا عبلشهره ك ديدى؛ سيز لر چوخ پيس آداملار سينيز، هميشه ديير سينيز که، اراده ميزين بشر مقرر اتينا هئچ بير تاثيرى يوخدور، بيز كيم لر يک که، تاريخين كيديشيني دگيشديره بيلك،

من اولنن ده بيلير ديم که، فلسفى و اجتماعى مسئله لرى باشا دوشوب تحليل ايتمك اونون ايچون چتين دير، بونا گوره ده اونونلا هئچ وقت بو زمينده مباحثه يه گيريشمز ديم.



خصوصیله، داهاجوخ دلخور اولوغوی ایندیگی وقتده شبهه سیزکه، اونونلا مناقشه گریشمه له ایلیم. مجبور اولراق دیدیم؛ چاخ باخشی، بی سیزین فکر لئدیگی نینز آدامار کیمی ایلك. مقصدینیز نه دیر؟

او، دیدی دوغودان دا سوزینله، مشکل لرین آچلماسی ایچون الله توکل ایدهن آدامار آراسیندا هئچ بیر فرق یوخدور. اونلار کیمی سیزده ئوز اراده نیزی قیمت لندیریرمی سینیز. سونرا او علاوه ابدی، هله لیک بوسوز لرین وقتی دگیل قارداشم سردار ناصری بیرنجه نفرله بیرلیکده کرمانشاهدا توتاراق نظارت آلتیندا تهرانا کتیر میشلر. من دژباندا اونلارین یانینا کیت میشدیم. بو ایسه خلاص اولماغیما سبب اولدی. پور آفری ده حبسه آتمیشلار. ایویمیزی ایسه نظارت آلتینا آلاق جلدی صورته منی آختر ماغا باشلامیشلار. ئوزون بیلیرسن که، بو نفعه من اله کئچسم حق حساب قورتارار.

من دیدیم، سینه ایچون سنی توتماق ایسته بیرلر، سن که بیرایش گورمه سین. او بیله جواب ویردی، سئوزونی سایما مازلغا وورما. شبهه سیزکه، کیزلی ورقه نی اوخویوسان، یقین که، روشنینو باشقالارینین توتولماسیله ایشین اوستی آچیلیبو منیمده آیاغیمی اورتالغا چکیبلر.

من دیدیم، کیزلی ورقه نی اوخوموشام. لاکن مسئله نین سنین له نه کیمی علاقه سی اولابیلر؟ اودیدی، علاقه اولسادا، اولماسا دا وضعیت بیله دیر. من ممکن قدر تئز بیر وقتده تهراندان چیخیب کیت میله ییم. خواهش ایدریم قید ایتمدیگیم آدامار لاگوروشوب نتیجه نی منم معلومات ویره سن. من عدلیه و کیلی (م) یین ایوتنده ییم. بو آداما اعتماد ایدریم. همان ایوده سنی گوز له یه جگم. من اونون سفارشلرینی دوستلارینا چاتدیردیم. دوستلارین ایندن ایسه هئچ بیرایش کلمه دی، بیر آسونرا او، علاج سیز قالیبما زانترانلی چاروادارلارین کومکی ایله تهراندان قاچماغا موفق اولدی. دیبلدیگینه گوره سالارظفر ایکی ساوچ آئی اذیتدن سورما نهایت ایران سرحدینن خارج اولماغا امکان تاپ میشدی.

همین مسئله اوستونده بیر چوخلاری توتولدی. فرخی ایسه فرستدن استفاده ایده رک روسیه یه قاچدی و اورادان آلمانیا گئتی. آقای کمره ئی نیده ئوز دیدیگینه گوره بیرنجه دقیقه لیکه نظمی به کتیر میشدیلر. اود بیردی؛ چالیشر دیلار که، سالارظفرین هارادا اولوغونی مندن ئوگره نسیلر. عین حالدا سالارظفرین نه مقصد له منیم یانینا کلب کیتدیگی نین سوروشوردولار.

کمره ئی نظمی ده ویریلن سئوالارا جواب اولراق دیمشئنی؛ بیرنجی، من پولیس ماموری دگیلم که، شبهه لی آدامارین یئرینی ئوگره نوب سیزه معلومات ویرم. بو ایش منم وظیفه و اخلاقما اویغون دگیل. ایکنجیسی، ایویمه کیم لرین کلب کیت میله سی بارده ویردیگینیز سورغوسئوال یئرزیزدیر. چونکه، منم ایوبین قایسی هامینن اوزونه آچیتدیر. منیم یانینا هامی کله بیلر، اخلاقیم هئچ وقت اجازه ویرمیر که، قایمی خلقتین اوزونه باغلا ییم. نظمی اداره سی آداملارین منیم ایویمه کلمه لرینه مایل اولماسا بو حقه غره تلرده اعلان درج ایتمدیره بیلرو بونولادا خلق ئوز تکلیفینی بیلر.

سردار ناصر، سردار مقتررو باشقالاری تخمینا ایکی آسونرا زنداندان بوراخیلدیلار. لاکن روشن تخمینا دوردایل حبسه قالدی. کرمانشاه عاملری طرفیندن کوستریلن تشبث نتیجه سینده، زنداندان بوراخیلدی. لاکن سونرا اصفهان سور کون اییدلی، سالارظفر ایسه بیر مدت مسکو ادا اولموشدور. ایندی اونون هازادا اولماسی حقیقه ده اله هئچ بیر دوزگون معلومات یوخدور. تاسفلر اولسون که، مؤلف اونون عائله سی حقیقه ده دقیق معامات مالک دگیل.

سردار مقتدر زندانداران بوراخیلدیکدان بیرنجه آی سونروقات ایتدی. زندان اونون صحینه چوخ پیس تاثیر گوسترمیشدی. چونکه اونون بویه کلری آغیرخسته ایدی. اوات، یاغ، وعادی خوره کلری بیهیلیمردی. زنداندا ایسه پرهیز ساحلاماق ممکن دگیلدی. خلاصه سنجکی مسئله سینده سرایین ئوزباشینا لیتینا قارشلی یایلمیش عادی بیر گیزلی ورقه نجه نفر رشادتلی آدامین آرادان کیتمه سینده و بیرنجه کوللی عائله نین داغیلما سینا سبب اولدی. تاسفکه، مختارینین دبدبلی محاکمه سی جریانیندا دا هئج کس بو فدائی لرین آدینی بئله دیلینه کتیرمه دی.

### دولت املاکینی اوغورلاییب منیمه ینلر

اون بیر ایلیک زندان خاطره لریمده وضعیتینی شرح ایتدیگیم کیمی قارائلیق حبس دورینی گئچیردیکن سونرا، نهایت دیگر محبوسلارلا علاقه پارادا بیلدیم. همین ایل قصر زندانی خصوصی بیر مراسم ایله ینی جه آچیلیمیشدی. کینه محبوسلارین بیر عده سینى قمره کوچوروشدیلر. زندان مامورلارینین دیدیکینه گوره بووقته قدر یالنیز پرونده میزی تکمیل لشدیرمک مقصدی ایله بیزی سوقتى محبسه ساخلامیشدیبار. ئوزی-ئوزولو کونده داها حیرت لندیرجی داستان اولان موقتى محبسین وضعیتینی شرح ایتمکن هله لیک اوز گئچیریم. بویاره ده اطرافلی معلومات الله ایتمک ایسته ینلر بیزیم «اون بیر ایل لیک خاطره» لریمیزی گوزله م لشدیرلر.

قید ایتدیگیم گونلرده، یعنی ۱۳۰۹-نجی ایلین قیش فصلینده، دولت قوللوقچولارینین بویوک بیر عده سینى حکومت انباریتدان اوغورلوق ایتمک اوستونده، موقتى حبس خاناندا ساخلا ییردیبار. بو آداملار حبس خاناندا آزاد بوراخیلمیشدیبار. دولت املاکینی اوغورلایان محبوسلار زندانین ان آغیر دورلرینده بئله، باشقا محبوسلارا نسبت، خصوصیه سیاسی متهملره نسبت داها آزاد داها راحت یاشاییردیبار. باشقا جورده گوزله مک اولمازدی. اونا گوره که، او لاقید اولونان دورده دولت املاکینی منیمه مک هئجده عیبو نقصان ساییلمیردی. چونکه «مملکتین صاحبی» آدلان شاه شخصاً بو ایتمه، ایدمانچیلارین دیلی ایله دیسک، رگوردور اراق، بیرینجی یشری توتموشدی. ایکینجی سی، دولت خزینه سینى غارت ایدنه نلر نظمیه ایشجی لرینه، خصوصیه زندان مامورلارینا معین هدیوه رشوت ویرمکله اونلارین بویونو منیب، ئوز عیش و عشرت واسطه لرینی ایسته دیکلری کیمی حبس خاناندا فراهم ایدیردیبار. بئله لیکله سیاسی محبوسلارین بوتون واسطه لردن محروم ایدیلدیگی ان آغیرو دهشتلی گونلرده بو جنابلار زنداندا تام فکر آسوده لیگی ایله یاشاییرو ایسته دیکلرینی ایدیردیبار.

مثلاً اونلار ایسته دیکلری هر هانسی گون وساعته ئوز آداملاری و دوستلاری ایله گوروشه بیلیردیبار. حاما گتتمک و یا محکمده حاضر اولماق بهانه سیله زندان ان چخیب، بیر تومن رشوت مقابله نده ان لچاق ایشلره بویون اکن پولیس مامورلاری ایله. ایسته دیکلری یشره گیدیردیبار.

محکوم ایدیلدیکن سونرا نینده آیدایر نجه دفعه ئوز ایولرینه گیده رک معلوم ایشلرینی گورور، اداری قیریلداقلارینی تکمیل لشدیریر، سونرا سرخوش وضعیتده قایدیب زندان انا کیردیبار. اونلار خارجه بئله گئیمین مکه حیضلندیکلری گوزدل بالتارلاردان زندانین داخلینده استفاده ایدیردیبار. بوتون عمر بویى بلکه ده یشمه دیکلری و یالنیز زنداندا آدینی ایشیتدیکلری خوره کلری کتیرمک ایچون سفارش ویریردیبار. بویول ایله

اونلار بىر-بىر لىرىنە اعيانلىق گوستىر يوباشقالارينا آقاليق ساتىردىلار. باشقا محبوسلار يىتمىش نىفرى كىچىك بىر اوتاقدا، چوروموش گىلم لىرىن اوستونده ياشايب قىمىش سويوق گىجە لىرىنە چىركلىو پىرتىق ادايلىن آلتىناسىغىندىقلارى حالدا، زندان ماسورلارنى ئوز ھىدىلر ايله آلە اليب ئوزلر اىچون «حرمت» و «آبرو» قازانىمىش بو اوغرى آقالاتك اوتاكلاردا ياشا بىروھمىن اوتاكلارى جور-بە جور مېل وقىمىتلى قاليلارادا زىنت لىرىرىدىلر. بئله لىكلە اونلار زنداندا انكلترە لوردولارى و آمىركامىلىلار درلرىندن داھا ياخشى و داھا يوكمك حىيات سوراوردولر.

قىدايتمك لازىم دىر كە، بو آقاليق زنداندا اولمالارى بوتون چىتلردن ساىر محبوسلار اىچون چوخ آغىر باشا گىلدى. زندان ماسورلارى اونلار يىن راحتلىكىنى تامين ايتمك خاطر يىنە باشقا محبوسلار يىنە ياشايشىنى محدودلاشدىر يىر، اوغرىلارى قورخوماق مقىدىلە دىگر السىز، اياقتىز محبوسلاردا عذاب و اشكنجه پىرىردىلر. خصوصىلە سرھنگراسخ بوايشمە خصوصى مھارت خرىجە وىرىدى. اونون ھرائى آلدىغى رشوتىن ئوده نىلمە وقتى آز اچىق كىچىك كىكدە، باشقا محبوسلار يىنە ياشايدىقلارى كورىدورلاردا بوخلاما ايشلرى باشلاندى. پولىس لىر پرىموسلارى يىنە محبوسلار يىنە يىندن توتوب آلدىلار، قاچاق بولالا زندان تىراك، عراق و كونيكا كىتىر مكن امتناع ايدىردىلر. بىز ئوز آبروسى قوروماق، ان عاى حىيات واسطەسى اولان اوددان محروم اولماق اىچون مبارزە قىلدىق. بوچكىشمە لردە بىرنچە نىفر قارالىق اوتاكلار سالىنىدى. نھايت آقاليق سرھنگراسخ ايله راضىلاشىر بونولادا عمليات باشا چاتىردى.

دولت امالكىنى اوغرىلماق اوستونده حىسەدوشلر زندان يىن خصوصى حمايىندان باشقا، رشوت بىر مك بولىلە عمومى حمامداندا افراط خرجهه استفادە ايدىردىلر.

خارجە قالماسى حكومت طرفىن مصلحت كورولمە يىن و ياخود آرادان آپارىلىب، بوخ ايدىلمەسى، نظردە توتولان بعضى آدمالارىدا دولت امالكىنى اوغرىلماق اتھامى ايله زندان كىتىرىدىلر. اىلك دفعە نصرت اللولە ھمىن اتھام ايله حىس ايدىلمىشى، قىد اىتمك لازىم دىر كە، نصرت اللولە ئوزىدە باشقالارى حقىندە بئله بوخولاردان آز كورمەيشىدى. گىچمىشە امضىبانا مالىە اىشچىسى اولموش مشھور مختارىدە معىن قدر ھمىن خستە لىكە توتولموشدى. وىرىلن تھمتىن تام بالان اولوغونى سويلەمك مكن اولماسادا، ھر حالدا تىمورتاشىدا ھمىن بھانە ايله زندان سالاراق خاتىن جەسىنە فاجعە لى بىر شكلدە تولىوردىلر. تىرىزلى مشھور حىس آقاشنىگىچى نىن ايشى بونلار يىن ھامىسىندان داھا كولونچ اولموشدور. شاھ بو جدى و فعال آدمىن آنچاق قىزرتدانىندا ساخلانىلماسىنى مصلحت كورموشدى. لاکن دولت قوللوقچىسى اولمادىغى اىچون اوغرىلوق تھمتىنى اونا ياپىشدىرا بىلمەدىلر. نھايت اوتوروب اوزون مدت فال اچدىقتان سونرا ايدىلر كە، اوقوشون اداره لرى اىچون كىتراتا كوتوردىكى پارچانى تىبىن ايدىلمىش تولىچون بىرنچە سانتىمتر انلى ويا انسىز توخوتورموشدور. بويول ايله دولتە بويوك مبلغ ضرر دكمىشىدىر. بونون اىچون دە تىرىزلى حىس آقاشنىگىچى زنداندا قالمالىدىر. بو كولونچ منطق اوزونلن اونوسياسى كورىدوردا ىدى سگىز آى تكلبىز ساخلادىلار. نھايت اونون زنداندا ھانسى بولالا خلاصى اولونماسى منىم اىچون معلوم اولمادى. عمومىتە بويول ايله اتھام ايدىلن لىرىن ساىى آزد كىلدى. لاکن اونلارى دولت امالكىنى حقىقتا اوغرىلماش آدمالارلا اصلا مقاسە ايتمك اولماز. معىن مقەداسىندا دولت امالكىنى اوغرىلماق آدىلە اتھام ايدىلن شىخصلرىن بىرچوخى آرتىق آرادان كىتمىشىدىر. سلامت قالانلار ايسە ھىچ بىر محكومىتلرى اولمالارينا باخما يارق

ایستر مجلسده، ایسترسده دیکر صلاحیتدار مقاملاردا، چکدیکلری ضررلرین ئوده- نیلمهسی ایچون هئج بیر تشبث گوسترمه دیلر.

بیرسوزله دیمک لازمدیرکه، دولت املاکینی حقیقتا اوغورلایانلار حاسیزو مردار آداملارایدیلر. فاطمی تین نجه زنداندان چیخماسینی و اورادان بیرباشا گیدیبلدیله اداره سینده ایشامه سینیی بوگون یا صباح ایسه پارلمان کرسی سینده اوتورماسینی من هئج بیر سبله ایضاح ایده بیلیمیرم، بیلیمیرم بو ایشلری هامی باشادوشور، یوخساتکجه بیریم کیمی زندانا دوشموش آداملار بوبارده فکرلشیرلر. فاطمی دولت املاکینی اوغور- لامیشیی. هرگونه زنداندایرلوله تریاک چکردی، رضاخان دورونده ایسه او، شاهین عفویندن استفاده ایتمیش بیرینجی آدامدیر. انسان بو ایشلری گوردیکده ویباخود ایشتیتدیکده مینوت و حیران قالیر. یوللار اداره سینین اوغورلاری ایندی شرفلی آداملار اولوشلار. اونلارین هم پولی، هم پاشایشی همده آبرو- حرمت، بیرسوزله هر شئی لری واردیر. ایشتیتدیکمه گوره آقارلار گویا ئوز کئچمیش آبرولارینی برپا ایتمک ایچون مجلسدن خصوصی بیر قانوندا کچیرمیشلر. دیمک، بیزیم محیطده اوغورلوق، خیانت، دولت املاکینی منیمسه مک هئج ده عیبو گناه دکیل. اوغری آدام وکیل، ناظر، بلدیهرئیسسی و سایر وظیفه صاحبی ده اولاییلر و هئج کسین بونا اعتراض ایتمکده حقی یوخدور.

زندان مامورلاری دیکر محبوسلارین حماما کیتمک نوبه لرینی ده همین اوغری آقارلار ساتیردیلار. بئله لیکله، بو آقارلاریف خسته لیکینی یابان بیت لرله بیرلیکده، یازیق محبوسلارین قانینی سوروردولار. بونلارین بیرچوخی زنداندا فرنگه مابلیقدا ایدیردیلر. اونلار ئوز لرینی آوروپا تیبیلی گوسترمک ایچون دونوز اتیندن حاضرلانان خورده ک کتیر بلمسه- سینیی سفارش و بریردیلر. معدله لری بو خورده کلره عادت ایتمه دیکلری ایچون اونلاری بییدیککن سونرا چیخیب کوریدورلاردا قوسوردولار.

قید اولونمیشی کیمی همین آقارلوق تارلرینن چوخونی حمادا کتیر بریدیلر. البته زنداندان خارجه ده تتر- یئز حماما کیتمک هئج ده پسر ایشردگیلندی. لاکن زندان داخلینده بوایش ئوزده بیرنوع اوغورلوق دیمک اییدی. اونا گوره که، زندان مامورلاری سایر محبوسلارین حمام نوبه سینیی پول ایله همین آقارلار ساتیردیلار. ایش بونونلا بیتسه اییدی ینده دردباری اییدی. بوفرنگه ساب آقارلار حمامین بوتون قابی دیوارلارینی بنزین ویا اودکولونلا یودوردور، سونرا بنزین چلکک لرینن اوستونده اوزان اراق باشقا محبوسلارا بدنلرینی ماساژ ایتدیریدیلر.

بیرقاید اولراق زنداندا تریاک چکمک، عراق و باشقا کیغلتندیرجی ایچکی لر ایچمک قذغن اییدی. بعضا حرمتلی سایلمه یان محبوسلارا پایروس چکمگده اجازه و بریردیلر. پایروس چکمگه عادت کرده اولانلار علاوه سیزلیقدان بول بیغیب بئاقیمته (بیرداناسی اون شاهیی) پایروس آلیردیلار. اونلار بعضا بیر پایروسی اوچ نغره چکیردیلر. بئله حاللاردا شریکار بیر- سبیرینین پایروسانه کیمی قلاب وورماسیما دقت یتیریدیلر. بیر حالداکی «حرمتلی» محبوسلارین، یعنی دولت املاکینی منیمسه نمیش محبوسلارین اوتاقلاریندا اعلا پایروسلار، قیمتلی شرابلار، تریاک، شیر، بیرسوزله هر شئی بول و فراوان اییدی.

آدام ایش- سیز قالدیقدا اوره گی چوخ شئی ایسته ییر. بعضی روایتلره گوره زندانین ایشمک حیطینده همین آقارلار ایچون چوخ صمیمی گوروشلرده تشکیل ایدیلیردی... قید ایشتیکیم کیمی ارمنی یوسفین زنداندا اولارکن تازه اولاد صاحبی اولماسی، بونا ئوتور... همین او شاعی گوروش زمانی یوسف ئوزی منیمله تانیش ایتدی، او وقت او بیدینجی ایل اییدی که،

زنداندان یا شایبیری. اوشاغین ایسه بش یاشی و ارایی. معتبرمنج دن بئله بیر معلوماتدا ایشیتیمم که، قوام شیرازی ایچون معین بیر باغین گلخاناسیندا گوروش تشکیل ایدیلر میس. عادی اوغرو لار، جیبه گیرنلر، عموستله غیر محترم محبوبلار زندانین دورولمز تضییق دچتین لیکلری قارشیسیندا، بیرچوخ حاللاردا پشیمان اولولوقلارینی بیلدیریردی لر. اولار. ئوزلرینه برائتقازان دیرماق ایچون احتیاجی، یوخسوللوغو و ناباب آداملارلا دوستلاشماغی بهانه کتیریردی لر. دوغرو داندان اولنلارین بیرچوخ ای ش سیزلیک، یوخسوللوق و آجلیق و زونش اوغورلوق ایشیتیمشو نتیجه ده زندان احوشوموشدی لر. حتی اولنلاردان بعضیلری گئجه لمک ایچون یئر تاپما دیق تالارینا کوره قسدا اوغورلوق ایدرک حبسه دو شوموشدی لر. مثلا، بیریم زنداندا ساخلان دیمیز مدتده عباس تفرشی بش دفعه زندانان بوراخیلدی، لاکن ینده زندان ایا تماق ایچون قسدا اوغورلوقا کیدیب اولکی یئرینه قایتدی. عسگر ارباب حسن ئوز عمری بوی بلکه ده اللی دفعه دن آرتیق توتولوب بوراخیل میشدی. ائله جه ده عباس قزوینی دورت بش دفعه بوراخیل ب یندن توتولدی.

بیر قایدا اولراق عادی اوغرو لار هفته نین اورتاسیندا زندانان بوراخیلدی قدا سوز ویریردی لر که، جمعه آخشامی یمکینی کلیب زنداندا بیه جکلر. اولنلر حتی رئیس ایله راضیلیغا کلیردی لر که، زنداندا کی یئرلری باشقا آداملارا ویریل مه سین. زنداندا اولان جیریق یورقانلارینی ایسه نه گونلو که کرایه یه ویریردی لر.

اولر بیز اوغرو لارو دیگر محبوبلارلا داها چوخ علاقه ساخلاییردی ق. اولنلارین ماجرا لری و تهله کله سرگذشتلرینی ایشیتیمکله ئوزوموزی مشغول ایدیردی ق. بعضی حاللاردا ایسه آرمیزدا عمله کلن صمیمیتو دوستلوقدان استفاده ایدرک اولنلاردا دلیل نصیحت ویریردی ق. اولنلارین ویردیگی جوابلار بعضی طبعی و منطقی اولوردی.

مثلا دیردی لر: سیز بئله خیال ایدیر سینیز که، بیز آزاد یاشاما ق و راحتلیک ایسته میریک. سکر بیز آدم دگی لیک؟

اولنلار دیردی لر: سیز بئله تصور ایدیر سینیز که، پولیسین منحوس صفتی بیزیم خوشوموزا کلیر. یا خود اوره کیمیز یوخدور. غیرت سیز آداملار یق؟ البته یوخ. بیزیم حقیقیزده یانلیش فکرده دیرلر. بوتون بونلاری بیز بلکه ده هامیدان یاخشی باشادوشوروک. اوغورلوقدان، ایوکسکلن، جیبه گیرمکلن، زندان دو شمکلن، تعقیبلره معروض قالماقدان، محاکمه اولونماقدان هئچده خوشوموز کلمبر. لاکن نه ایتمک اولار، چاره سیز یوخدور. الیمیزدن بیر ایش کلمبر. کاسب کارلیق ایچون سرمایه میز یوخدور. معین پئشه، اختصاص صاحبی ده دگی لیک که، هئچ اولما زسا بویولبله گونده لیک چوره کیمیزی چیخاراق، نوکرچیلیک وسایر قوللوقچولوق ایشی ایله مشغول اولما غادا تهله کسه سزلیک اذاره سینین مامورلاری مانعچیلیک توره دیرلر. هارادا و هر هانسی آدامین یانیندا ایسه گیرمک ایسته—دیگیمیز زمان پولیس ئوزونئی اورایا چاتدیریب گنا هلا ریمیزی شمیشیردی رو بونوللا ایشلری کورلایاراق صاحبکارلاری بیزدن چکیندیریر.

بوچتین لیکلره باخما یاراق تصادفا گریردکان آچیب ویامعین بیر کسب کارلامشغول اولماق ایسته دیگه درحال سرمایه میزی الیمیزدن آلیب دینانین او باشیندا بیر اوغورلوق باش ویردیگه درحال بیزیم الیمیزی ده اورایا قاتیرلار.

همین غیر محترم اوغرو لارین عکسینه اولراق، حکومت املاکینی منیمسه دین «محترم اوغرو لار» ئوزلرینی هئچ وقت معسر حساب ایتمه بیر، زندان دورینی تام افتخارو آنئی آچیق لیتلا کئچیریر، آزاد اولوندیقان سونرا ایسه همیشه کی یول ایله داها یاخشی و داها بوللی وظیفه لراله کئچیریردی لر.

بئله ليكله ديمك اولار كه، بالنز آفتاقا اوغورلاريني محكوم ايدرك اجتماعيتن قوورديلار. انصافلاديسك دولت املاكىنى منيمسهك، اوغورليغين باشقانوغرلارين داها پيس دير. حتى يول كسيب آداملارى سويماق بئله، دولت املاكىنى منيمسهك قهرچاسيز حساب اولونايلىمز. چونكه ساده اوغورلوق و يول كسليك يوخسولو ديلنچي ليكن ايره لي كليز. بويوخسول لوغى ايسه بيزيم پوزقون اجتماعيتيميز توره تميشدير. تعليم تريبه واسطه لرى عمومى لشديريلدىكى تقديرده اوغورلوق و قولورلوقدا طبيعى اولراق ارادان كيدر. لاكل دولت املاكىنى منيمسهك تماميله باشقادير. همن اتهاملا زندانا كتيرلن آداملارين چوخى زيرهك. عين حالدا حياسزو ئوزلرينى گناهيز گوسترمكه چاليشان عنصرلرايدى. اونلار، دولت اداره لرينين اورتاوعالى تريبه لى ايشچيلارين اولوب، يوكسك معاش آلان، ياخشى حيات سورهن، حتى آدوشهرت صاحبلرى اولان، آدلى سانلى عائله لره منسوب اولان آداملار ايدى لر. بورادا اوغورلوق داها يوخسولوق و چاره سيزليكن ميدانا كلميردى. اونلار ئوزلرىده بويكىمى عنوانلارى خوشلاميردیلار. بو آقارلار ئوتلرينى داها آرتيرماق، ئوز عيش و عشرت لرينى تامين ايتمك، آتوماشين و كوزه بنلار آلماق و داها چوخ وارلانماق خاطرينه اوغورلوقغا مرتكب اولورديلار.

عديله و اجراچى قوه لر اولارا برائت قازانديرير، ياخودهچ اولماسا عاذى اوغورلارلا بو آقارلارين آراسيندا بويوك فرق قائل اولوردى... بعضيلرى دولت املاكىنى اوغورلايانلار آقارلار قازانديرماق ايچون دبيردیلر؛ دولت ظلمكاردير، اوخلىق زورلا سويور. بونا كورده دولتت ماليئىمك قضا حرام دگيلدير. بو، حياسزليغين سون نقطه سيدير. بونلاردان سوروشماق لازمدير: دولتت مالي هارادان توپلانميشدير؟ اونه كيمي ايشلره صرف اولونمايدير؟

البته بو سئواللارا جواب و يرمك ايستهسك بويوك بير كتاب بازماق لازم كله جكدير... بورادامن هئچ ده دولته برائت قازانديرماق و اونون ظلمكار اولدوغونى انكار ايتمك فكرينده دگيم. بائشقالارى كيمي ده دولتى ايدى لالا شديرماق ايسته ميرم. هله ليك بوقه رديمك اولار كه، دولت ئوزى-ئوز ليگيننن هئچ بير شئيه مالك دگيل. دولتت خزينه سينه مختلف عنوانلار آلتيندا توپلانيلان كليرو وسابطده ايران حلقلرينين ماليدير. بوايسه دولت قولورلوق-چولارينين واسطه سيله، يعنى حقيقتده خلق كتله سينين تام معنالى خادمى اولان آداملارين ابله، اجتماعى ايشلره صرف ايديلمه ليدير. آداملار و بير كيلرى هئچ ده دولت قولورچيلارينين خاطر ايچون ئوده ميرلر. خلق، حكومت باشچيلارينين قاهر-گوزونه عاشق دگيل. دولت مامورلارى و يرگينى اونا كورده توپلايديلار كه، بوييرگى ينى-يتمه لر تريبه سى، ئولكه ده امنيتين تامين و برقرار اولونماسى، سرحدلرين قورونماسى، بيرسوزله خلقين مين لرله بو كيمي اجتماعى دردلرينه چاره قيلمغا، صرف اولونسون، هئچ بير عقللى آدام بوپوللارين اوغورلانماسيني قانونى بير ايش حساب ايتمز.

لاكن، بير اووچ حياسيزو لوقا آداملار مختلف واسطه لره ال آتماق و مين جور فيرلداق ايشلتمك، حكومت اداره لرينده سرعتله يوكسك وظيفه لره چايتب چوخلى معاش آليرلار. سونرا اونلار ئوز اوغورلوقلارينا، دولتت ظلمكار اولماسى ايله برائت قازانديرماق ايسته ميرلر. بعضاتانيشلىق ايديب توتولوقدا زندانا ئوزلرينى دولت عليه ينه مبارزه آپاران شرافتلى آدام كيمي گوسترمكه چاليشيرلار. مختلف يوللارلا زنداندان بوراخيلديقدان سونرا، اوغورلوق يوليله الله ايتديكلرى ثوتو اعتبار حسابينا ئوزلرينه «آبرولى» بير عائله تشكيل ايديب، «النى اچيق» حيات سورمكه باشلاييرلار. ماراقتلى بورا سيدير كه، بو آقارلار باشقالاريني لاغاقويوب، استهزا ايديرلر، بو وضعيت هله ايندىده دوام ايتمكه دير.

قانونلارین اینجه لیکلرینی ایضاح و تحلیل ایتمک بواشیمده چوخ تجربه لی اولان آدمالارا عایدیر. سنا یسه همین ته لکه لی تحلیلین قربانی اولموش آدمالار حقیقده بیرنجه منظره نی تصویر ایتمک ایسته بیرم. عمومیتله من دیکتاتور لوق دورونون قانونلارینا بدین نظرله باخیرام. عین زماندا قید ایتمه لی بم که، قانون هنج ده مجرد بیر شی دگیل. اونون همین حسه سی فایدالی اولاییلر.

قانون هنج ده مقصد آرزو دگیلیر. او، بیرواسطه دیر. لاکن بوگون قانونی حیاتا کئچیره ن آدمالارین عقیده سینین عکسینه اولراق، او، هنج ده انتقام واسطه سینه، حتی یئرسیز جزالاندیرماق و تنبیه ایتمک واسطه سینه چئوریلمه مه لیدیر. ساده جه اولراق دیمک لازمدیر که، قانون جمعیتی اصلاح ایتمک واسطه سیدیر. ایندی بئله اولماسادا نهایت بوجور اولمالیدیر. حال حاضر دا دنیا عالم لری همین زمینه اوزرینده ایشله ییرلر. بویوکسک فکر کئچ-تئز حیاتا کئچیریلمه لیدیر. هله لیک بو عمومی بحث دن صرف نظر ایدیه ک.

بدبختلیکن ایراندا وحشی لیک و ظلم کار لوق واسطه سی آدلانان قانونلار بئله، دوزگون اجرا ایندیلمیر. بوندان علاوه ملاحظت دار آدمالارین فکری نجه موجود قانونلارین بیر چوخو ئولکه قانون اساسی سینین عکسینه اولراق ترتیب ای دیلمیش رو اولارین وضع ای دیلمه سینده قانون ویر ییجیلیک اصولی کوز له نیلمه میشدیر. بیز نداندان اولار کن ایشیدیر دیک که، قارشیا چمخان حادثه لر ایله علاقه دار اولراق عدلیه ناظری تله سیک صورت ده بیرنجه ماده نی کاغذ اوزرینده کتیریب مجلسه تقدیم ایدیردی. مجلس رئیسی ایسه سینا قدان کچیرمک بهانه سی آلتینده همین جیز ما قارار ای پارلمانین تصدیق نه چا تیریردی. قانون سیز حبس لر و باشقا ارتجاعچی تدبیر لری ن حیاتا کچیریلمه سینده محض همین ماده لر دن استفاده اولونوردی. نهنجه دبیر لر، ناپلئون آتاسینا مین رحمت. او قانون ویر ییجیلیک صلاحیت نی خلق نماینده - لرینین الینن آلمیشدیسادا، بواشی هنج اولمازا متخصصر شوراسینا تایشیر میشدی. دیکتاتور لوق دورینده ایسه بواشی داور و اونون جانشین لرینه بئله تایشیر یلمیردی. بودورده وضع ایندی لن بیرنجه موم قانونلار نظمیه نین ان جاهل مامور لاری طرفیندن ترتیب ای دیلمیشی. «ئولکه نین منافی علیینه تشبث گوستره لر» آدلی گولونچ قانون سیاسی ادرارده یاز یلمیشی. اون ایلدن سونرا همین قاراقانونین داعکسینه رفتار ایدره رک بیر عده نی هنج بیر دلیل اولمادان توتوب حکوم ایتدی لر. همان قانون، چبخاریلیدی و قوتن بیرنجه ایل قاباغادا شامل ایدیلیردی. مثلاً فولادینین دوستلاری همین قانون و اونلار حبه آیلندیقان سونرا تله سیک صورت ده حاضر لانی میس باشقا قانونلار اساسیندا محاکمه اولوندولار.

جرا دیوانی قانوندا اصفهان مالیه اداره سینین واسیطنی او عور لامیش آدمالارین حکوم ای دیلمه سی خاطرینه ترتیب اولونموشدور. ایسته نین هر بیر کسی آسانلیقلا ئولومه محکوم ایدهن قوشون محکمه سی قانونلاری دا، چوخ ساده وحادی بیر مکتوب کیمی یاز یلمیش ومشهور جلا د خلعت برینین الینه تایشیر یلمیشی. بونلارین چو حی ایسه سیناق مقصدیله ترتیب اولونان قانونلار ایدی.

### قانون و اونون تاثیر لری

سیناق مقصدیله قانون حاضر لاق سوزونی آدام ایشیتدی که آتالار دیمک آرقا لر بویونوز چبخار سین. آخی مگر سیناق مقصدیله ده خلقین مقدراتیله اوینا ما ق اولار؟ محکمه ده حاکم کرسی سینده اکلده تشب سیناق مقصدیله ئولکه نین آدمالارینی ئولوم جراسینا محکوم ایدن لرین نه کیمی سئولیتی واردیر؟ یوز لر له ئولوم حکمی، دائمی و اوزون مدتلی حبس

جزالاری ویرمک، خلقین مالینی، مصادرہ ایتمک حقینده حکم چیخارماق، بونولادا قانونلاری سیناقدان کنچیرمک. آخی بئله اولدیقا بس غدارتولوم جزالارینین، عدالتسیر حبس ایدیلمله لرین تقصیری کیمین بونونا دوشور؟ بو قدر مادی ومعنوی ضررلری کیم بئوده مہ لیدیر؟ ایراندا قانونلاری سیناقدان چیخارماق ایسی جراحلارین دوشانلار اوزرینده تجربہ عملیاتی آپارمالارینا اوخشاییر.

قیدایتدی کیمیز کیمی، بیر چوخ عالم لیرین عقیده سینجه قانون جمعیتی اصلاح ایتمک واسطه سیدیر. اونون واسطه سیله اغتشاش و عدالتسیرلیکین قارشیمی آلینیر. بو تعریف کامل اولماسادا، بیریم قانون ویریحی اورقانلارو قانونلاریمیز همین مرحله یه چاتسایدی ینده دردیاری اولاردی. بدبختلیکن، بیرنجه ایلین تجربہ سی گوسترمیشدیرکه، بیریم قانون ویریحیلر بوندان داهادا گری ده دیرلر. اونلار هئچ ده ئوزایشلرینین حقیقی معناسینی باشا دوشمورلر. ئوز وظیفه لرینی هئچ ده دوشونجه لی صورتده حیانا کچیرمیرلر. مولف هئچ ده آنا رخست دگیل. بیز آنا رخست لرین «آنا رخیا قانونون انا سیدیر» مدعاسینی بوش بیر اوتوپیا و خولیا حساب ایدیریک. عین حالدا بیز سقراطین ده مرید لریندن دگیلیک. عقیده میزجه عدالتسیر و غلط بیر قانون اطاعت ایتمک چوخ تهلکه لی و چیرکین بیر حرکتدیر.

بونولا بئله، بوتون قانونلاری تاپدالاما ق اولماز. البته قانون لازم دیر. جمعیتی قانون سیر اداره ایتمک اولماز. نظام انتظام دا چوخ جدی و کسکین اولمالیدیر. بونسوز جمعیتین حیاتی ایندیکی حیاتیمیز کیمی تهلکه لی و مایوس ایدیحی اولار. لکن نظام انتظام و قانون بویا باشقاسینین هوا و هوسی اوزوندن دگیل. تام و حمت و محکم بیر اساس اوزرینده قورولمالیدیر.

دنیا دایما حرکتده و دگیشمه ده دیر. بشریت هر گون کنچمیشه نسبتا دها سرعتله ایره لی له ییر. اونون عمومی مدنیتی و معارفی نین انکشافی هر آن حیرت لندیریحی صورتده آرتماق اادیر. ترقی یولونا قدم قویموش ملت لر طبیعتین قارشیمی آلینماز انکشاف قانونوی هئچ وقت یادان چیخارما ییب، ئوز مادی ومعنوی وضعیت لرینی اونولار او یغو نلاشدیر مالیدیرلار. بوندان علاوه بشریتین مختلف اجتماعت لری داخلینده جور به جور دیوش و مبارزه لر اولموشدور. اونلارین ایچری سینده باشقا لارینا نسبت نظام انتظامی دها محکم و دها دوز گون اولان اجتماع، باشقا لاریندان خیلی ایره لی دوشه ره ک، ئوزاوستونلوک، و حکمران لیغینی تامین ایدیه ییلر.

ظنیمجه بو اجتماعی قانونی اثبات ایتمک ایچون او قدر ده دلیل و ثبوت احتیاج یوخدور. محو اولوب ارادان کنتیش ملت لرین تاریخینه آزا جیق نظر سالا یقدا همین آجی حقیقت کوزوموز قارشیمیندا جانلانا ر... حرمتلی اوخوجولار دیبه بیلر لرکه، زندان خاطره لرینین قانون و ملت مسئله لری ایله نه کیمی علاقه سی اولابیلر. بلی بونلار بیر-بیری ایله علاقه دار-دیر... قانون جمعیتین احتیاج لاری اساسیندا ترتیب و اصلاح ایدیلمه لیدیر...

بیز زندان کتیریلن زمان تهرانین موقتی حبس خاناسیندا، مرکزی زندان و دژباندا ساخلانیلان محبوسلارین سایب تخمینا مین نغره یاخین اولاردی. مرکزی زندان بناسی اصلینده آلتی یوز محبوس ایچون تیکلمیشدی. منی قصره گوجوره ن زمان، اوراداکی اوتاقلارین چوخ یوش ایندی. ایکی نمره لی کوریدوردا یالئیز آذربایجان دان ینیجه کتیریلیمیش اونسک گیزنغر ساخلانیلیردی. دوققوزونجی کوریدوردا اعمالات خانالار یئرلشیردی. حمام کوریدوروندا محبوس ساخلانیلیردی. قصرده ساخلانیلان بیز محبوسلارین سایب اوست-اوسته اوچ یوز نفر دن آرتیق دگیلیدی...



قصر زندانینا کوچدیکدن سونرا، داورین سیناقدان کچیرمه قانونلاری سایه سینده زندانین بوتون کوریه وورلاری محبوسلا دولورولدی. اوتاقلارداکی محبوسلارین سایه اللی، آلتیش، بلکه یوزوده ئوتوب کچلی. زندانان بوراخیلدیقیم زمان آلتی یوز نغرایچون نظرده توتولموش بو حبس خانادا ایکی مین نغردن چوخ محبوس واریدی. دژبان زندانیندا. موقتیه محبسه، قادیلارا مخصوص حبس خانادا و تربیه ایوی آدلانان بنا دادا اوست-اوسته بیراوقدر محبوس ساخلانیلدیغینی احتمال ایتمک اولاردی. عمر لوک حبس جزاسینا محکوم اولانلارین سایه کوندن-کونه آرتاراق، ۱۳۱۹-نجی ایله ایکی یوز نغردن چوخ ایدی. آغیر حبس جزاسینا محکوم اولانلارین سایه کوندن-کونه آرتیدی.

اسفندیاری دیردی؛ وطن ئوزانتقامینی آلیر. او، شبهه سیرکه، ایگرنج سوزی همان دورده چیخان یالتاق غزه تلردن و یاخود باشقالاریندان ئوگره نمیشدی.

فروزش دیردی که، بیز دولت علیهینه اولانلارین کوکینی کسمک و زندان واسطه سیله اولانلاردان اعلیحضرتین انتقامینی آلماق ایسته بیریک بوسوز لرنه قدر شیت و ایگرنج اییدی. بونلار هئچده اولانلارین ئوز سوزی دگیلی. دیمک لازمدیر که، همین سوزلری اولانلار بعضی آشدان ایستی کاسالار دیکته ایتمیشدیلر. دیبله سی سوزی دیمک لازمدیر.

بلی اجتماعیتیمیزین دوزگون مقصد و هدوی اولمامیش و ینده یوخدور. داورین قانونلاری، رضاخانین زوراکلی نظام-انتظامی بوگونکی رسواچیلیق و بی آبروچیلیقدان باشقا هئچ بیر فایده اویره بیلیمزدی... زندان نه دیمکدیر؟ سیرسز گذشت ابشیتمک، اون بیر ایلیک بیر محبوسون صحبتلرینه قولاق آسماقلا ئوز حسلرینیزی بیرنوع غدا لاندیرماق ایسته بیر سینیز. شبهه سیز بونانائل اولاجاق سینیز. لکن بیر آز دقت ایتدیکده، آیدین اولور که، زندانان خارجه کی محیطده سیزین همین طلباتیمیزی ئوده یه بیلر. مگر بوتون ایران باشندان-باشا حبس خانادگیلی؟ اجتماعی مسئله لرین هانسی ساحه سینده سیزه آزادلیق ویریلیمیشدی؟... (۱)

---

۱- «زندان خاطر لری دفتریندن» باشلیقی آلتیندا اولان بو اثر اساس اعتباریله توراندا نشر اولونموش «آزیر» غزه تینین ۸ خرداد-۲۹ دی ۱۳۲۲-نجی ایلی ۵. ش. تاریخلی ۸-۱۰۷. نمره لرینده «ج.ب.» امضاسیله و «داد» غزه تینین ۱۸ آبان-۱۹ بهمن ۱۳۲۱-نجی ایلی ۵. ش. تاریخلی ۲۴-۷۰. نمره لرینده «سیمرغ» امضاسیله درج ایدیلمیشدیر.

## آقای نصرت‌اله فتحی به (۱) جواب

بیز فولادی و اونون یولدا اشاری حقیقده دانیشارکن کودتا موضوع سینا عمومی شکله. لکن چوخ بیغجام حالدا اشاره ایتمیشدیک. آقای نصرت‌اله فتحی ایسه ئوز مقاله سینده طلب ایتمیشدیرکه، ئولکه نین تاریخی حقیقتلرینین اوزرینه چکیلمیش مینرله قالین برده کیمی، بودا بیزیم قلمیمیز واسطه سی ایله بیرتیلین. بو چوخ آغیر بیر وظیفه دیر. من هئج وقت بئله بیر بویوک اعدادا اولابیلرم. بدبختلیکن زنداناسالیندیغیماکوره، هابئله همین موضوعون شرحی ایچون لازم اولان سنومدرکلری الله ایده بیلمه دیکمه کوردبو ایشین عهده سیندن کفایت قدرکله بیلیم. دیگر طرفدن کودتا زمانی من تهراندا دگیلدیم و اونون اصل عامل لر ایله قطعیاتماسدا اولمامیشام. لکن ئوز آرزو و ایستدگیمین علیینه اولاراق بیرساده سیاسی مسئله ایچون سیدضیالدین طباطبائی نین ئوزی ایله مجبوری اولاراق گوروشوموشم... تصادفا همین گوروشلر زمانی چوخ جدی، اجتماعی بیر مسئله حقیقده، آرمیزدا اوزون-اوزادی مناقشه و مباحثه باشین ویردی. ظنیمجه، همین صحبت-لریمیز اونون حاکمیت باشیدا اولدیغی کونلرده کی رفتاریندا عکس تاثیر بوراخمیشدیر. اوگون سیدضیالدین آقای وثوق الدوله نین ۱۹۱۹-نجی ایل تاریخی قرار دینا جدی طرفدار چیخیردی. هامیمیزین بیلدیگی کیمی ملیون و آزادیخواه لار بو قرار دین علیینه ایدیلر. بیزیم مباحثه میزده همین زمینه اوزرینده ایدی. سیدضیالدین دیردی، بیزیم باشقا چاره میز یوخدور، بیز انگلیس لرین کومگی ایله ایرانی بدبخت لیک و فلاکتدن خلاص ایدیپ ترقی و تکامل یولونا چکمه لی بیک.

من اونادی بیردیم که، هر بیر ملت ئوزونه آرخالانماقلا، ئومادی و معنوی قوه لرینه استناد ایتمکله تکامل و انکشاف یولوناجا تاملیدیر. اوگون بوتون آزادیخواه لار تخمینا بئله بیر عقیده ده ایدیلر. بیز باکی داکمی متروپول هتلمینده گوروشدوک. او وقت سیدضیاء فوق العاده نماینده صفتی ایله باکی یا کلمیشدی. مولف ایسه باکی داکمی ایرانلیلار طرفیندن اونونلا مذاکره ایتمکله مامور اولموشوم. مذاکره، ئوز ایلرینه قایدارکن سرحدده توتولموش نچه نفر آزادیخواه ایرانی نین حبسن آزاد اولونماسی اوزرینده ایدی، بیز

---

۱- مقصد نصرت‌اله فتحی نین «داد» غزه تبیین ۳۰ مه ۱۳۲۱-نجی ایل تاریخی ۱۰-نجی نمره سینده درج اولموش «کودتائین سببکاری کیم دیر؟» سرلوحه لی مقاله-سینه جواب دیر. گورونور میر جمشیر پیشه وری (جوادزاده) کونون شرایطینی نظرده آلاراق بو سئوالا «زندانی خاطرهلری دفترینن» ادلی اثرینده جواب ویرمگی مقصد موافق حساب ایتمیشدیر.

اوج نقرایدیک، سیدضیاء ایسه ضابطه لاسی گئینمیش مسعودخان آدلی شخص ایله بیر لیکده  
بیزی قبول ایتدی. مایور درجه سی اولان مسعودخان دانیشیق لاریمیزدا آزدخالت ایدیردی.  
سیدضیاء الدین اورتا بویلی، اوزون صفت، نازک ساققال بیر آدام ایدی. دانیشیق دایلی  
توتولوردی. بلکده بو دیل توتولما دگیل، یزد لهجه سیندن ایره لی گلیردی. هر حاله اتام  
سلیس شکلده دانیشا بیلمیردی. اوبعضا دیپلوماتلار کیمی چوخ مایلمه دانیشیر، سوزلرینی  
تشریفاتی پرده لر آلتیندا طرفه چاتدیرماق ایسته ییردی. بعضاده اوزون مدتلی سیاست و  
ژورنالیست لیک وردشی تاثیر آلتیندا ئوز مقام و موقعینی اونودور، ئوز عقیده سی  
اوزهرینده عناد کارلیق گوستریردی. حتی ئوز دانیشیق لاریندا بیر-ایکی دفعه چوخ عصبلس-  
دیکنی حس ایتدیم. اودیردی: «یاخشی، بیر دقیقه لیکه توتالیم حکومت سیزین الینیزه  
کئچیب انه ایده رسینیز؟»

اوقوت منیم انکیرمی بش یا شم وار ایدی. اوگون دنیا گرکین انقلابی وضعیته ایدی.  
روسیده، آلماندا، بلغارستاندا و ایتالیا دا انقلابی کتله لرین نهضتی ئوز نفوذ ایدره سین  
گونن-گونه گئیش لندیریردی. چین، هندوستان، ائله جه ده شرقین گری قالمیش ئولکه لر  
ملی آزادلیق بایراغینی قالدیر اراق امپریالیزم و مستملکه چیلک اصول-اداره سینیه یخماق  
ایچون مبارزه ایدیردی لر. بویوک دولترین تشکیلاتی و کاپیتالیزمین اساسی دوردا یللیک  
دینامحاربه سینین نتیجه سینده ضعیفله میشر و لاخلامیشدی.

بئله بیر موقعده، چوخلی معاصر گنجلر کیمی، بیزده کتله وی حرکاتین شدتلی تاثیر  
آلتیندا دوشدرک وطنیمیزین فلاکتینه باشلی جاسیب حساب ایتدیگیمیز آرستوقراتیک  
رژیمین چوروموش پایه لرینی هر هانسی قیمتله اولورسا-اولسون کو کونن داغیدیب،  
اونون یثرینده آزادلیق و خلق کتله سی حاکمیتینی قورماق ایستیردیک. بوندان علاوه  
موقف همان دورون دیپلوماسی محیطیندن و خصوصی مباحثه تاکتیکاسیندان چوخ اوزاقدا  
قالدیغیم ایچون تام ساده و آجیق طرزده دانیشیردیم. ظنیمجه مملکتدن کناردا باشایان هر  
هانسی بیر ایرانلی دا بوندان باشقا چوره جواب ویره بیلمزدی. من دیدیم:

آقا قدرت الیمیزه کچدیگی تقدیرده، نه ایده جکیمیز معلومور. او دیدی: آخی نه  
ایده رسینیز؟

من دیدیم: ایلک نوبه ده حکومت پستلرینی اشغال ایتمکه ایرانلی بئله فلاکتلی  
وضعیته سالمیش بوتون آداملاری انقلابی محکمه ده جلب ایدیب جزالاندیر اریق.

اودیدی: ائله بو؟...

جواب اولاراق دیدیم: اوقوت ایشری وطن پرور و آزادیخواه گنجلرین اینه تاثیر  
اونلاری متشکل ایتمک یولی ایله اوروپا مدنیتین بوتون یاخشی جهتلرینی ئولکه یه  
تطبیق ایدیب خلقین ئوز ایله ملتیمیزی بوگونکی فلاکت و بدبختلیکن خلاص ایدره یک.  
اودیدی: بوایشن ایچون پولوسرمایه لازمدير. مثلا فرض ایده ك كه، سیز کیدیب اردبیل  
شهرینی الینیزه آلب سینیز، ایندی یولی هارادان الله ایده جک سینیز.

من دیدیم: سیز نا حق یثره بئله فکر لئیر سینیز، سیز بئله خیال ایدیر سینیز که، تجارت  
کیمی هر هانسی تدبیر ایچون پولوسرمایه لازمدير. انقلاب، هئجده تجارت دگیل. ۱۷۸۹-نجی  
ایله هئودالیزم دنیا سینین اساسلارینی داغیتیمیش بویوک فرانسه نهضتی انقلابچیلارین  
هئجده سرمایه سی اولما میشدیر. بویوک روسیه انقلابین رهبرلرین مالی وضعیتینده  
شبهه سیز که خبر سیز دگیل سینیز. حکومت الیمیزه کئچن وقت پول داتا پیلار.

اودیدی: سیز وطنن اوزاق دوشدوگونوز ایچون اورانین وضعیتینی بیلمیر سینیز. بیز  
بونلارین هامی سینی امتحان دان کئچیر می شیک. تجربه نتیجه سینده ثابت اولوب که، پول

اولماسا ایراندا هئج بیرایش گورمک ممکن دگیل. انگلیس قونشو موردان باشقا کیمسه بیزه پول ویرمکه حاضر دگیل.

بو، هئجده کیزلی بیر داتیمیق اولماشیدیر. سیدضیاالدین ئوز عقیده سینی حتی باکیدا چیخان یئرلی غزتلرده درج ایتدیره رک قافقازدا کی ایرانلیلاری همین عقیده به طرفدار چیخماغا تشویق ایدیردی. حتی مساوات حکومتین رسمی اورقانی اولان «آذربایجان» غزه تی ئوزونون سون نمره سینده، ایرانین بوقوق العاده ماموری طرفیندن ویریلیمش ایران- انگلیس قراردادینین متینینی چاپ ایتیمیشدی. مولفا ووقت «حریت» غزه تینی نشر ایدیره رک بو واسطه ایله غیر مستقیم صورتده همین «آذربایجان» غزه تینه تاثیر گوسترمکه چالیشیردیم. تصادفا گوروشوموزدن تخمینا بیر هفتته سونرا قیزیل اوردو ژنرال دنیکینین قوه لرینی دارماداغین ایدیب آذربایجانین سرحدینه سامور چاپینا چاتدی. یئرلی کومونیست فرقه- سینین اولتوماتومی نتیجه سینده مساوات حکومتی سقوط ایتدی.

سیدضیاالدین ئوزاختیاریندا اولان دیپلوماسی واسطه لردن استفاده ایدره رک باکیدان چیخیب گیتدی. آذربایجاندا سوودت حکومتی قورولقدان سونرا ایرانین شمال سرحدلرینده ده ملی حرکات باشلاندى. بو حرکات گیلاندا و مازندرانین بیر حصه سینده گنیش لندی. البته، بو آیریجا، مستقل و ماراقلی بیر مسئله دیر. اونى ئوز یئرینده شرح ایتمک لازم گله چکدیر. ایندی بوقتر قید ایتمه لی بیک که، آدلارینی چکدیکیمیز حرکات دانشدیفیمیز موضوعا تاثیر سیز اولماشیدیر.

سیدضیاالدین ایله گوروشومی تفصیلاتلا قید ایتمکه همان دورده کی کودتایا بچی- لاریندان بیرینین روحیه سینی اوخوجولارا چاتدیرماق ایسته بیردیم. سوزیوخ که، بیر چوخ غزه ت اوخویان آداملار گمی، اودورده مزده «رعد» غزه تینین واسطه سیله اونون مسؤل رداکتورونون (۱) عقیده و فکر لریندن خبردار ایدیم. لاکن بلاواسطه گوروشمک نتیجه سینده اونى داها یاخشی تانیدیم. بیلگ و سیاسی معلومات سویه سینی، کونده لیک ایشر قایداسینی لازمنجا ئو کره نه بیلدیم. بو حادثه دن یدى- سگ کیز آرمونرایاده ک داها اوندان خبریم اولمادی. آقای وثوق الله نین کابینه سی ئوز ایگرنج قراردادى ایله بیر لیکه آرادان گیتیمیشدی. ایران ایله سوودت اتفاقی آراسیندا دیپلوماسی علاقه لرعدى شکلده دو شمک اوزرینده ایدی. مشاور الملک انصاری مسکودا ایدی. سوودت حکومتی مشهور رشتینی مختار نماینده صغیله تهرانا گوندریمیشدی. طرفلر دوستلوق مقاوله سی باغلاماق ایچون زمینه حاضر لایبردی لار. یوکسک ماراق گوستردیکیمه باخمایاراق اوگونکی تهرانین وضعیتیندن کفایت قدر معلومات اله ایده بیلیمیردیم. گیلان آزاد یغوا هلا رینین نهضتی داخلی اختلافلار نتیجه سینده کچمیش گوندریمیشدی. بونا باخمایاراق بو حرکات ینه ده داها منظم و دوزگون طرزده دوام ایدیردی.

انقلاب زمانى سوودت حکومتین دشمن لرینه کومک ایدهن متفق لردن انگلیس حکومتی، لیبرال فرقه سینین ان گورکملی سیاسی شخصیتی سایلان مشهور لوئید جورجون جدیتی سایه سینده یاخود ئوز منافعی خاطرینه روسیه ده کی سوودت اصول- اداره سینی، واقع اولموش عمل کیمی اعتراف ایتمک مجبوریتینده قالمیشرو روسیه نین رهبر لری ایله مذاکره به باشلامیشدی.

ینی سیاست طلب ایدیردی که، طرفلر، منافعی بیر- بیرینه توخونان ئولکه لرده ئوز سیاستلرینی یوموشالتمسینلار.

بئله بىر وقتده مولف دميربول قطارى ايله مسكويا سغرايدىردىم. ياخشى خاطرلاردا دگىل، تولا و ياپورخلادنى واغزاليندا، اكلنك مقصدى ايله قطاردان يۇره اندىم، باشقا بىر قطاردا مسكوادان كليردى. غزەت ساتانلار واقونلار طرف قاجديلار. من «پرادا» غزەت يىنن ايكى نمره سىنى آلب واقونا قايتتىم. قطار يولا دوشدى.

نظرمى جلب ايده ن ايلك مقاله ايرانا عايدايى. مقاله نين باشلغىندا ايرى حرفلرله «ايران انقلابى» و بونا اوخشار آيرى بىر سوز يازيلمىشى. بوسىم ايچون گوزله نىلمز بىر حادثه ايدى. او وقت منده توره ن حيرت و تعجىبى ايندى شرح ايتمكده چتين ليك حكيم. بو بويوك مقاله نى اوخومازدان اول اونون امضاسىنى بوخلادىم، حيرت و تعجىبم داها دا آرتدى. امضايده ن شخص چوخ ياخين دوستلار يمدان بىرى ايدى. اوگون من، سيدضيا الدينين ملى عاسى عكسینه اولراق، هنجده ايراندان اولراق و خبر سيز دگىلدىم. تهراندا چيخان غزەتلى آرديچيل حورته اوخويور، ايرانين بىر چوخ شهرلرينده ياشايان معلوماتلى دوستلار يملامكتوب لاشيردىم. من ايراندا بئله آسانلىقلا هنج بىر مقدمه و سياسى تشكىلات اولمادان سرعتكە انقلاب باش ويره سىنى غرىمكەن حساب ايدىردىم. مقاله نى يازان دوستوم مسئله نى شميرتمىشى. اوروسيه اجتماعيتى ايناندير ماغا چالشمىشى كه، گويار ايراندابويوك بىر انقلاب باشلانمىشدير. انقلابى عمله كتيره ن آدم ايسه چوخ غبرعادى بىر شخصيت دير. مقاله نين اورنارلارينا «آق سىدضيا عطا پطابائى نين» آدى سىدضيا عطا پطابائى كيمى قيدايديل مىشى.

حيرت و تعجىب آيرى بىر شكلكه دوشدى. دوستومون آلدانماسينا، اونون هانسى بىر كهنه كار حريف طرفيندن بئله بىر باتا قليقا سوقاندىلمه سىنه تعجب له نىردىم. آخى او. سيدضيانين غلظور شينى شميرتمكلكه ئوزونى بدنام ايتمىشى. دوستومون روحيه سىنه ياخشى بلد اولماسايدىم. مطلق بئله خيال ايده ردىم كه، پول و پيامعين وعده لرله اونى آلداتمىشلار. لاكلن او، بولا آلدانان آدم دگىلى. او، ساجه ه اولراق اغفال اولونموش، اطرافلى مطالعه ايتمه دن اظهار نظر ايتمىشى.

مقاله ده سيدضيانين مشهور بياننامه سى شرح اولونموشدى. سوز يوخ كه، بوسياسى سندا ايراندان خارجه نشر اولونسا ايدى بىزيم عقیده سيزه دقته لايق ايدى. لاكلن ايراندا بياننامه لر و پروقراملار بىر قاعده اولراق ظاهر سالىق ايچون فورمال صورته يازيلير و نشر ايديلير. اونا گوره ده همين بيانیه منيم نظريمه چوخ دگر سيز ايدى. دوستوم خالصه تور ياقا لر نين بولوشدور و لمه سى مسئله سىنه خصوصيله آلدانمىشى. او بئله خيال ايتمىشى كه، بوايش معين بىر انقلابين مقدمه سيدير، اونون واسطه سيله ايران كنديليرى ملكه دارا لر نين پنجه سيندن خلاص اولاجاقلار. بياننامه نين ديگر ملى عا لارى دا ايراندكى وضعيتى كتابلار واسطه سيله ئو گره ن لر ايچون سوز يوخ كه، ان چوخ اهميتلى ايدى. لاكلن بوسند منيم ايچون هنج بىر دگره مالك دگىلى. آخى اونو ترتيب ايده ن آداملا جمعى بىر نچه آي بونلان اول گوروشوب و جلى مباحثه ده كيريشه ره ك روحيه سىنى ئو گره نمىشديم.

مسكوادا مسئله آيندىنلاشدى، اورا ياجانان كيمى، ايلك نوبه ده، كودتانى انقلاب كيمى گوستره ن دوستومون يانينا كيتدىم. قىماصحتلتن سوز اول، ئوز سهوينى باشادوشدى. اونون بو سهوى ايرانين اوگونكى وضعيتلتن خبر سز ليك نتيجه سينده توره نمىشى. بئله قراره كلدريك كه، دوستوم داها بىر مفصل مقاله يازراق قيد اولونان سهوينى اصلاح ايتسين. سونرا بىر ليكده، همين سياسى سهوى اونا تلقتن ايتمىش باشقا آدامين يانينا كيتديك. من آنجا قى بىر دفعه بو شخصين آدينى ايشيتمىشديم. او گونده ك اونى بويوك بىر شخصيت

حساب ایدیب، گوروشونه چاتماغی آرزولاییردیم. ایرانلی اولدیغینی بیلیردیم. من چالیشریدیم که، قفقازو روسیهده یاشایان آدلی-سانلی ایرانلیلارلا تانیش اولام. قید ایتدیکم شخص ایله تانیش اولماغا داها چوخ اهمیت ویریردیم. ایوه داخل اولدیقدان سونرا تام سادهلکله، هئج بیرریا و ظاهر سالیق اولمادان تانیش اولدیق. اونون قدی قیسا، هیکلی کچیک، توکلری ساری و گوزلری گوی ایدی. آتاسی اردبیل تاجر لرینن اولموش، تاتاریبیر قادیلا ایولنمیشدی. حاجی طرخاندا آنادان اولموش بو شخص مسکوانین اقتصاد اینستیتوتونی قورتارمیش و منیم دوستوملاردا همان اینستیتوتو تاتانیش اولموشدی. سونرالار نجه ایلر معاشرت نتیجه سینده چوخ ساده و تمیز بیر گنج اولدیغینی معین لشدیردیم. کودتاین باش ویردیگی دوره اودا بیر چوخ باشقا احساس کنج لر کیمی آلدان اراق، کودتانی اساسلی انقلابی عمل کیمی قیمت لندیرمیشدی. بلکه بو ایشده اونون هئج ده ئوزی مقصر اولما میشدیر. ظنیمیزجه اونون فوهوملاریندان بیر ی همین شخصی آلت ایده رک. داها دوغروسی باشینا پاپاق کچیرمیشدی.

بورادابیزیم صحبتیمیز اوزانندی. نهایت او، تام سادهلکله دیدی که، سیدضیامنی سیاسی خادم له علاقه یارتماق مقصدیله بورایا گوندرمیشدیر. اونون بویوک پلانی وار دیر، حیرت لندیرجی ایشلر کورمک عزمنده دیر. من مسئله نی داها دا جدی لشدیره رک همان بویوک پلنلارین نهدن عبارت اولدیغینی سوروشدوم.

صحبتیمیز چوخ صمیمی محیط ده دوام ایتدی. ایلك گوروشدن دوزگون عقیده پرینسیپی اساسیندا بیر-بیریمیز له اراضیلا شیب دوستلاشدیق. نهایت هامیمیز بئله بیر قراره گلدی که، سیدضیال دینین پلنلاری و «یوکسک فکرلی» کودتایا نمانده اطرافلی قید اولونموش بوش وعده لر دن باشقا بیر شیء دکیل. بئله لیکله مسکوادا بوینی دوستوموزون سوز لرینده فکر ویرمه دیلر. او، ئوزی ده گولونچ وضعیت ده بئله جیکینی حسن ایدیب، سینی چیخارمادی. بیر مدت سن سونرا ئیرلی جریاناقوشولوب ئوز ماموریتینی یادان چیخارتدی. یالنیز سیدضیال دینین سقوطوندا نجه آی سونرا بوشال ایله تهرانا قاید ایلدی. بلکه ده اوخوجولارین بعضیسی اون ی تانیمیش اولسون. بو آدام یوسف غفارزاده ایدی. اوروس و فرانسه دیل لرینی یاخشی بیلن مدنی و ضیالی بیر گنج ایدی. ئوزی ده سووت اقتصاد اداره لریندن بیرینده ئوز اختصاصی اوزره ایشله ییردی. سونرالار بیر مدت ایش سیز قالدی. ایشیتدیگیمه گوره درویش خانگا هلا ریندان بیرینده اونا حشیش ویریب طبیعی حالتین چیخارمیشدی لار. بیر مدت دلخانادا ساخلانیلدیقدان سونرا اورادا ئولموشدی. اوگون کودتاین اصل مضمونی بیزیم ایچون قارانیق دگیلدی. بیز یاخشی بیلیردیک که، کودتا عامل لری ایران آزادیخواه لاری و وطن پرور لرینین اوزون زمانلاردان بسله دیکلری آرزولاری اصلاحیاتا کئچیرمه دیه جکلر. ائله جه ده بیز یاخشی بیلیردیک که، کودتا عامل لری هئج ده آزادیخواه و ترقی پرور آدمالار انسوب دگیل لر. اونلارین ساده سیاسی تحریکاتدان باشقا کودتادان آیری مقصد لری یوخ ایدی. اونلار ئولکه نین اختیارینی ئوزالارینه کچیر-دیکن سونرا اونی هانسی استقامتده سوق ایتمه لرینی ئوزلری ده بیلیردی لار. مسکوانین او وقتکی محیطینده بو داعانی اثبات ایتمک بیزیم ایچون هئج ده چتین ایش دگیلدی. مشاهدده تجربه لرینن و بویوک اوکتایب انقلابینین درس لریندن باشقا لنینین «دولت و انقلاب» آدلی نقیسی کتابی دا بیزیم الیمیزده ایدی. بوتون دولت تشکیلاتینین اساسی و انقلاب بولونون چتین لیکلری چوخلی مدرک و سند لر له قدرتلی قلم و قطععی منطوقه بو کتابدا شرح اولونموش ایدی. بو کتابدا حکومتین رولی و انقلابین شرط لری آیدین علمی عبارته لر له معین ایدیلیمیشدی. عملی تجربه لر و تاریخی مطالعه لر دن علاوه همین دکرلی اثرین کومکی ایله

بیلیردیم که، کودتایله انقلاب بیر-بیرینه ضدوقارشی، قارشیایانیمیش ایشلردیرمه  
لنین دیردی که، انقلاب ئوز-ئوزونه میدانا گلیمیر، او، چوخ دقیق بیرصنعتدیر. بوایش  
لازمی تحصیل و مطالعه دن باشقاعملی پراکتیکاو لازمی واسطه لر طلبایدیر.

دولت تشکیلاتی ائله بیر ماشیندیر که، حاکم طبقه اونون واسطه سیله جمعیتین دیگر  
طبقه لری اوزرینده ئوز حکمرانلیغینی محکم لندیریر. نظمیه، عدلیه، قانونلار و سایر  
تاسیسات لارین کومکی ایله ئوز علیه دارلارینین مخالفتی نین قارشیمسینی آلیر. جمعیتین  
انقلابی صغفری ئوز انتظاملی سیاسی تشکیلاتلارینین واسطه سیله بوماشینین مخالفتلرینین لیندن  
زورلا آلمالی دیرلار. همین ماشینین قورولوشی کهنه جمعیت و اصول-ادارنن ساحلا-  
نیلماسی ایچون حاضر لاندیغینا گورده، ینی جمعیت و صنفین دردینه دکمز. لایه اونوی،  
سیندیریب داغیتماق و قالیق لاریندان ینی صنفین مقصدینه موافق ینی ماشین دولتمک  
لازمدیر. بویوک فرانسه انقلابی اوزون مدتلی مبارزه لردن سونرا همان ایشی گورموشدور.  
بویوک روس انقلابیین رهبرلری هله اوکتیابر انقلابیندان اول همین اساس اوزره ایشله-  
یهرهک، حتی ۱۹۰۵-نجی ایل انقلابیندا اونون پایه سیننی قویموشدولار. فرانسه انقلابیین  
ینی تشکیلاتی ملی شورا مجلسی، ولایت انجمنلری و سایر ه دن عبارت اولموشدور.

روسیه انقلابیین دولت تشکیلاتی فعله لر، کندیلر و قمزیل عسکرلرین شورالاریندان عبارت  
ایدی. بوینی تشکیلاتی، انقلاب دوغوشدی. دنیا دا اونون مثللی، برابری یوخ ایدی.  
روس انقلابیچیلاری دولت تشکیلاتینی هئچ ده ساغلام اله کچیرمه میشدیلر. اونلار همین  
تشکیلاتی کوکونن داغیدیب، یئرینده ئوز گنج دولتینی قورموشدولار. بیزلینن،  
کارل مارکس و هابسله دنیانین دیگر بویوک انقلابیچیلارینین اجتماعی کتابلارینی مطالعه  
ایتمک، هله ده گوزموز قارشیمسیندا دوام ایدهن روس انقلابیین حیرت لندیرچی  
«عجزه لرینی گورمکله یاخشی بیلیردیک که، قزاق خانانین عادی امیرتومان (۱) ایله باکیداک  
سترپل هوتلی نین معلومات سیز مسافری (۲) طرفیندن دولت لیمیش کودتانه قدر گولونچو  
آچاق بیر حرکت اولموشدور. بیزیقین صورتده بیلیردیک که، هئچ ده بله بیر قازان  
آشپز لیرن ایله ایراندا اساسلی اصلاحات طرفداری اولانلارین آج قارنی دویمایا جاقدیر.  
بونلار اصلا ایرانین فاسلوچوروموش تشکیلاتینی داغیتماغا و اونون یئرینده ملی، دمو-  
کراتیک تشکیلات قورماغا لایق دگیلر. اونلار ئولکه نین تکامل و ترقیسی ایچون فعالیت  
گوسترمکه و ایرانین زحمتکش کتله لرینی آغیر فلاکتلی وضعیتدن خلاص ایتمکه قادر  
دگیلر. ائله جه ده بیز یاخشی بیلیردیک که، اونلارین ایراندا کوکی و محکم پایه لری  
یوخدور. استناد ایدیه بله جکلری تشکیلاتلاری یوخدور و بله بیر تشکیلاتی یاراتما غامیل  
گوستریرلر. روسیه حکومتینی کنیش اجتماعی کتله لرک باغلا یان محکم تئل لردن ده ایراندا  
اثر بله یوخدور. او دیردی (مقصود ای. لنین دیر) دولت تشکیلاتینی بیز اوقتر اجتماعی  
لشدیرمه لی ایک که، حتی آشپز فادینلار و ایوقوللو قیچیلاری بله اوندان ائتراك ایدیب، رای  
ویره بیلسینلر. بیز چوخ یاخشی بیلیردیک که، کودتاعامل و سبب کارلارینا بوفکرین عکس  
نقطه سی لازم ایدی. بواقالاردیکتاتور اولماق، گوستریشلر و بیرمک، ئوز مقصدو اراده لرینی  
جمعیته تحمیل ایتمک، هده-قورخو، حبس-سورگون، اعدام یولیه حکومت ایتمک،  
پولیس و سونکی گوجی ایله حکمرانلیق ایتمک ایسته ییردیلر. اونلار خلق حقیقنده لایق  
ایدیلر، همین دوشونجه سیز مقصد لرینی ده کیزلتمیردیلر. بیز بیلیردیک که، اونلار  
قدرت لندیکجه داهار تجمعو محافظه کار اولاجاقلار. قلم، اجتماعیت و عقیده آزادلیغی، حتی

۱- مقصد رضاخان دیر.

۲- مقصد سید خدایه الدین طباطبائی دیر.

آزادلیق لغتی نین ئوزونى بئله آرادن آباریب، گور-قولاق و آغز لاری باغلاماغا چالیشما- جاقلار. ظنیمزجه اونلار بوایشلری گورمگه ده مجبورایدیلر. بیردقیقه سستلیق گوسترسه ایدیلر حاکمیت و آقالیق اللریندن چیخاردی.

ایندی او قاراما جرادان اینگیرمی بیرایل کچمیشدیر. گوره ک کودتاین نتیجه سی نه اولموشور. اینگیرمی بیرایل آز وقت دگیلدیر. تورکیه دن گور-کورانه صورت ده تقلید ایدهرک گه بیملری دگیشمک و قادینلارین زورلا چارشا بلارینی گوتورمک کیمی تدبیرلری بیزیم اوزوموزه چکیرلر. تهراندا کی دورت کوچهنن سالیمناسینی و بیرنجه بنانین تیکلمه سینی بویوک بیر ایش کیمی قلمه ویریرلر. بیردمیریول خطی نین چکلمه سی ویا بیرنجه کارخاننن آچیلما سینی دا بویوک بیر ایش آدلاندیرماق اولماز. ککلیک کیمی باشیمیزی قاراقویلا بیب، اطرافی گورمه دیکه بئله خیال ایدیریک که، سایلری ده بیزی گورمور. بیر قدر دوشونمک لازم دیر. باشقالارینین بیرایل عرضینده حیاتا کچیردیکلری تدبیرلرین مینده بییری بئله بوایکیرمی بیرایل عرضینده حیاتا کچیریلمه میشدیر. بو حقیقت دیر. بوندان بیزیم آجیمیز گلمه سه لیدیر. گوزلریمیزی آجیب اجتماعی یا شایشیمیزی نظردن کچیرمه لی بیک. ایرانین اینچی و زحمتکش کتله لرینین مادی و اقتصادی وضعیتی نه حالدا دیر؟ تهراندا سحر دن آخشا ماده که هرزه قادینلار کیمی قیوریره ن لوکس اوتوموبیللرک افتخار ایده بیلمه ریک. بونلار هچ ده تکاملین پایه و اساسی حساب اولونا بیلمز. بونلار یالنیز هرگون عمومی ثروت حسابینا معین مقدار بنزین، یاغ و سایر مصرف ایدیر. بنالارین اوزهرینه ییغلمیش داش و کرپیچ لرده ئولکه ایچون هچ بیر استمه استحصال ایتمه میشر و ایتیمیر. اگر وقتینده ایش گورولسه ایدی، اگر وقتینده عقل، منطق و سیاسی شعور ایشله- دیلسه ایدی، بوگون دنیا محاربه سی بوتون ئولکه لرین صنایعینی حرکته کتیردیگی بیر وقت ده، بیز جوخلی استفاده لرایده بیلردیک. اگر صنایع و کندتصرفاتینی علم و معاصر بیلیک اساسیندا قورسا ایدیک، بو محاربه شرایطینن ئولکه میز جوخلی ثروت الده ایدهردی. اینگیرمی ایل همیشه دانیشدیلار. هامی مداحلیق ایتدی، هامی یالان سویلده دی، هامی ایسته- بیردی که، دیکتاتورون گوزونده ایرانیندن بویوک ئولکه لرینن بییری کیمی جلوه- لندیرسین، دیکتاتوری ان بویوک، ان سوادلی نابغه کیمی قلمه ویرسین.

بلی آقای فتحی ا کودتا غلط بیر حرکت سوزین دیدیکینیز کیمی گولونج مسخره بازلیق اولموشور. ایرانین بوگونکی بوتون فلاکت و بدبخت لیکلرینین گوکونی همین کودتا دا آختارماق لازم دیر. محض همین کودتا ایرانین بوگونکی سابسز حسابسز سست، منفعت آختاران، آوارا عالی رتبه لی ایشچیلرینی میدانا چیار میشدیر. ایندی نجه دییرلر، اونلاری مانجاناق ایله ده گوتوروب بو طرفن او طرفه قوماق اولمور.

سیاسی شخصیت لردن بیرینین دیدیگی کیمی، بو آقالاری ال-ایاقسز او یونجاقلار کیمی هارایا توللا سالاردا ینده ئوز اولکی وضعیت لرینده چونبه لیب اوتورورلار. محض کودتا بوگونکی تاجر و آلویرچیلری حلدن آرتیق درجه ده حریر و طمعکار ایتیمیشدیر. نهایت محض اونلار ئولکه نی بو قاراگونه کتیریب چیخار میشلار...

سیهرغ



V فصل

ادبی تنقیدی مقالہ لار و فیلیہ تونلار

www.iran-archive.com

[www.iran-archive.com](http://www.iran-archive.com)

## ینی فارس ادبیاتی

میرترده اولدیغی کیمی فارس ادبیاتی (دا) ترقی و تندی دورلری کچیرمیشدیر. ایران مختلف ملتلرین هجومونا معروض قالدیغی و دفعه لرله سیاسی و اجتماعی وضعیتینی دگیشدیکلی ایچون، فارس ادبیاتی هم اسلوب، هم ده معنی جاتر-تتر تقییراتا اوغرامیشدیر. بو مختلف روح و مختلف اصولدا اولان ادبیاتدا فردوسی، عمر خیام، ناصرخسرو، سعدی، حافظ کیمی لرین قیمتلی آثاری بولوندیغی کیمی، مقدس اردبیلی و فتحعلی شاه دورنین قوری تقلیددن عبارت اولان معناسیز شعرلری ده بولونماقدادیر. هر حالدا فارس ادبیاتی یالنیز شرق دگیل، آوروپا دایمگه شهرت قازانابلمیشدیر. سعدی، خیام، حافظ، عطار کیمی ایران شعراسی آوروپادا ایراندان دها یا بخشی تانینمیشلاردیر.

لاکن ایرانین بوگونکی ادبیاتی، بوگونکی دیلی، بوگونکی اسلوبی، بوگونکی مطبوعاتینین روحی تمامیله باشقادر. حتی ادبیات ایله مشغول اولان بعضی یولداشلار ایران ادبیاتینی بو سوتون لوموش ظن ایدیرلر. حالبوکه، ایندی دها دوغروسو بو آخرینجی ۱۰-۲۰ ایلدن بری ایراندان شعر، ادبیات ملی انقلاب و حیلله روحلانمیش. اها- لیسینین ترجمان افکاری اولماغا باشلادیغیندان شاعرلر، ادیبلر ملتین آمال و آرزولرینی دها ساده و سلیس بیر لسان ایله تصویرایتمگه باشلامیشلاردیر. بونون ایچون ده معاصر ایرانلیلارین اجتماعی و سیاسی مفکوره لرینی آنلاماق ایسته ین عربیر کس شاعرلرین قلمیندن سیزان عمومی آرزو و امیلری هر حالدا آراشدیرمالیدیر. بوملاحظه ائله دیرکه، توپلایا بیلدیکیم معاصر شعرلردن بیرنجه پارچاسینی نموندا اولاراق یازماغی لازم گوردوم. بیر قارچ پارچه شعر ایله ینی ادبیاتین دها ساده و دها قیمتلی اولدیغینی اثبات ایتمک اولمایا- جاغینی بیلمه بیردگیلم. لکن هئج اولماسا ایرانداینه ده شاعرلر و ارو بونلارین خلق ایچیندن چیخان حساس آدمالاردان عبارت اولوب خلق دیلینده انقلابی و اجتماعی شعرلری یازدیقلاری آنلاشیمیش اولور. معاصر ادبیاتین کیت- گیده انقلاب رنگی آلماسی، حتی آخر زمانلاردا کومونیزم ایله روحلانماسینی گوسترمک ایچون طیب زاده کمالین تقریباً اون ایل بوندان اول دیدیگی شعریندن باشلایاق.

قطعه احتکاریه

تامحتکران را بسر نان بنان است  
آشوب جهان است و خرابی زمان است

ترجمه سی: محتکرلر بارماغی چوره گین اوزه رینده اولدیقجا، دنیا آشوبه و زمانه فساده معروض دیر.

ای‌والده برخاک نه آن زینت آغوش  
زیرابشر ارزان ز یکی لقمه نان است

ترجمه‌سی: ای‌آنا! آغوشین زینتی، قوجاغینداکی جوجوغی تورباغاتا زیراکه، بشریر  
لقمه‌چوره کتن داهالوجوزدیر.

نسیه‌شمال ۱۹۱۴-نجی ایلمده چار روسیه‌سی ایراناقوشون یورودرکن:

اف‌بادباین زندگی و طالع‌منحوس  
تف (۱) بادباین غیرت و این‌دفتر معکوس  
افسوس که، تبریز شده دستخوش روس  
قزوین شده جولانکه روسان قوقولی‌قو  
فریاد کشیدند خروسان قوقولی‌قو (۲)

—شعرینی دی‌میشدیر.

شاعر: «بو غیرت و طالع لعنت‌لر اولسون، زیرا تبریز و قزوین  
روسلارین جولانگامی اولموشدور» حدیه فریاد ایتمکه او وقت یال نیز طالع‌دن شکایت  
ایتمکه معروض اولان ایران‌لایلارین احوال سرو حیه‌لرینی تصویر ایدیر. روسلارین تعرضینه  
خاتم و یرمک ایچون خروس کیمی بانالایب ملتی آیلتماق ایسته‌یبرو عین زماندا گویلی  
سنتفینین فلاکتلی حالینی نظره آلیر، روسلاردان شکایت ایدرکن گوییلرک در دینه بانا راق:

چون کربه کند، مزرعه بر حال دهاتی  
سوزد چکر سنگ به احوال دهاتی  
عریان و برهنه همه اطفال دهاتی  
ایوای ز بدبختی دهقان قوقولی‌قو  
فریاد ز سرمای زمستان قوقولی‌قو

شعرینی دی‌یر.

ترجمه‌سی: «گویلی نین حالینه مزرعه‌قان آغلا ییر، داغین اوره گی یانیر، زیر اگویلی نین  
جوجوقلارینین هامیسی لوت و عریان دیر. تاسفلر اولسون گویلی نین بدبخت لیغینا، قوقولی‌قو،  
فریاد قیشین شاختاسیندان قوقولی‌قو.»

موضوع نظره ضعیف کلیر سده شعر ساده، سلیسو آهنگدار اولدیغی ایچون چوخ  
شیرین دیر، ترجمه‌ده نثر ایله اونی گوسترمک اولمور. لاکن بندهده شاعرین خلقه یاخین  
اولماسینی اثبات ایدیر که، مقصدیمیزده بودور.

کندلی شاعری بابا احمدین شعرلری داهال آچیق و کندلی دیلمینده دیر. (بابا احمد ایراندا  
بیرینجی کندلی غزه‌تی نشر ایتمیشدیر.)

(۱-بورا دا «تف» سوزی سهوا لاراق «تحف» کیتیمیشدیر.

۲-ترجمه: بو حیات و نحس طالع تاسف اولسون، بو غیرت و ترس مقدراتا توپوره سن.  
تاسف که، تبریز روسلارین الینه کچمیش، قزوین ایسه اونلارین آت اویناتما میدانینا  
چئوریلیمیشدیر، قوقولی‌قو، خروزلار بانلایبر قوقولی‌قو».

## ادبیات بابا احمد

ایرنجبر سیاہ چرده  
ای دادہ بہ پارہ سنگ پہلو  
تاچند بخواب نیم مرده  
ارباب تو خفته در بر قو

ترجمہ: «ایرنکی قارالمیش رنجبر، نہ وقتہ دہک یارمجان حالدا یاتاجاقسان،  
ای یانینی بیر پارچا داشاویرمیش (سوکہ میس) بیلیرمی سن کہ، سنین اربابین «قو»  
توکونون ایچینده یاتمیشدیر».

بابا احمدین اون ایل بوندان اقدم غزه تینین کلیشه سی قرار ویردیگی ٹوکوز شکلینه  
خطابا یازدیغی بوکیمی شعرلر خلق ایچریسینده گنیش دایرہده ایندی ده از بردن  
او خونماق اادیر.

هین بره وجوه کن تہمه،  
زحمت زمن وتواست در دهر،  
هم بئر خوراک هم هدیہ،  
از بھریکی شکر، یکی زھر،  
من باتو مدام در تکاپو  
یارارخو خوردنش زیابو  
مابھرشیار وتخم کردن  
یابو آقا زبھر خوردن

ترجمہ سی: «آیل اربابین خورہ گی و ہدیہ سی ایچون قوزی و جوجہ تہمہ ایت،  
زیر ادنیادا زحمت من وسندن دیر، چونکہ زماندہہ بیرینین پایناشکر، دیگرینہ زھر  
دوشموشدور، سن ایلمہ سن دائما چالیشیریق، نہ فایدہ کہ، زمانہ میردہ ایش ایشکین  
یم ایسہ یابونین دیر، من ایلمہ سن یتر سورمک وتخم سپمکن ٹوتری ایک، آقا ایلمہ یابوسی ایسہ  
یمکن ٹوتری خلق اولونموشلار دیر».

بوشعرلردن آچیق سلوم اولورکہ، جابری دوشوندورہن مسئلهلر بابا احمدی دہ  
دوشوندورموش، اونودا یوخاریداکی شعرلری دیمکہ وادار ایتمیشدیر.

بوکونکی ایران شعراسنین ان مشهورلری عارف، ایرج میرزا، ملک الشعراء، رشیدیاسمی  
وغبرلری دیرکہ، بونلار رسمی شاعر اولدیقلاری ایچون اثرلری بارہ سیندہ مخصوص بیر  
مقالہ یازماق منجہ دہا فایدالی اولدیغیندان اونلارین شعرلریندن بو مقالہدہ بحث ایتمہ ییریک،  
اوکتیابر انقلاب کبیری و بویوک رہبریمیز لنینین انقلابین اوللریندہ بئله ایران خلقی  
طرفیندن آلتیشلان دیغینی گوسترمک ایچون «گل زرد» مجموعہ سی مدیری یحیی ریحانین  
۱۹۲۰-نجی ایلمہ یازدیغی لنین عنوانلی شعرلردن بیرنچہ بیتینی قید ایتمہ مک اولماز،  
ریحان «باغچہ ریحان» ادلی کتابچاسیندا دنیائین حرب عمومی نتیجہ سیندہ بریاد  
اولموش حالینی و انسانلارین دوشدیگی فلاکتی، جهانگیرلین پایدیقلاری جنایتلری،  
تصویر ایتدیکن سونرا بئله یازیو:

ای خوش آنروزی کہ،  
در دنام زشت جنگ محو  
در جهان یکسر بنای صلح گردد  
استوار

ترجمہ سی: محاربه نین چیرکین آدی محو اولوب، دنیا دا باشدان-باشا صلح برپا ایدیلن گون  
نہ گوزہل بیر گوندور.

میشود برپا بنای صلح  
گر بخت بلند  
با لنین گردد مساعد با هواداران  
ش یار

ترجمہ سی: اگر یوکسک طالع لنین ویواداشلارینا مساعدت ایدہ رسہ صلح بناسینین بریاسی  
حتمی دیر.

سائس دانشور آن مرد هنرمندی کز اوست  
اقتاده ناکسانرا بردل و بر جان شرار  
ترجمه‌سی: «اٹله بیلیکلی داهی کیم، اوندان ناکسلرین روح و قلبینه شراره لر تو کو-  
لموشدور».

کیست این مرد همایون؟ چیست این فکر بزرگ،  
دفتر گیتی ننوشته است از اینان یادگار.  
ترجمه‌سی: بو عالی شخص کیم؟ بو بویوک فکر نه دیر؟ که دنیا تاریخی بئله سینی بو  
وقته دهک یادگار اولماق ایچون یازمامیشدیر.

زندگانرا میجهاند نام او برق از دو چشم  
مردگانرا مینماید مرتعش اندر مزار  
ترجمه‌سی: «اونون آدی دیریلرین کوز لرینده ایلدیریم چاخیر و ئولولری بئله قبرا ایچینده  
لرزه دارایدیر».

بو یون ایکی بیتن معلوم اولور که، شاعر لنینین عکسینی کورموشو و اونون آلتینداکی  
گره لر شاعر د آرتیق درجده تاثیر ایتیمیشدیر.

قلب او خونین زدست ناکسان فتنه جو،  
روی او پرچین ز فکر کیرودار روزگار.

ترجمه‌سی: اونون قلبی فتنه جوو آلقاقلارین الیندن قان،  
اوشون اوزی روزگارین کیروداریندان طولایی گره لرله دولموشدور.  
بو بیتن سوترا (شاعر) چوخ دکرلمی بیر رجعت ایله یازیر:

من خطا گفتم نباشد درستوه از فتنه جو  
هم به پیش عزم او، گردون ندارد کیرودار.

ترجمه‌سی: یوخ سفو ایتدیم، او، مقتلردن جانادویمامیش.  
همده اونون عزمی قارشیمیندا فلکین تربشمک امکانی یوخدور.  
لنین یولداشس بین الملل ایشچی رهبری اولدیغینی دوردا بل بوندان اول حس ایدهن گنج  
ایران شاعری باخینیز نه یازیر:

این نه خود فرزند روس از راقا تو او کامران،  
هر کجا بینی کسان از پرتواو کامکار.

ترجمه‌سی: اونون راقا تندن یا لنیز روس اولادی کامران اولمامیش.  
بلکه اونون ایشیفیندان مقصده چاتمیش کسلی هر یئرده گورمک ممکندیر.  
شاعر سوترا ایرانین اوضاعینی تصویر ایدیر، لنین و اونون یولداشلاریندان بوتون  
ایران مملکتینین آزادلیغی اوغروندا کومک گوزله دیگینی یازیر.  
یئری گلمیشکن میرزا حسین ندیمی نینده او کتابیر انقلابی مناسب تله دیدیکی شعر-  
لریندن بیرنجه بیت یازاق. میرزا حسین بوشعر لری دیدیکی ایچون ۱۹۱۶-نجی ایله  
انگلیسر اونی قزویندن بغداد اتبعید ایتمیشلر و گویا اورادا زهر ایچیب انتحار ایتیمیشدیر.  
شعر لر ایسه آنجا ق ۱۹۲۳-نجی ایله «اقتصاد ایران» غزه تینده چاپ ایدیلیمیشدیر.

هیچ دانی بولشویکی از چه عالم گیرشد؟

این فقیرانرا چه سان ملک شان تسخیرشد؟

آهوانی باجه جرئت بریلنگان شیرشد؟

این مثل از دیر که ورد جوان و پیرشد،

شیر گردد گربه گراز جان شیرین سیرشد.

ترجمه‌سی: بیلر می‌سن بولشویزم نه‌ایچون دنیا به یاییلی؟  
بوققیرلره نه‌ایچون شهرلرین ملکی تسخیر اولوندی؟  
نه‌جرئتله آهولر پلنگلری محو ایتمکده شیر اولدیلار؟  
چونکه قدیمدن بری بومثل قوجا و جوانین وردی اولموشدور:  
پیشیک جانیندان دویدیفی حالدا شیر اولور.

فتنه میبارد کنون از این سپهر نیلگون  
گیرودار اجتماعی کرده عالم رازیون  
قیصراندر کند و بندونیکلای در خاک خون  
ایها الفافل مخوان قانون ایشان راجنون

کاین جنون در خلق پیدا از غل و زنجیر شد  
ترجمه‌سی: بوماوی سمدان ایندی فتنه یا غماقدادیر.  
اجتماعی حرکت دنیانی زبون ایتمیشدیر. قیصر زنجیرده و نیکالایدا قانیناغرق  
اولموشدور. ای غافل سن اونلارین (بولشویکلرین) قانونینی جنون سانما،  
چونکه بوجنون خلق آراسیندا کونده و زنجیردن تولید اولموشدور.

کارگرتیر بلارا گشته در میدان سپر،  
لورد باسیمین عذاران دست شهوت در کمر.  
کنتوبارون باده کش هر یک بنام یکدیگر؛  
آری آن تخم ستم این انتقام آردنم.  
گرفضا بود آن ستم این کیفرش تقدیر شد.

ترجمه‌سی: فعلد محاربه میدانلاریندا بلا آتش لرینه سپر اولدیفی حالدا،  
لورد لارسیمین اولزی گوزه لرلی شهوت آغوشینه آلمیش،  
کنتوبارونلار یکدیگرینین نامینه پیاله لر قالدیریرلار.  
بلی ائله ظلم تخمی بئله ده انتقام میوه‌سی ویره.  
اگر او ظلملر قضا ایدیسه بوجز ارده تقدیر اولدی.

هر کسی را حق مساوی باشد اندر آب و خاک.  
زامتیا زات غلط گردد بشر آخر هلاک.  
گرکنسرمایه دار از غم به پیکر جامه چاک،  
باید از دفتر اصول مالکیت کرد پاک  
نه فقیر از این سپس باید شونده میرشد.

ترجمه‌سی: هرکسین تورپاق و سودان مساواتا استفاده ایتمک حق اولدیفی حالدا،  
غلط امتیازلاردان طولایی بشریت محو اولماقدادیر.  
سرمایه دار غصه پالتار لاریننی پاره ایتسه ده دفتر دن شخصی مالکیت کلمه سیننی سیلمه لیدیر.  
زیرا بوندان سونرا نه فقیر ونه ده آقا اولما لیدیر.

مخضر ایران ادبیاتی سون زمانلار دابو روح دادیر. آرتیق گل، بلبل، سرو، سنبل ایران  
شعر اسیننی مشغول ایتمیشیر. زیرا خلق و افکار عمومی ان چوخ عمومی فلاکت و اجتماعی  
وضعته مشغول دور.

م. ج. جوادزاده

«قیزیل قلم» ژورنالی، مارت ۱۹۲۴ - سنجی ایل، نمره ۴.

## آقاسین رسولزاده نین شعرلری حقیقته رای

بیزبیلیریک که، ادبیاتدا، منابع نغیسه ده ایده یو اسیخولویا بشریتین بوتون افکار و حرکاتی، انسانلیغین کچمیشی کله جگی کیمی اقتصادی و مادی بیر طاقم سبیلدن آسیلی دیر. فئودالیزم دوره سینده یاشایان راسمالار، شاعرلر، موسیقی شناسلارین اثرلری بوتونلو کله خانلار، شاهلار، سلطانلارین مدحینده، یاخود سرایلار، کاخانه لرده کی عیاش و عشرت بزم لرینین تعریفینده، یاخود دینی موهماتین انکشاف و شعشعه سی یولوندا یازیلیمشدره شرته ان مشهور شاعرلر، ان مقتدر ادیب لرین آثاری تامیله مداحلیق و دینی پرستانه شعرلر ایله دولودور. بونلارین سببینی البته قارعیولداشلار تصدیق ایده لرلر که، فئودالیزم دوره سینده حاکم بولونان اقتصاد و سیاسی وضعیتیر.

بورژوازی دوره سینین ادبیاتی ایسه فئودالیزم دوره سینده کی ادبیاتا هچ ده بنزه سه ییر. بورژوازی ادب و صنعتکارلاری قهوه شانتانلار، بولور مساره لر، تیاتر و لاره قوناقلیق لار ایله اوغراشیر، بورژوازی بالاسینین عشق بازلیغینی تصویر اییدیر. دیمک، بورژوازی دوره سینین ادبیاتی، آثار نغیسه سی اودورده اقتصاد و سیاستجه حاکم بولونان انسانلارین حیاتی بنزه ییر. فقرای کاسه منغی، عمله کتله سی وجوده کلیب منغی مبارزه باشلانیدقدان سونرا سیزچوخلی پرولتار شاعرلرینه تصادف اییدیر سیز... بو شاعرلرین آثار ایله بورژوازی و فئودالیزم دورونون آثاریندا بویوک و جانلی فرقلر واردیر. پرولتاریات منغی نین سرمایه زنجیری آلتیندا بکله مه سی، فعله و زحمتمکشلرین آجلیغا و بئله طورلی اذیتلره محکوم اییدیمه سی، همچنین پرولتاریات منغی نین غیر عمومی و عمومی تعطیل و انقلابی مبارزه لرینی پرولتار شاعرلرینین اشعاریندا مشاهده ایتمک کوچ دگیلیدیر.

بناغعلیه یولداش رسولزاده نین اشعاریده بولوندیغی محیط و منسوب اولدیغی پرولتار منغی نین ان گوزی آجیق اولان کومونست فرقه سی تاثیریندن تولدایدن مسئله دیر. دییه بیلهریک، مثلا، او ستالیین ارتجاع دوره سینده، چارژاندار مااداره سینین مطلق حاکمیت سوردوگی و قتلده یازیر:

ایشچیلر نغی، ایچون یازماز الیم هر اثری.

یازما میشدان شوخنی کاغذه سینین قلمم

بورادان گورونور که، رسولزاده نین گنج ایکن، هله اون ایکی سنه بوندان اول ایچیغی نغیندن گوتری یازماز ایسه «قلمم سینین» دیر. دیمک، آرتیق او وقتن بری ئوز منغی نین نغینی دوشونموش، کهنه دنیا یو کهنه ادبیاتا شوایکی بندا یله اعلان حرب ایتیمشدر. رسولزاده نین ۱۲-نجی، ۱۴-نجی، ۱۹-نجی ایله یازدیغی شعرلر نه اینکه یالتیز رسولزاده ایچون، بلکه باکی پرولتاریاتی ایچون تاریخی یادگار اولایلر. باخنینیز ۱۹۱۲-نجی سنه مای نمایشی مناسبتیه یولداش رسولزاده نه یازیر.

یاندیردی زار قلبیمی بودرد بی شمار

قانلی حیات، قانلی بشر، قانلی روزگار.

بونه بی گوستریر؟ بو گوستریر که، او وقت یولداش رسولزاده پرولتار منغی نین قانلی حیاتی و بشریتین بورژوازی منغی طرفیندن قاناغرق اولدیغینی حسر اییدیر میس. دیمک، او وقت باکی زحمتمکشلری یالتیز ئوز لرینی دگیل بشریتی دوشونور لر میس، او، ۱۲-نجی ایله قانلی حیات، قانلی روزگارین سببینی داها آجیق بیر دلیل ایله دیر:

دونوب خرابیه ظلم و جور ایله دنیا

شونمه ایشته سب حکمران شیطان دیر.



او وقت تورک ادبیاتیندا سانسور قورخوسوندا چاروچار حکومتینی شیطان آدلان-  
دیرارلاردی. بنا علیه رسولزاده دیر: دنیانین ظلم و جور ایله دولماسینا شیطانین، دیلم  
چارلارین حکمرانلیقی سبب اولموشور. اولسون که، بوگون بو سوزی هامی بیلسین. لاکن  
اون ایکی سنه بوندان اول کنج بیر فعله طرفیندن دیبلدیگینی ده اونوتما مالیدیر.

رسولزاده نین شعرلرینین اهمیتی او وقت معلوم اولاجا قدر که، اونلارین دیبلدیگی  
گونلر نظره آلمیش اولسون. مثلا: مساوات حکومتین کندلی و فعله ایله ایتدیگی رفتار  
و اونون ویردیگی یالان و غده لری بیلمه یین بیر آدم بوشهره لایقینجه اهمیت ویرمز.

یثر آلدی رنجبر؟ حق فعله؟ اختیار عسگر؟

یالانسه کوزلرینه قاره بیر تیکان اولسون.

بو ایکی بیت ایله یولداش رسولزاده مساوات حکومتینه بو یوک بیر ضربه وورموش  
اولور. چونکه اونون ان قورخولی بیری فعله. عسگر و کندلی ایدی. بونلاردان ماعدا یولداش  
رسولزاده ۱۹-نجی سنه ده موسوی هاشم علی یف یولداشلارین مساوات حکومتی  
طرفیندن وحشیانه بیر صورتده قتل ایدیلدیکلری بیر زمان:

«ظالمان قانینیزله کام آلدی

بشریت سزینله نام آلدی».

علی بایراموف ثولدر و لکده:

«بیرگون کلر که حقله قانین عیان اولار

حق قارشیسیندا دیز چو که جک بد اوته ا»

ابیلوف یولداش وقات اینده رکن:

«فکرینیز دوغدی جانلی بیر قوت

اودابین المللو صغیت»

اسماعیلوف یولداش حقیقته:

«صغیلیک حربین ایشچیلر آنلار

باشین اوستونده بومبالار تارلار

داش اوره کلی اویان، دوشون، قان، یان

انتقام، انتقام، نه وقت قان، قان»

کیمی شعرلر اونون فرقه یی دوشوندیکینی و فرقه یه یتش هر بیر ضربه یه لاقید باخما-  
دیغینی تام آشکارا بیر صورتده اثبات ایلیر. رسولزاده نه اینکه یالینز فرقه نین، بلکه عمله  
و کندلی صغینین حیاتی نی دوشونور و یثری گلدی کجه هر بیر شئین فعله و کندلی یه مخصوص  
اولدیغینی اثبات ایتمکه چالیشیر.

مثلا اونون:

«سزلره مخصوص بو خاک زمین

حاکم مطلق جانا وارلار نئچین؟»

کیمی منظومه لرینه پک چوخ تصادف ایدی لیر.

مخض رسولزاده و اونون کیمی پرولتار شاعرلرینین آتاری بیزه آیدین و آچیق  
صورتده گوستریر که، شعرده، موسیقی ده، ادبیات دا شاعرینو صنعتکارلارین اقتصادی  
و سیاسی وضعیتیندن آسبلی دیر. پرولتار باکی سیندا انقلاب عرفه سینده یاشایان رسولزاده  
بو کیمی فعله-کنجی انقلابینا عاید شئیدن باشقا بیر شئی یاز ایلمز دی. اونون محیطی بیر  
پارچا انقلاب اوچاغی اولدیغی ایچون گل دن، بلبلدن، غنجه دن یا باشقالارینین مدح و یا  
هجویندن بحث ایلمه مز دی. ایشر بوسوزلری یازماقلا بیر داهاتکار ایدریک که، بیز رسول

زاده نین شعرلرینه صنعتو شاعرلیک نقطه—نظریجه یاناشماییریق. چونکه، اونون صنعتی، ایسی شاعرلیک اولمامیشدیر. رسول زاده انقلابدان ایره لی بیر طرفدن معاشینی تامین ایتمک ایچون عمله لیک ایتمیشدیر. دیگر طرفدن فرقه تشکیلاتلاریندا چالیشمیشدیرکه، اونون ایچون قافییه و غیر شئیلرایله اوغراشماق امکانی اولمامیشدیر. بیز اونون شعرلرینه منفی نقطه—نظردن یاناشیریق—باکی تورك عمله لرینین تاریخ انکشافینین بیر قسمینی اونون شعرلرینده آراماق ایسته ییریک. اوخوجی یولداشلارا محض بو نقطه—نظرایله همین اثرلرین مطالعه ایدیلمه سینی توصیه ایدیریک. (۱)

م. ج. جوادزاده

باکی ۱۹۲۴—نجی ایل.

www.iran-archive.com

۱—بواثرین ال یازماسی شاعر اسماعیل جعفریور. واسطه سیله الله ایدیلمیشدیر.

## آقای بزرگ علوی نین ایکی کتابی حقیقنده

۱- «زندان ورقبارہ لری»

۲- «اللی اوج نفر»

«زندان ورقبارہ لرینی». نجه یاز دیلارا؟

بزرگ علوی «زندان ورقبارہ لرینی» قصر حبس خاناسیندا، منیم یانیمدا یازمیشدیر. او، ئوزونون بیرچوخ حکایه لرینی هامیدان اولمنه اوخویاردی. شاعرو یازیچیلارا خاص اولدیغی کیمی علوی نینده دویغولاری اینجه دیر. اثر لرینی بو یوک شوق وهوسله یازیر. او، رئالیست دیر. همده ائله رئالیست دیرکه، ئوز داخلی عالمینی رئال حادثه لرله بیرلشدیریر و بونونلادا اوناروح و قوت ویریر. من علوی نی بلکه ده بوتون معاصر یازیچیلاردان داها یاخشی تانیرام. او همیشه معین حکایه نی یازماق ایسته دیکه ئوزونه خصوصی بیر شکل آلیردی. من ئوز-ئوزومه دیردیم که، ینده گنج قوش یومورتلاماق ایسته ییر. بئله حاللاردا علوی باشینی آشاغی سالاراق حسابانین حیطینده سرعتله گزه رو دیکر محبوبلاردان اوزاقلشاردی. حتی منیم ده یانما کلمزدی. او، بالنیز حسیات دنیزینده ماهر بیر اوزگونچی کیمی باتیب چیخاراق سانکی اونون درین لیکلرینده کی سرواریلری اولماق ایسته ردی. بئله وقتلرده من چوخ هوسله ئوزومو بیریاخشی حکایه و یانوو ه لالا دینلمه که حاضر لایاردیم. بیرهفته دن سونرا نووه لایا یازیلیب قورتارادی. بومدت عرضینده او، ئوز اثرینین قهرمانی حقیقنده دوشوندیکی حالدا، من ده اونون اطرافیندا سیرایده ردیم.

علوی تپیک محبوبلاری اختاریب تاپار. اونلارین ترجمه حالینی پاپروس قوطوسینین قالین کاغذی ویا الده ایتدیکی تیکه پارا کاغذلار اوزه ریته قیدایده ردی. من ایسه اونو سیر ایدیب مثل سیز فعالیتینی کورمکن لذت آلاردیم.

گنج یازیچی بیرهفته گرکین ایشله دیکن سونرافرمت تاپیب زنداندا کورغورون اطرافینی یوخلایار. پولیسرو شبهه لی محبوبلارین اولماسینی یقین ایتدیکه، منیم یانما گلردی. او، یازدیغی اثری کیزلی جه منه اوخویارو ئوز فکری می همین اثرلر باره ده بیلدیرمکی خواهش ایدردی. علوی یاخشی بیلیردی که، من یازیه فکر ویرمده دن اونو تصدیق ایدن ویا اساس سیز تنقید و تکزذیه یول ویره ن آدم دکلم. من اونون «پادنک» وسایر اثر لرینی چوخ سئویردیم. بو داستانلارین قهرمانلارینی تانییردیم و اونلارین هر بیرینین روحیه و ترجمه حالیندا خبردار اینیم.

«زندان و رقبا هر لری» آدلی کتابا داخل اولان حکایه لر منجه روان و شیرین بیر اسلوبدا یازیلیمیش، بدیعی رئالیست بیر اثرین ان یاخشی نمونه سیدیر. علوی معین بیر تبیین سیماسیندا بیر جمعیتین داخلی عالمینی اوخوجولارین نظرینده جانلاندیریر. او، بیر انسان واسطه سیله اوخوجولارین نظرینده معین تبیی، معین جمعیتی تجسم ایتدیریر. علوی نین اثرلرینده کی قهرمانلار ئوز تیلارینین حقیقی نماینده لری دیرلر. اونون نووه لالاریندا کی قهرمانلار تیللرین نماینده لری دیرلر. تبیین اخلاق و روحیه سی معین آداما ئوزینی تظاهر ایتدیریر. قهرمانلار ئوز شخصیتلرینی آخره قدر قورویوب ساخلایلرلار.

بزرگ علوی نین یازبیجیلیق سبکی شاعرانه دیر. اونون قیساس جمله و عباره لری، بعضا هر بیر بیتینی مستقل معناسی اولان حافظ غزلرینی خاطرلادیر.

بوتون غزلدن ایسه آیری بیر نتیجه اله اولونور.

علوی نین نووه لالارینین آهنکارلیقی اوخوجونی جلب ایدیر. او بعضا ایلیار نیورقا (۱) اوخشاییر. او، اوخوجولاری یئرسوز تصویر لرله یورمور، «بوناکوره»، «بو جهتن»، «اونابنا»، «بونان علاوه» و سایر بوکیمی افاده لرین ایشله دیلمه سینه اعتناسیدیر. علوی تام جرئت و رشادتله یازیر. کلمه لرین ایره لی یا کیری دو شمه سیندن قورخمور. قصر قاجار حبس خاناسیندا کی ظرافت چیل محبوبلاردان بیرری بزرگ علوی نی بی بی خانیم اوخشایدی. اودیددی. چوخ عضوی اولان بعضی عائله لرده دائم جرکنده اولان، هامی یا اوره گی یانان، هر شئی قاریشان، هر عائله عضوینین ایشینده باش چکن-باشلی قادینلارابی بی خانم دیرلر. هامی اوننی سئویور. سانکی بی بی خانم اولماسا عائله نین عضولری داغیلار. بی بی خانم ئوزی ده بئله خیال ایدرگه، محض او همین عائله نی اداره ایدیرو هر شئی هامیدان یاخشی باشا دو شور. بونا گوره ده او، بوتون ایشره یتیمه لی و هئچ بیر ایش گورمه لمیدیر. بو تشبیه معین قدر آقای علوی نین اخلاقنا و یقون کلیردی. حبس خانادا اولوغوم اون بیر ایل عزیتمده او، منبر استلا شدیم ان اینجه و قایضی کش آدام ایلی.

یاخشی بیر اثر یازماق ایسته ن بیر یازبیجی قلمه آلاغاغی هر بیر سوزه تین بیر سطر ایچون اون سطر ادبیات اوخوما لیدیر. منجه بزرگ علوی بئله بیر ایشی گورموشدور. دانیشیق و صحبتیندن گورونورگه، ایندی ده وقتینین چوخونی کتاب اوخوما قلا کچیریر. بو بیر یازبیجی ایچون ضروری دیر. علوی ئوز قارشیسینا مقصد قومادان دیمک اولارگه، غربین بوتون بویوک یازبیچیلارینین اثرلری ایله تانیش اولموشدور. آلمان، انگلیس دیل لرینی، هابئله فرانسوز دیلینی بیلیمک اونا دنیا ادبیاتینین اساس منبع لریندن استفاده ایتمگه امکان ویرمیشدیر. روس دیلینی ده زنداندان گوره نمیشدیر. بو حالدا که، او، اون سوز داروس ادبیاتیندان لازمی قدر استفاده ایتمیشدیر. علوی روس یازبیچیلاری ایچری سینده داستایو سکینی باشقالاریندان داها چوخ بینمیشدیر. تولستویون «دبریلمه» اثرینه بوکسک قیمت ویره دی. دنیا دیل لرینین معنالی، سلیس و متین اثرلرینی مطالعه ایتمک علوی نی دورین معلوماتی و بشرده سینین اساس اینجی لری ایله تانیش ایتیمیش. اونون فکرنی، دیلینی و روحیه سیننی قوت لندیرمیشدیر. اگر او همین جهتلری فارس ادبیاتینی آردیجیل مطالعه ایتمگه تکمیل لشدیرسه ایلی، بوگون اوننی ایرانین ان قدر تلی یازبیجیسی آدلاندیرماق اولاردی. تاسف که، او، بوساحه ده لازمینجا ایشله میشدیر. علوی ئوزوده ئوزونی فارس دیلی ساحه سینده استادو تجربه لی حساب ایتمیر. بونا باخما یارق، فارس ادبیاتیندان لازمینجا استفاده ایده بیلیر.

قيداي تىدىگىمىز كىمى، علوى نىن دىلى آخىچى و سلىس دىر. جملە و عبارە لر ئىندە دولان شىقلىق و صنعى لىك گورونمور. لاکن بوھىچە كفايت دىگىل. بىز اىستردىك گە، اونون اثر لر ئىندە فارس دىلېنىن شىرىن و ئوزونە مەخموص ضرب المثل و اصطلاحلارنى دا ئوز عكسىنى تاپمىش اولسون. تاسفگە، بوساحەدە بوشلوق حس اولونور.

بعضى لى دىر لر كە، علوى فارسجا يازمىر. بو بىتان دىر. او فارس دىلېندە، ھەدە چوخ ياخشى و طىبىعى فارس دىلېندە يازىر. لاکن خالص فارس دىللى يازىچىلار ئىن خصوصىت و سر لر ئىندە ھەلە يەلنە بىلمە بىشىدېر. بو ايسە اونون تقصىرى دىگىل. اصلىندە فارس ادبى كىتابلارنى علوى تىپلى آدمالارنى قانع ايدە بىلمىز. «گلىستان» و «كلىلە و دمنە» كىتاب لار ئىنى دا مېزدەفە اوخوماق اولماز. كىچىق نىسلىن تىرىبە اولونوموش روھى معاصر دورىن دويدور وچى غدا سىنى طلب ايدىر. تاسفگە، بوگونكى فارس دىلېندە بىلە بىر غدا تاپمىر. باشى دىبى بلى اولمايان سولتون، معناسىز افسانە لرويا ناقص ترجمە لر علوى كىمى آدمالار ئىن باشىنى قاتا بىلمىز. بونا گورەدە اونلار مجبورى اولاراق آچارىنى الە ايتە دىكلرى غىرب ادبى خرىنە سىنە طرفاوز قوپورلار. بىلە بىر و ھەمىتە، بىز اونلار ئىن ھىمىن ادبىيات تاثيرى آلتىنا دوشمە ھەجكلرىنى گوزلە ھە بىلمە رىك. بوندىن باشقا نظارە آلماق لازمىدېر كە، علوى قىصر زندانىنا دوشمىز دن اول خلق كىتەسى ايلە، بوگونكى فارس دىلېنى يارادان محىظلە علاقەدە اولما بىشىدېر. دىلېن اصل اصطلاحلار ئىنى، ضرب المثل لر ئىنى، فورم و اىنچە لىكلرىنى ھىچ دە كىتابدان ئوگرنمك اولماز. زندان بو ھەمىتن اونون اىچون فايدالى اولسادا ھىچ دە كفايت لىدىرىچى دىگىل.

يازىچى، خصوصىلە رئالىست اولماق، ئوزاثيرىنن موضوعىنى بلا واسطە طىبىعت و جمعىتن گوتورمك اىستەنن يازىچى، جمعىتن داخلىندە اولماي، آدمالار ئىن كوندە لىك حىياتىندا اشتراك اىتمە لىشىر. سەدى «گلىستان» اثرىنى آلتىمىش، بلكەدە يتمىش باشىندا اولار كىن يازمىشىدېر. بو اثر بىر عمر لىك سباحتىن مادى و معنوى محصولى اولموش دور. علوى دە ايسە بو، چا تىشىمىر. اگر او، حافظ كىمى ئوز فىكر و آرزولار ئىنى شاعرانە حس لر لە بو ايا بىب اونى غزل شىكلىنە سالسا ايدى، بىز اوندىن تجربە، علاقە لىمە و حىياتى لىك طلب اىتمىدېك. لاکن معاصر حىيات بوگون يازىچىدان دا ھا چوخ شىئىر طلب ايدىر. تىكجە تىبىت و مصلومات كفايت دىگىلدىر. معاصر يازىچىدان يو كىسك صنعتكار لىق، گوزەل اسلوب، اىنچە تخنىكا طلب اولونور.

قيداي تىمك لازمىدېر كە، علوى يازىچى لىق تخنىكا سىندا مھارتلى دىر. خوشبخت لىك دن من تاقورون (۱) ادبى اثر لر ئىندىن بىرىنى حبس خاناندا فرست الە ايدە رك دقتلە اوخودوم، بو بو يوگ يازىچى چوخ ايرە دلى گىتمىشىدېر. حتمى مشهور آلكساندر دومانىن رومانلارنى اونون قارىشىنىدا چوخ كىسكىن گورونور. تاقورون اثرىنى اوخودىقەد باشلە خىيال ايتىم كە، تولستوىن اثر لر ئىنى اوخويورام. تاقورەند خلقىنن روھىە سىنى درىندن ئوگرنەنمىشىدېر. او، ھندوستاندا كى طايغە و خىلقرىن تىكجە عادت و غىننە لر ئىنى دىگىل، بلكە اونلار ئىن معنوى لى تىنى دا اوخوجونون نظرىندە جانلاندىرىر. تاقورون دىلى سادە اولماقلا بىر ابر چوخ زىكىن دىر. او، حكايە يازماق تخنىكاسى ساحە سىندە او روپا سىكىنى خوشلا مىشىدېر. من بورا دا علوىنى تاقورلا مقايە ايتمك فىكرىندە دىگىل. اىسترا اىستىمز قلم سوزى بورا يا كىتېرىب چىخارتدى.

۱- مشهور «فلاكت» رومانىنن مۇلغى، ھند يازىچىسى رو بن درانات تاقور نظردە توتولموش دور.

شبهه‌سبز که، علوی‌فارس ادبیاتی اوزرینده ایشله‌یب، خلق‌ایله معاشرت نتیجه‌سینده جمعیتین داخلی‌عالمینی‌داهاریندن ئوکره‌تدیکی‌تقدیرده‌تاقوردان قطعاً‌گری‌قالما‌یاجدیر. عمومی‌تله‌بیزیم‌ادبیات‌عالمینین‌یگانه‌بویوک‌ویاغیشلانیلماز‌نقصانی‌ادبیلریمیزین یا‌شایشی‌نین‌محدود‌اولماسیندان‌ عبارت‌دیر. بیزیم‌یازچی‌لار‌شهرین‌دروازه‌سیندن‌کنارا‌چیمحاق، ایران‌خلق‌لرینین‌اکثریتینی‌تشکیل‌ایده‌ن‌کندلیرو‌سایرا‌جتماعی‌طبقه‌لرین‌حیاتی‌ایله‌تانیش‌اولماق‌ومعلومات‌الده‌ایتمک‌ایسته‌میرلر. بویزیم‌یازچی‌لارین‌ان‌بویوک‌بدبختلیگی‌دیر. تاقورایسه‌بوایشده‌اولدیقجا‌بوکسکده‌دورور.

### علوی‌نین‌ اثرلرینین‌ منشائی‌ و‌ اساسی

علوی‌مارکین «غریبه‌بیر‌خبر‌بو‌خودور»‌ آدلی‌ مشهور‌کتابی‌ دنیا‌ادبیاتی‌ سماسیندا‌ پارلاماغا‌ باش‌لایان‌وقت‌ یاز‌یچیلغیا‌ باش‌لامیشدیر. بیر‌چوخ‌ معاصر‌ یاز‌یچیلار‌کیمی‌ اودا‌ ئوزونی‌ بو‌حیرت‌آمیز‌ کتابین‌ تاثیریندن‌ خلاص‌ایده‌بیلمه‌میشدیر. لاکن‌علوی‌نین‌ خصوصی‌تیی‌ اوراسیندا‌دیر‌که، او،‌گور-‌گورانه‌ صورتده‌ تام‌معناسیندا‌ بو‌اثره‌تابع‌ اولمامیشدیر. اونا‌ گوره‌ که، علوی‌مارکدان‌باشقا‌بیر‌چوخ‌ مؤلف‌لرین‌ده‌ کتاب‌لارینی‌ او‌خوموش، باشقا‌یاز‌یچیلارین‌ داهادرین‌ فکر‌لری‌و‌ داهاجوشغون‌ حسن‌لری‌ایله‌ تانیش‌ اولموشدور. بو‌جهتین‌ده «غریبه‌بیر‌ خبر‌بو‌خودور»‌ آدلی‌ اثر‌ علوی‌نین‌ یارادیحی‌لیغینا‌ شدتلی‌تأثیر‌گوسترسده‌او. مارکین‌ ایشله‌تدیگی‌ چیرکین‌و‌ خوشاکلمز‌ افاده‌لردن، چیلپاق‌سوزه‌تلردن‌ چکینمیشدیر. مارکدان‌ کاملاً‌تقلید‌ایده‌ن‌آقای‌محمد‌مسعودون «کجه‌تفریح‌لری»‌ کتابیندا‌ تصویر‌ایدیلن‌چرکین‌ فکر‌لره، منفور‌سوز‌لره «زندان‌ور‌قپاره‌لری»‌ کتابیندا‌ راست‌کلمک‌ اولمور. علوی‌ئوز‌قلمینه‌ بویوک‌ حرمت‌بسله‌بیر‌او، چؤریک‌و‌ ایمانلی‌دیر. بونا‌گوره‌ده هئچ‌وقت‌ئوز‌ ایینی‌ او‌خوتمور. او‌خوجی‌ علوی‌نین‌ نووه‌لالاریندا‌ عشق‌و‌عاشق‌لیک‌ اودون‌اینانیب‌یا‌خیلماغی‌ بیلدیره‌ن‌ افاده‌لره‌ راست‌کلمیر. حال‌بوکه، بو‌اثر‌لرین‌ چوخ‌ونون‌ اساس‌سوزه‌تی‌ عشق‌و‌ محبت‌ اساسیندا‌ قورولموشدور.

علوی‌بعضی‌ انسانلارین‌ مرتکب‌اولدیقلاری‌ گناه‌ و‌ جنایت‌لرین‌ بوتون‌ کؤکلرینی‌ شهوت‌رانلیق‌ تمایل‌لرینده‌ آختاریر. لاکن‌او،‌چالیشیر‌که، بونی‌آچیق‌ یاز‌ماسین. «پادنک»‌ اثرینده‌ قتل‌حادثه‌سی‌ آنحاق‌شهوت‌رانلیق‌ اوزون‌ن‌ باش‌ ویریر. «ئولوم‌رقصی»‌ آدلانان‌ اثرین‌ده‌ سوزه‌تی‌ همین‌مسئله‌ اساسیندا‌ قورولموشدور.

علوی‌نین «انتظاردا»‌ آدلی‌ اثرینی‌دقتله‌ او‌خودوقدا‌ گوره‌جک‌سینیز‌که، مؤلف‌دیوانه‌ محبوسون‌ حیرت‌لندیریحی‌ حرکت‌لرینین‌ سببینی‌ عشقه‌دگورور. قیدایتدیگیمیز‌ کیمی‌ یاز‌یچی‌ ئوز‌مقصدینی‌ بورادا‌آشکار‌ سویله‌میر. او،‌ایسته‌بیر‌که، اشاره‌و‌ کنایه‌ ایله‌ او‌خوجونی‌ همین‌مقصده‌ سوق‌ایتسین.

بلکه‌ده‌ همین‌جهتدن‌علوی‌نین‌ کتابلاری‌ هله‌ده‌ گنیش‌صورتده‌ یایلمامیشدیر. بونون‌ سببی‌ هر‌شئیدن‌ اول‌ اوندان‌ عبارت‌دیر‌که، ساده‌، داه‌ا‌ دوغروسی‌ او‌چونجی‌ طبقه‌یه‌ منسوب‌ اولان‌ او‌خوجولار‌ مؤلفین‌مقصدینی‌ آسانلیقلا‌ باش‌ادوشمورلر. لاکن‌سوادلی‌و‌ دوشونجه‌لی‌ او‌خوجولار‌ بو‌اثر‌لره‌ بویوک‌قیمت‌ ویریرلر. علوی‌حادثه‌لری‌ عمومی‌شمیش‌ حالدا‌تصویر‌ ایدیر، او،‌ اووی‌دگیل، یالنیز‌داغی‌گوستریر. او‌خوجی‌ ئوزی‌بو‌اووی‌ تاپمالی، اتردن‌ئوزو‌ ئوز‌پایینی‌گوتورمه‌لیدیر. بو،‌علوی‌نین‌ اثر‌لرینین‌ یا‌خشی‌جهتینی‌تشکیل‌ایدیر. لاکن‌تاسف‌که، آرسوادلی‌ محیط‌جمیزده‌ اونون‌طلب‌کاری‌ آز‌دیر. بیزیم‌ محیط‌میز‌ هله‌ده‌ موریس‌لالانین‌ پولیس‌ رومان‌لارینی‌ و‌میش‌زواکونون‌ اوزون‌اوزادی‌ افسانه‌لرینی‌ داه‌ا‌چوخ‌ خوش‌لاییر.

بوناگورده علوی ئوز سبکینه یئینن باخمالی دیر. اونون یازیلاری آوروپا موسیقی سینی خاطرلادیر. بوندان ایسه ئولکه میزده چوخ آزییر عده لذت آلابیلیر. اکثریت هله ده ایران تارینین اوره ک یان دیر یچی ناله لرینی خوشلاماقدادیر. خلقین اکثریتی آوروپا موسیقی سینی باشا دوشمور و بونون ایچون اوننی تقصیر کار حساب ایتمک اولماز.

«زندان ورقپاره لری» مختلف حکایه لردن عبارت دیر. بو کتابدا قهرمانلار هم رنگ دگیلر، بورادا قهرمانلار مختلف تیبلردن عبارت دیر. اثرده حادثه لر و کونفلکتلرده بیر-بیرینه اوخشامیر. ئوز آروادینی ئولورومکده اتهام ای دیله ره ک اوج ایل حبسه محکوم اولونموش «پادنگین» قهرمانی سوپور که چی غلام حسین چنگک، شعور سوز، قافاسی قالدینو لیاقت سیز بیر آدم دیر. علوی اثرده بئله گوسترمک ایسته بیر که او، بو شخصین قاتل اولماسینا شبیه ای دیر. مؤلف قاتلین بئله بیر ایشی گورمگه لیاقتی اولدیغینا اینانمیر.

«انتظار» اثرینین قهرمانلاری اولان ایرج و روشن ئوز عمرلری بوی یال نیز بیر دفعه خوشبخت لیکه یاخینلاشان گنج، دوشونجه لی و طالع سیز تیبلردیر لر. یازچی اوخوجولارا چان دیر ماق ایسته بیر که، انسان حیاتدا اوز ویره ن تصادف لردن استفاده ایتمه لیدیر. چونکه اللن چرخان فرصت بیرداها قایتیمیر. فرصتین قدرینی بیلمک لازم دیر.

«باغشلاما» حکایه سینین قهرمانلاری ایسه تمامیلک آیری تیپه منسوب دیر لار. بونلاری محبوسلوقدان باشقا «ئولوم قصی» آدلی اثرین هئچ بیر قهرمانینا اوخشاماق اولماز. بوناگورده بوزاللی محیفه لیک «زندان ورقپاره لری» کتابی باشدان باشا رنگارنگ لیک و یئنی لیک نمونه سیدیر. بورادایک نسق آدلانا بیلن شئی وارسا اودایا ییچینین ئوز حسیاتیندان و روحیه سیندن عبارت دیر. بوروحیه بوتون سطرلرده ئوزونی گوستریر و بیزی بائاسالیر که، یازچیچینین حیاتیندا توره نمیش ده شتر، اوره ک دوگونتولری، شدتلی هیجان، ترددلی خیالار، عشق، محرومیت و انتظارا ونی باشقا جور فکر لشمکه، یازماغا و تصویر ایتمگه قویماشیدیر.

منیم فکریمجه، علوی، یولداشلاری ایله بیر لیکه ئوزینی ده تانیماق ایسته دیگی «۵۲ نفر» آدلی کتابیندان داها آرتیق «زندان ورقپاره لری» کتابیندا ئوزینی تانیمیش دیر. تنقیدچی لردن بیر ی مادام درس وینه نین یاددا شت لاری حقیقته دیر: ئوز تاریخی مکتوبلاریندا معاصرلرینین روحیه، اخلاق و رفتارینی هابئله فرانسه پایتختینده کی سیاسی محیطی دیمک اولار که، تصویر ایله بیلیمش بوقادین ائله بیر سیاحا بنزه بیر که، ئوز آتینین جلووینی، یعنی قلمینی ایتمه توتاراق اوننی ئوز مقصدینه و هدفینه دوغری یول دیر. یولدا ایسه بعضا چیچک لر درمگی ده یاددان چیخارمیر. علوی ده دیمک اولار که، عینی ایشی گورور او، اثرین اساس خطینی آردیجیل صورتده دوام ای تیرمکله برابر تفرعاتدان دانیمشیر. کوشه، کنایه و ریسخند یولی ایله ده سوزده تنن کنار موضوعلاردا اشاره ای دیب کچیر. من همیشه دیمشیم که، سوزده تنن کنار سوله نین فکر لر علوی یارادیجیلرینین دوز دور. زنداندا کی کیزلی اجلاساردا دانیشارکن قیادی تدی کیم بو فکر دن علوی نین ده خوشی گلردی. بیز همین اصطلاحی ادبیاتدا داخل ایتمشیدیک.

علوی یازچی لیکه ئوز قلمینی آزاد بوراخیر. لاکن اونون جلووینی هئچ وقت اللن ویرمیر. بوناگورده ایسته دیگی یشده سوژه ت خطینی تاپا بیلیر بو آزادلیق و جسارت اوانا امکان ویریر که، قورخمدان قلمینی ایتمه دره ک حیات باغینین ایچری لرینه داخل اولسون و اوخوجی ایچون اورادان رنگارنگ چیچک لری تحفه کتیر سین.

دیدیکیمیز کیمی او، اساس سوژه ت خطینی هئچ وقت اللن بوراخمیر. اوخوجونی ئوزی ایله آپارماق ایچون تکراردان چکینمیر. لاکن بوتکرار اصلایورجو دگیل اوخوجی

ایسه اونی داها داخوشلابیر. اساس اعتباریله مقبول اولمایان تکرار بعضا هم آهنکلیک یاراتماق ویازی اسلوبوننی قوتلندیرمک ایچون واجب و فایدالی اولور. خصوصیله علوی نین تکرارلاری چوخ یئرلی تکرارلادیر. «پادنگ» اثرینده اگر «من یددی ایل حبس جزاسینا محکوم ایدیمیشم» سوزی تکرار اولونماسا ایدی. بو حکایه بئله تاثیرلی چیخمازدی. «ئولوم رقصی» اثرینده تکرار اولومون خاطر لادیلما سحر حکایه ده کی ئولویه جان و حیات باغیشلابیر. «غوغوموسی» اثرینده ده باغیشلانا کلمه سینین عینی تاثیر ی واردیر. رمارکین «غریبه بیر خبر یوخلور» آدلی اثرینین تاثیر آلتیندا علوی نین، ائله جه ده صادق چوبک و صادق هدایتین ئو گره ندیکلری تکرار لارا کثرتا ترجیح بندلره اوخشاییر. ترجیح بندین ان یاخشی نمونه سی سمدینین مشهور «اوتوروب صبر ایدمه ک، ایتمیمیزین آردینی دوام ایتدیره ک» مطلقینده ویریلیمیشدیر. بدی یوزایل بوندان اول یازیلیمیش بو اثر ده معین موضوع دا بیر بیت اکیمرمی بیر دفعه تکرار اولونور. شبهه سیز که، تکرار یاخشی دگیل، او اوخوجوننی یورورو دار یخدیریر، مولفی ایسه سطحی و معلومات سیز بیر آدام کیمی گوستریر. لکن یازچی بیله-بیله ئوز فکرینی قوتلندیرمک مقصدی ایله اوندان استفاده ایتدیکنه، تکرار چوخ یاخشی و گوزهل اولور.

اساس اعتباریله یاخشی یازیچیلارین و حقیقی صنعتکارلارین اثر لری یاخشی اولور. صنعتکارین الی خطا ایتمیر، حکمی ایسه تاثیر سیز قالمیر. سیز معین شاعره بیر بیت عادی شعر یازدیرین و اونو ان خوش خط آدامین یازسی ایله مقایسه ایدین، قطعی صورت ده شاعرین یازدیفیندن داها چوخ لذت آلاجاقسینیز. بو شیشیر تمه دگیل. من بو تجربه نی ئوز حیاتیما دفعه لر له سینا قدان کچیریمیشم. عادی سوز لر صنعتکارین الینه کچدیکنه جانلانیر. ظمنجه استعدادلی و ذوقلی یازیچیلار ئوز یوکک معنویاتلاریله هر بیر یازی یا سحر آمیز قدرت ویریرلر و همین قدرت بیزی ئوز جاذبه قوه سینین تاثیر آلتینا آلیر. بونا گوره ده بیز گنج یازیچیلارا ئوز اثر لرنده تکراره یول ویرمکی مصلحت گورمور وک بو، او وقت اولابیلر که، اونلار زحمت چکیب تکرارین ایشلمه سی یئرینی ئو گره نهلر.

عمومیته علوی تکراره ال آتامدان مطلبین ال آیاغنی بیر یئر ده یغیب ئوز یازیسیندان نتیجه چیخارماغا قادر اولابیلر میزدی. او، جسارتلی صورت ده بو ایشی گورمه سه ایدی، یازیلاری کلاسیک درس کتابلاری کیمی یوروجو و روحسوز اولاردی.

منیم عقیده مجه علوی نین ان یاخشی اثری «چارچویل» اثری ایدی. تاسف که، او پولیسر الینه کچدی. اوگون علوی چوخ کدرلی ایدی. پولیسر یوخلا مازمانی یازینی اونون بالیشینین اورتاسیندان تاپمیشدی لار و بونون ایچون علوی به ینی بیر پرونده دوز لتمک ایسته ییر دیلر. نهایت چوخلی زحمتدن سونرا بو ایش ئورت باسدیر اولوندی. بو حکایه ده آقای علوی قدیم محبوسلاردان بیرینین روحه سیننی بیر نجه نفر باشقا آدامین معنویاتی ایله بیلر لیکنه تصویر ایتمیشدی. آقای علوی، وضعیتنی تصویر ایتدیکی همین محبوس منیم کیمی تانیبا بیلمزدی. بونا گوره ده حکایه بو جهتنن منیم نظریمه ضعیف چیخمیشدی. لکن علوی نین یازی سبکی نین خبردار اولمایان سایر آدمالارین فکرینجه بو اثر ان یاخشی و ان واله ایدیجی افسانه حساب اولونور. تاسف که، علوی نین موجود «زندان ورقاره لری» داخلینده همین اثر گورونمور.

### ایکی بویوک بدبخت لیک

علوی و اونون امکا اشلارینین ان بویوک بدبخت لیگی اوراسیندا دیر که، اونلار ئوز اثر لرنی، مین نغردن دوققوز یوز دوققوز سان دوققوز نغری کتاب اوخومایان بیر ملت ایچون یازیلر. بونلار ئوز یازیلارینی ائله بیر ئولکه یه تقدیم ایدیر لر که، اورادان مشهور



علمی و ادبی کتابی یکی‌مین‌نسخه‌دن آرتیق چاپ ایتمیرلر. بوندان علاوه همین کتابلارین ساتیشی ایچون فیریلد، اقیق اولمایان، دوغری و دوزگون ایشله‌ین بیرموسه یوخسور. یازیچیلار ئوز اثرلری مقابلینده نه‌اینکه جزئی‌بیر‌فایدا الله‌ایتمیرلر، حتی‌موسه‌لرله علاوه‌بیر پول‌داویرمه‌لی‌دیرلرکه، اونلار بویوک منت‌ایله همین کتابلاری چاپ‌ایدیب، ساتینلار.

آوروپائین علمی‌شخصیت‌لرینن بیر‌محاربه‌دن اولکی‌آوروپا یازیچیلارینن حیات و معیشت‌لری حقیقده یازمیش‌دیرکه، آروپادا یازیچیلیق اولئوزی باتماق اوزره‌دیر. کینو و تیاترین، رادیونین هابئله‌سایر مخانیک‌لشدیریلیمیش معاصر مشغولت‌لرین شدتلی رقابتی مقابلینده ادبیات‌مفلوب اولاراق چوخ مسکین‌بیر سویه‌ده انیمش‌دیر. آروپالی اورتابیر یازچی ئوز یازیلاری حسابینا آلدیفی‌پولا استناد‌ایدهرک یاشایابیلیمیر. بونا گوره‌ده گنج‌یازیچیلارین بیر‌چوخ‌ی مجبور اولموش‌دورکه، چوخ‌زحمتلی یازیچیلیق صنعتیندن علاوه‌ئوز گذرانینی تامین‌ایتمک ایچون آیری‌بیر ایشله‌ده مشغول اولسونلار. قیدایتیکیمیز شخص‌همین سببلره‌گوره ادعا‌ایدیری‌که، آروپادا شدتلی ادبی‌بحران تورده‌نجک و یازچیلیق صنعتی‌پیس وضعیت‌ه دوشه‌جک‌دیر. بوسوزلر ائله‌بیر ئولکه‌لر حقیقده دیبیلیرکه، اوراداهله‌ده کتابلارین تیراژی میلیونلری ئوتوب‌کئچیر، هر‌بیر‌ایوده‌و عائله‌ده ان آری بیر‌نجه‌نفر کتاب اوخویان واردیر. بوئولکه‌لرده کتاب اوخوماق حیاتین ان ضروری‌و جدی‌طلبانیدن آیری‌سایلیر، همین‌سببه‌گوره‌ده ادبیات‌علاقه‌بسله‌ینلر، اونون‌کله‌جکینی دهشتلی و قورخولی احتمال‌ایده‌نلر همین‌ته‌لکه‌نین قاباق‌جاندان قارشی‌سینی‌آلماق، یازیچیلیق مقامینی هابئله یازیچیلارین توتدیفی موقعی‌قورویوب‌ساخلاماق و یوکس‌لتمک ایچون، داهالو‌یریشلی شرایطو زمینه‌حاضر لایپ‌لار.

انصاف‌لاندان‌شماق. کلین‌گوردک بیز ئوز بویوک ویا گنج یازیچیلاریمیز ایچون نه ایتیمیشیک؟ «آزیر» بن‌عضی اوخوجولاری تعجب‌لنه‌تیردیلرکه، اونلارین عقیده‌سینجه‌ادبی دکری اولان لاکن، منیم نظریمده‌ایسه ساده‌و ضروری یازی‌سایلان بو‌مقاله‌یه‌من نه‌ایچون «علوی‌نین کتابلاری» باش‌لیغینی سئچمیشم. بو‌مسئله‌بیر موضوع اولدوغونا‌گوره من آیری‌باش‌لیق آلتیندا ئوز سوز‌لریمی دیبه‌بیلریمش. البته اوخوجولارین تقصیری یوخ‌دور. بیزیم عادت و ایشرفایدیمیز بئله اولموش‌دور. بیزه‌له‌ده اجتماعی و ادبی‌مطلب‌لره شخصی نظرله‌باخیر، استعدادلی آدمالارین تانیتدیریلماسینی، اونلارین فایدالی اثرلرینن تحلیل و تنقید اولونماسینی ادبی‌خدمت‌حساب ایتمیریک و بونی خیالیمیزا بئله، کتیرمیریک. بیزیم غزده‌تیریمیزده بوایشده غفلت‌ایتیمیشلر.

ادبی‌تنقیدین بویوک فایدالاری واردیر. بو فایدالارین ان کچیگی کتابی‌شهرت‌ئندیرمکن، اونئ کئله‌لره اوخوت‌تورماغی دولایی‌یول‌ایله آشیلاماقدان عبارت‌دیر. یازیچیلاریمیزین باش‌قابیر بدبخت‌لیگی‌ده بوندان عبارت‌دیرکه، اونلارین قیمتلی اثرلری فارس‌دیلمینده دانشمان ایرانلیلارین محدود‌دایره‌سیندن کنار اچیخیمیر. بو‌هئچ‌ده یازچینین تقصیری دکیل، اونون بیر‌چوخ سببلری واردیر. معارف‌خادم‌لرینن بوایشه‌علاقه‌سزلیگی و ئولکه‌لر آراسیندا مدنی‌معارف‌علاقه‌لرینن ضعیف وضعیت‌ه اولماسی همین‌سببلرین باش‌لیج‌سایدیر. آروپا‌بیر یاناقالسین، حتی هندوستان، افغانستان و پاکستا-نداک‌ی فارس‌دیلی بیلن آدمالاردا بیزیم معاصر یازیچیلارین اثرلری‌ایله تانیش‌دکیللر. اگر آروپا، بیستون کتاب‌لری و تخت‌جمشید حقیقده‌الله‌ایتدیگی معلوماتین مننده‌بیر فایضی‌قدر بیزیم‌جانلی ادبی‌اثرلریمیز حقیقده معلومات‌الله‌ایتسه‌ایدی، بیز بو ایشلن چوخ‌راخی‌قالاردیق. بلکه‌ده‌من گئری‌قالیمیشرو معلومات‌سیز بیر آدمام و آروپا دیل‌لرینده

سرادو آرد بر ائو نون (۱) قيسا و ناقص «ايرانين ينى ادبياتى» ادلى كتايبندان باشقا آيرى بىر اثر كورمه بيشم. ايندى حتى مدنئى رابطة موسسه لر ينين نشر ايتىدريديكلرى ژورنال و بىرو- شورالار دادا يالنىز ايرانين قديم ادبياتيندان بحث اولونور... شرق شناسلار اصلا ايسته ميرلر كه، ئوز باشلار ينى قديم دورين خرابه لر يندن و قديم كتابخانالار ين توز- تور باغى ايجرى سيندن چىخاراراق، بىز يم جانلى معاصر ادبيات عالميمىزى سىرايتىنلر و معاصر مدنئىمىز ين يتىشيدريدىكى پارلاق اولدوزلارا بىر نظر سالىنلار. بوغلطايش قايداسى، بو يولو خوجى خسته ليك ئوز محيطيمىز ده ائله تاثير آلتينا آلميشدريكه، عالم لريمىز اصلا دىرى آدمالار حقينده يازماق ايسته ميرلر. فضيلت، كمال و بىليكى آنچاق كئچميشلر ده آختار يرلار. اينشلى دائم ئولولر لهدير. كافتار كيمى قېرلى قاز يرلار. اولار ين ان بويوك افتخار لارى فلان مشهور كتايب نال يازمانسخه لر يندن بىرىنى تا پماقدان عبار تدير. اونى نىشر ايتمكله خلق ين بويونونا بويوك بىر منته ده قوبورلار.

ئىله بىر مثل وار دىر لر كه، قوجالار كئچميش، گنجلر حال حاضر، اوشاقلار ايسه گلجكله ياشا يرلار. بىز پارلاق و افتخار لى كئچميشى اولموش قوجالارا اوخشا يىرىق. ئوز سلفلر يمىز ين خرابه لرى اوزه رينده سورونور، اولار دان قالمىش ارث ين افتخارى ايله ايسته بىر ليك كه، دنيا ين دىرى ملتلر و طايفه لرى آراسىندا باشى اوجا ولاق. «كچميشده بئله ايدىم، بئله شئى لريم وارايدى» ديمه كىن نمره سى يوخونور، «نهم ونه كيم واردير». مسئله لر يندن دانىشماق لازمدير. كچميشده هر نه ايدىن سه كئچىپ كىد بىد ير. ايندى ده گوره ك نهي ن واردير؟ و نهابش كورور سن؟ گلجك دن دانئش. ئوز مقصود آرزولار ينى بىزه كوستر. تاريخ كئرى قايتمىز. ايندى دنو گلجك دن دانىشماق لازمدير. يوخار يداق يد ايتىد كىمىز بىر يازىچى مىز ئوزونى دنيا با تا نيتد ير ايلمىر و ديگر ملت لر ين ادبى لرى كيمى دنيا شهرتى قازانا بىلمىر. او، خيام، سمنى، فردوسى و قديم دور لر ين ديگر ادب لر ينىن شهرت ينىن مينده بىرى قدر بئله شهرت الله ايدده بىلمىر. بونولار ئىله غلوى كيمى جوان يازىچىلار ين وار لىقى چوخ سئويىندىر بىچى حالدير. بىز بوتون واسطه لو امكانلار دان استفاده ايدهر ك، بونلارى تشويق ايتمه ليك، منيم عقيدده مجه هر بىر مؤلف ين كتابلار ينىن نشر ايدىلمه سى اونون ايجون ان ياخشى تشويق دير.

### غلوى ياخشى تاريخچى دىرمى؟

حياتدا انسانلار ين ايشى حقينده، خصوصيله دوستو تانىشلار حقينده قضاوت ايتمك چوخ چت ين دير. غلوى منيم نهدىمك ايسته ديگىمى ئوزى باشا دوشور. بونا باخما ياراق فرستدن استفاده ايدىب دىيلمه لى سوزلرى ديمك لازمدير. غلوى نندا نا گلدىكى وقت تجربه سىز وساده بىر گنج ايدى. ظلم، تضييق، تجاوز، ايكى اوزلوك و حيله گر ليك اونى انسانلارا، اجتماعى محيطة قارشى بدبين ايتمىشنى، من غلوى نين چوشقون حسياتىندا ايرانىن او كونكى وضعيتينه قارشى كسكىن نفرت و كين مشاهده ايدىد يم، غلوى بعضا ئوز نفرت و كينىنى بىلدىر مكد افراطى و اورال نير، عقيدده و محاكمه لر ينده ئوز داخلى حسياتىنى بىر كئاره قويوب بىطرف موقع توماقدا چت ين ليك چكىردى. من دشمنلر حقينده بىطرف قضاوت ايتمكى آرزو لادىم حالدا، اونون عناد لى و انتقامچى حسن لر يندن خوشوم گليردى. اولو بىلسىن كه، من ده بعضا ئوز يازىلار يمدا حسياتا قاپىليب، مخالفلر يم حقينده داهاشد تلى

۱- مشهور انگلتره شرق شناسلار يندن دير.

سوزلر و عبارله رایشتلمیشم. لاکن بو هنج ده عمومی حال اولما میشدیر. من ایندی ده ره هانسی بیر آدام حقیقته قضاوت ایتدی که انصافو عدالت چرچومه سیندن کنار اچیخماغای خوشاییرام. لاکن سیاسی دویوشرو مبارزه ده بو قدرده بیطرف قالماق فایدالی دگیلیر. مبارزه یه گیریشیب کهنده دنیانی داغندان و اونون یئرینده یینی بیر دنیا یاراتماق ایسته یین بیر آدام دشمنه قارشی گسکین اولمالیدیر. خصوصیله سیاسی آدام کوز دشمنینی بیخماق ایچون اونون ضعیفو منفی جیتلرینی شیئر تمه لی و رحم سیز ضربله ره دشمنی آرادان آپارمالیدیر. منطوقو عقلین حکمی بلله دیر. لاکن نه ایتمک اولار. من اجتماعی محیطین تاثیر آلتیندا باشقا بیر شکلده بویا باشا چاتمیشام. فکرم بودور که، بازیچی کوز محاکمه لرینده بیطرف اولمالیدیر. حتی من بونی، بیرونغ اخلاقی شهامت قایداسی حساب ایدیرم. البته بعضا بیطرف قضاوت ایتمک انسانین ضررینه باشا کله بیلر. لاکن اکثر حاللاردا بو، فایدالیدیر. بیطرف قضاوت ایتمک انسان ایچون اعتماد و اعتبار یارادیر، نهایت دشمنده مجبور اولور که، بلله بیر انسانین شخصی روح یوکسکلیگی قارشیسیندا تسلیم اولسون. لاکن حقیقته چوخلی ظلم اولونموش بیر گنج دن بلله بیر شئی گوزله مک اولمازدی، بونا گوره ده علوی نین بعضا محاکمه لرینین ساده گورونمه سینه باخما یاراق اونون انتقام حسی ایله دولی یازیلاریندان منیم خوشوم گلیردی.

من علوینی چوخ تئز تانیدیم. بیز، ساده بیر سلام علیک ایله تانیش اولدیق. عادی وضعیتین عکسینه اولاراق بیر-بیریمیزه چوخ تئز اعتماد بسله دیک، سیاسی، اجتماعی و ادبی مسئله لرده بیر-بیریمیزه بیر چوخ مباحثه لره گیریشدیک.

قید ایتدیگم کمی علوی چوخ گنج ایدی. عمومیتله ایکی-اوج نفر استئنا ایتمکله دیمک اولار که، اللی اوج لرین هامیسی گنج و تجربه سیز ایدیلر. لاکن احساساتدا اولنلارین هنج بیری علوی یه چاتمازدی، من علوی نین شعر لرینی گورمه میشم، او، شاعر اولماسینی اوزون مدت گیزله دیدردی. سونرا معلوم اولدی که او، شعرده دییه بیلیر. طبری و گرگانلی اللی اوج نفرین داخلینده شاعر حساب ایدیلیردیلر. اولنلارین بیر چوخ سیاسی مسئله لر حقیقته مقاله لر یازیردیلار. لاکن علوی آیری بیر استقامته ایره لی لیه یزدی. بیرگون اونا دیدیم که، سن زندانان بوراخیلدیقئان سونرا غزه ت مدیری اولمالیسان. او، دیلی: بوخ منیم، باشقا آرزوم وار دیر. من اونون مقصدینی باشا دو شمو شوم. او، ادیب و املاق، ایرانین غورکی سی اولماق ایسته ییردی. بعضا دیدردی که، غورکی ده چوخ تند کیدیر. ایندی اوخوجولار اونو آرتیق فرقه تبلیغاتچیسی حساب ایدیردیلر.

علوی حقیقته ایسته ییردی که، فرقه دن یوکسکه دوران بیر بازیچی اولسون. یازیلاریندا عادی و چینیش تبلیغاتی سوزلر ایشلمکدن چکینیب بیطرف قالسین، لاکن بواش هنج بیر بازیچی و ادیب ایچون امکان داخلینده اولمایب و اولمایا جاق دیر. ره هانسی بیر بازیچی، ره هانسی بیر ادیب، شاعر و یا اینجه صنعت خادمی عین حالدا تبلیغاتچی دیر. او ایستر-ایستمز معین فکری، معین مقصدی، معین هدفی تبلیغ ایتمه لیدیر. سوزیوخ که، بعضیلری ئوزایشینده اوقه ر مهارتلی و اوستاد اولور که، اصل مقصدینی بیلدیرمیر. بلکه ده علوی بوتیب بازیچیلار سیراسینا داخل اولماق ایسته ییردی. لاکن زندانان آزاد اولونوقه ان سونرا خوشبخت لیک و یا بدبخت لیکدن او، بیردن-بیره کوز توتوغی یولونی دگیشه رک «اللی اوج نشر» کتابینی یازدی و بونو ناداعای بیر تبلیغاتچی کیمی تانیدی.

بیر شاعرانه اثر ایچون محبت، انتقام، کینه، کدرو حسرت حس لرینین اوستونلوگی هنج ده نقصان ساییلمیر. بعضی وقتلرده بونی حتی یاخشی جهت کیمی حسابا آلماق لازم گلیر.

لاكن بېر تاريخچى ايجون سويوق قانلى ليق وبيطرفليك هېچ ده اوستون جهت دگيل. علوى ئوز ماهيتينه كوره يازيچىلقد ا حساباتنى كئاره آتابيلمز. بوجور يازيچيلار ايسه تاريخچى چيلىكده چوخ آز موقفيت قازانا بيلرلر.

«زندان خاطرهلرينده» منيم اللى اوج نضر حقيمندهده قيدرلریم وارايدي. لاکن اونلارنى نشر ايتدیرمکه جسات ايتمه ديم. بيطرفقالا بيلمه يه جگيمى حس ايتدیم. گوردوم که آقالارى تانديغيم کيمى يارسام، چوخلى دشمن قازانا جاغام. عين حالدا اونلارين سياسى دشمنلرى اينه يهانه ويژه جگم. يئرسيز تعارفو تصدق هال آتديغيم تقديره ايسه تاريخى اويونجاغا چئويره جگم. بوندان ايسه نه ئوزومون وندهده اللى اوج نضرين خوشى کلمه يه جگدير. ديگر طرفدن دوستلاريم ئوز ياخشى جهتلرينى ايشمتدیکدن سونرا منيمله مناسب تيرينده آزاد اولماي جاقلار. حتى بعضيلرى بئله خيال ايده بيلرديلر که، من يالتا قلىق ايديرم. باشقالارى ايسه منيم دوغرى سوزلریمى دشمن ليک کيمى يوزا بيلرديلر. آقاى علوى ايسه بو ملاحظه لرى بير کئارا بوراخيب ئوز اسلوبى و سليقه سينين عكسيه اولراق، بيردن بيره اللى اوج نضرين، يعنى ئوز زندان يولدا ائارلارينين آديناقالين كئاب يازميشو اونى تاريخ آدلاندير اراق نشر ايتميشدير.

كئچميش مقاله لرده يازديغيم کيمى، علوى اثرلرينى يوكسك احتراملا يازير. او، شاعر اولديغى ايجون احساساتى جوشاندا اينه قلم آلير و اديب ليک خوليا لارينين تاثيرى و گوستريشى اساسيندا منيم حكايه نى كاغذا و زرينه كتيرير، اونواو خوديقده اهاميدان چوخ ئوزى لذت آلير. بوجور يازماق چوخ ياخشى ايشدير. لاکن تاريخى مسئله لردن بحث ايتمک لازمدير. بونا كوره ده «اللى اوج نضر» كئابى حقيمنده منيم چوخلى سوزوم وار. اونلارين بير سيراسينى يازماق ايترديم.

### «اللى اوج نضر» كئابى تاريخدیرمی؟

علوى «اللى اوج نضر» كئابينى تاريخ آدلانديرميشدير. بو معين نقطه نظر دن دوز-كوندور. علوى همين كئابدا بير چوخ تاريخى مسئله لردن بحث ايتميشدير. لاکن اونى اساس اعتباريله تاريخ آدلانديرماق اولماز. اونا كوره که، تاريخ مدرک و سندنلر اساسيندا، معين سببلرو عاملرين تحليلى اساسيندا يازيلير. تاريخچى حادته لرین تورمه سببلرينى و جريانينى تدقيق ايدير. لاکن علوى عمومى مسئله لردن دانشمش و يالنيزمهمو باءلجا مسئله لرى اوخوجونون نظرينده جانلانديرماق ايستميشدير.

تاريخ يازماق چتين ايشدير. بوايش ايجون بويوك زحمت چكمله لي، تلاش گوستريلمه-ليدير. تدقيقات و دقيق ليک اولمادان بوايشى گورمك ممكن دگيل. بلکه ده علوى نين ئون يازيلارينين اولدن آخرده ك ايکينجى دفعه اوخوماغا وقتى اولمايش و بوايش ايجون زحمت حرف ايتمه ميشدير. لاکن او كئابينى اولدن آخرده ك اوخوسا گوره جك که، بيرايكى يئردن باشقا بو كئابدا ايل و آيين تاريخينه اهميت ويژه ميش و عمومى مسئله لر اطرافيندا هرلنميشدير. آداملارين آدينى غير معين يازماق تاريخ ايجون يارماز. علوى مقدمه ده بو نقصان حقيمنده عنرا ايستميشدير. لاکن منيم نظريمجه اونون بو عذرى اصلا قبول ايديله بيلمز. ائرده يا بوتون لوکله آدچكلامه مه ليدير، يادا آد فاميلين يازيلما سيناجدى صورته رعایت اولونما ليدير.

اللى اوج نضرى تانيمانلار بلکه ده بوگون ياخشى بيليرلر که، دکتري (ي) يازماقدان مقصد دکتري دىنى، (م) ملکی، (ر) ايسه رادمنشى گوسترمکدير. لاکن تاريخى ايکى گون ايجون

ويامعين بير آدم ايچون يازميرلار. ائله جهده مؤلف نظمييه و زندان مامورلاري آدلارين بيرينجي حرفيله كفايتلنمكه حقل دگيل.

آدلارين يالئيز بيرينجي حرفيني قيد ايتمك معنا سيزدير. حتى بو ايش ادا بي نقطه نظر دنده جمله لري پوزوب نغمانلي ايدير.

«اللي اوج نغر» كتابي منظم قيدلر ده دگيلدير. اونا گوره كه، قيد ئوزوده تاريخ طلب ايدير. شبهه سيزكه، علوي نين منظم قيدلري اولايملزمدي. زندان شرايطينده بوممكن اولاسي دگيلدير. بونا گوره ده همين ايش ايچون اونى تنقيد ايتمك اولماز. ساده شكلده ديمه لي بيك كه، «اللي اوج نغر» كتابي يالئيز آقاي علوي نين خاطره لر نين عبارتدير. بونا باخما ياراق كتاب چوخ ماراقلو و فايدالي دير. علوي چالشميشدير كه، ئوز حيا تيني مختلف افاده لرله اوخوجولارا تقديم ايتسين. او، اللى اوج لر نين تاريخيني يازماق ادعا سيندا اولسا، بيزيم عقده ميزجه يالئيز ئوز فكر لري و حسلريني بو باره ده قلمه آلايمليشدير. شبهه سيزكه، علوي اللى اوج لر نين اكرى نين افكاريني تمثيل ايدير. اللى اوج لر نين ئوز و دديمك اولار كه، ئوز دور لر نين ضيالي لار نين نمانينده لري دير لر. «اللي اوج نغر» كتابي همين نقطه نظر دن بير تاريخي سند حساب ايديله بيلر. بيز همين كتاب واسطه سيله دولت قوللو قلا ريندان، ائله جهده ديكتاتور لوق اصول اداره سينين كترات وسايير بو كيمي بول ثروت كتر دن ايشلريندن امتناع ايدن آروپا گورموش جوان ضيالي بير تيبين نجه فكر لشديگيني معين لشديره بيليريك.

اللي اوج نغري كومونست ليك اتهامي ايله زندانا سالميشديلار. علوي چالشميركه، بو اتهامي ردايتسين. بوايسه چوخ ماراقلو مسئله دير. منيم فكر يمجه دگتر اراني كومونست فرقه سينين عضوي اولماسا دا بير نغر كنج ضيالي ماركبست اولموش دور. «دنيا» مجله سينده يازيلميش سوز لر، هايشله دگتر اراني نين محاكمه رمانى سويله ديگي بيانات بوني كاملا ثبوت ايدير. لكن اللى اوج لره داخل اولان ديگر آداملار حقينده بوني ديمك اولماز. اونا گوره كه، بعضيلري نظميده تضييق آلتيندا بير سيرا اعترافلار ايتميشلر. هله ليك بيزيم اليميز ده بوندان باشقا آيري بير سنديوخ دور. علوي نين ئوز و ده بوباره ده آيدن سوز ديمه ميشدير. اوست اوسته «اللي اوج نغر» كتابيندان و آقلا رين ئوز و ديد بيلر نين گور و نور كه، اونلار نين حبسه سالينديقلاري وقت اير اندا فرقه آدلاندير يلا بيلن منظم بير دسته اولماسيدير. اونلاردان بعضيلري نين تشكيلات حقينده اعترافلار نين سند آدلاندير ماق اولماز. علوي نين ئوز نين نده يازديفي كيمي بونلار نين چوخ قاندا ل تضييق آلتيندا سويله نيلميش اعترافلار ايدى.

اساس اعتباريله اللى اوج نغر زندان دو شمزدن اول، سياسى كتاب اوخوماقدان، «دنيا» مجله سينى نشر ايتمك دن، بعضا تصادف اوزونن طلبه لر نين تعطيل حركاتينا قارشماقدان باشقا گوزه چارپان بير ايش گورمه ميشلر. بونا گوره ده، اونلار نين هامبسين توتولماسي، محاكمه ايديلمه سي اساس سيز، سبب سوز و ساختا اولموش دور. نظمييه و عذله مامورلاري بونولادا ديكتاتور شاها ياحشى خدمتكار اولدوقلا ريني گوسترمك ايسته بير ميشلر. علوي ئوز اثرينده بونكه نى بير نوع اوخوجويا چا تدير ماق ايسته بير. بوباشقا جورده اولما ميشدير.

علوي ئوز كتابيندا اللى اوج نغردن چى مورته طرفدار ليق ايتمه سينه، اونلاري جمعيتين سئچلميش نماننده لري كيمي قلمه ويرمكه چالشماسينا باخما ياراق بعضا ائله عباره لر ايشلنميشدير كه، بوسياسى بير مجبوس ايچون لايق دگيل. مثلا، «بير دن اوره گيم اوز ولى»، «رنكيم قاچدى»، «دوداقلاريم گويري قوروموشى»، «دالبادال سيگار

چكىردىم» وساپره. البته علوى بو عباره لرله معين حقيقتى تصوير ايتسه ده، من شخصابو سلبقه نى خوشلاميرام. ممكن دير اوخوجولار بئله خيال ايتسين لركه، بوتون سياسى مجوسلار توتولوقلارى وقت بئله تاسفلندىر جى وضعيته دوشموشلر. لاکن نظره آلماق لازمديرکه، بوفورم عباره لر يازيچى نين ادعاسى ايله اويغون گلدير. او، ادعا ايديرکه، توتولمايشدان اول کيچيك بير سياسى جرياناقوشولمايش، ديکتاتورلوق عليهنه بير آديم بئله آتمايشدير. حتى عدليه قانونلارى نقطه—نظريننده هئچ بير قانوندان کنار ايش گورمه ميشدير. بئله بير بي طرف آدام توتولوقدا بو قتر عاجزليک و ضعيفليک گوستره بيلمزدى. اگر او، سياسى بير ايش گورموشرسه پوليس قارشيسيندا ظاهرى وضعيتنى حفاظتيملى و ئوزىنى ساکت گوستره رک ال—آياقنى ايتيرمه ملى ايدى. چونکه بير قايدا اولراق، نظميه مامورلارى اولاديقلارى آدامين تشويشه دوشمه سيندن سو—استفاده ايدهرک بئله بير حالتى تقصير کارلىق علامتى کيمى يوزورلار. بوندان علاوه، متهم ضعيفليک گوستردىکده پوليس داهادا جورلاشير. پوليسن جورلۇغى ايسه هميشه ستمين ضررينه باشا گلير. من ئوزومى رشادتلى بير آدام کيمى گوسترمک ايشتميرم. لاکن توتولدوغوم وقت احوال—روحيم جوخ محکم ايدى. پوليس منيم قارشيمدا چوخ مسکين و آلقاق گورونوردى. من چاليمشديرم که، احساساتاسليم اولمايم، قصدا ئوزومى سويوق قانلى ولاقيد گوستيرديم. اون بير—ايلىک زندان خاطره لر يمد قيد ايتديکيم کيمى. بولدا بيزى اوزاق مسافه دن مشايحت ايدن رحمتليک انزابى يه اشاره و ايمالارلامعين گوستريش لر ويريب، بونولدا ئوزومى و بولداشلاريمى هدله ين خطرى اونا جاتيرما بيلميشديم. بير حالداکه، من اوگون ديکتاتورلوق، ظلم و تجاوز عليهيند گجه گوندوز مبارزه ايتديکيم ايچون تام معنا سيندا سياسى بير متهم ايديم. خوشبخت—ليکدن حال حاضرده حياتدا اولوب و بو حادثه لرى وقتيله گوزى ايله گورهن بير جوخ آدمالارلا اوزمان رابطه ساغلايرديم. بيليرديم که، پوليس هئچ ده بو آسانليقلاندىن الچکمه يه چکدير. تکجه من دکيل، گهنه سياسى مجوسلارين بير جوخى، از چوخ فرقلى صورتده، بئله رفتار ايتميشلر. آيرى جورده اولايلمزدى. اونا گوره که، بولداشلار يميزين چوخى مبارزه و دويوشلردن چيخميشديلار. بيز، استنطاق زمانى ئوزونى نجه آپارماق، پوليس ايله اوز—اوزه گلديکده نه کيمى تدبيرلر گورمک حقيقتده چوخلى سوزلر ايشتميش، باشقارلار يمين خيانت و يافدا کارلىقلاريندان خبردار ايدىک. نجه ديبيرلر، گوز قولايغيميز آچيق ايدى. بوندان باشقا، سياسى حياتين ئوزونونده معين رسم و قايدالارى واردير. بيز همين مسئله لرله ده از چوخ تانيش ايدىک. علوى و اللى اوچ نفر ايسه يالئيز زنداندا بو مرحله يه داخل اولايلىلر. بوجه تندنه علوى نين قورخو يادوشمه سى حالينا گوز يومماق اولار. لاکن، بو مسئله نى قلمه آلمالى ايدى.

قديم مجوسلارين اجر يسينده ضعيف و خائن عنصرلرين تاييلا مسينا ناخما باراق اونلار خصوصيله ايلک استنطاق زمانى اللى اوچ نفره نسبتا داه محکم و داه جى اولموشلار. علوى ايسه قصدا بو موضوع حقيقتده از يازميشدير. لاکن منيم عقیده مچه اللى اوچ نفرين استنطاق جريانىنى بيلمک، اجتماعى ايشلره ينى جده باشلايان گنجلر ايچون چوخ اهميتلى دير. بو جهتن علوى ياخشى ايش گورموشدور.

قيدايتديم که، اللى اوچ نفر دن بعضى لر يمين ايتديکى اعترافلارين اساسى اولمايش، بو اعترافلار يالئيز نظميه نين شدتلى تضيق و شکنجه سى آلتيندا آينميشدير. بونى بير داه تکرار ايتمه لمى يم که، بوايشده آقلا رين تجربه سيز ليکينين و گنج ليکينين ده معين تاثيرى اولموشدور؛ من ده علوى کيمى داه بعضى لر يمين خيانتى، ناسردليکى و لوغالبلى باره ده

دانشمآق ایسته‌میرم. بیر‌حالداکه، تاریخ‌بازماق ایسته‌سه‌ایدیک، یاخودحقیقی بیرتاریخ کتآببندان تنقیدایتمک ایسته‌سه‌ایدیک بونلارین هامیسنینی بونون تفرعاتی ایله‌بیرلیکده آراشدیرمالی و ایضاح ایتمه‌لی ایدیک. بئله‌بیر مثل‌وار دیرلر: تیکانسیرکل اولماز— اللی‌اوج‌نفرده یوزفایض قهرمان، یوز فایض‌عیبو نقصانسیر اولمامیشدیر. لاکن‌زمان و مکان شرایطینی نظره‌الراق، اونلاری دیکر ضیالیلار انستیتادکار، جدی، فایدالی و یاخشی آداملار حساب‌ایتمک لازم‌دیر. لاکن‌هئجده بئله‌دیمه‌مه‌لی‌بیک‌که، آزادیخواهلیق تاریخی یالنیز اونلارلا باشلانمیشدیر. ائله‌جده بعضی‌لرینین شخصی‌غرض و مخالفتی اوزونین اللی‌اوج‌نفرین هامیسنینی ضعیف ولیاقت‌سیر آدم حساب‌ایتمکده سهودیر.

### دکتر ارانی—دکتر بهرامی

سوزبوخ‌که، اللی‌اوج‌نفر ایجریسیننده دکتر ارانی بوتون‌هئتلرینه‌گوره‌داها لیاقتلی ایدی، زنداندان خارجه اونونلاتانیش اولمادیغیما، زنداندایسه تاسف‌ار اولسون‌که، اون‌بیر دفعه‌دن آرتیق گوره‌بیلمه‌دیکیمه باخمایاراق ارانی‌نین یولداش و تانیشلاری ائله‌جده مخالف و دشمنلری اوقربو آدم‌حقیقنده‌دانیشیشیدیلار‌که، من‌اونی کاملاً تانیدیغیمی، روحیه و ایشلرینه تانیش اولدیغیمی ادعا‌ایدیه بیلهره‌م.

منجه‌دکتر ارانی‌سیاسی مبارزه‌نین رهبرلیک ایچون‌ایره‌لی چک‌دیگی و یتیشدیردیگی فوق‌العاده و نادر آدم‌لاردان بیر‌ی اولموشدور. اونون‌کتابلاریندان، یازیلاریندان، مقاله‌لریندن، خصومیه‌دفاعیه‌لایحه‌سی و محکمه‌ده‌کی نطقیندن گورونور‌که، ئوز‌عمرینین جوخونی کتاب‌اوخوماق و اثر یازماق، فکر و قلم مبارزه‌سینه حصر ایتمیشدیر. دکتر ارانی ایستر دوستو ایستر سه‌ده دشمنلرین اعترافینا اساساً، ظلم، زوراکلیغین و مطلقیتین ان شدتلی دورونده ضیالی‌کنج‌لر یتیشدیریب تربیه‌لندیردن، دیکتاتورلوق حکومتی هابئله چوروموش و غلط‌ترجاعی فکر لر علییننه مبارزه‌ایدن یگانه‌شخصیت اولموشدور. اللی‌اوج‌نفرین چوخی‌یالنیز اونونلاتانیش اولماق اوستونده حبسه‌آلینمیشلار. گورونور ارانی جدیتله ایشله‌بیرو بیرانتظاملی جمعیت یاراتماق ایچون‌زمینه‌حاضر لایریمیش. تاسف‌که، آقای‌علوی بوساحیه‌اهمیت‌ویرمه‌یدرک اونون اوزه‌ریندن اعتنا‌سیر لیتلا ئوتوب‌کئچمیشدیر. بیر‌حالداکه، «اللی‌اوج‌نفر» کتآببندا «دنیا» مجله‌سینین مقاله‌لریندن و دکتر ارانی‌نین چهارشنبه گونلری قبولوندان اطرافلی‌مورته' بحث اولونمالی ایدی، من‌اون‌بیر ایلیک زندان خاطره‌لریمده یالنیز اونون ئولوم‌خبرینین تأثیرینی تصویر ایدیه بیلیمش. بوتخمینا یوز‌سظریک بیرمقاله اولموشدور. ظنمجه‌بورادا من‌لازمی‌سوزلری دیب، اللی‌اوج‌نفرین وسایر محبوب‌لارین اوگونکی روحیه‌سینی معین‌درجده تصویر ایدیه بیلیمش.

علوی‌مصیبت‌لری و خوشاکلمن حادثه‌لری ئیشیردیلمیش و مبالغه‌آمیز طرزده شرح ایتمیشدیر. بویسه‌سیاسی محبوسون موقعیتی و اونون حرمتینی اوخوجونون گوزونده آجالدیر.

ارانی‌نین ئولومی و سیاسی محبوب‌لار طرفیندن بو حادثه‌نین فارشیلانماسی دیکتاتورلوق دوری مبارزه‌لرینین قهرمانلیق و شجاعت نمونه‌لری اولموشدور. بو حادثه‌آده ناله، عاجزلیک کیمی قلمه‌آلینمالمالی ایدی.

دکتر ارانی‌سیاسی مبارزه ایچون یارانمیشدی. او، یازماغی، دانیشمآغی، علمی و اجتماعی مسئله‌لرده اظهار نظر ایتمگی باجاریردی. من‌اللی‌اوج‌نفر آراسیندا اونون‌قدر حافظه‌لی، استعدادلی، شهامتلی و فداکار بیر شخص‌گوره بیلیم‌دیم. دکتر ارانی‌نی‌علوی

چوخ سئوردی.. بونامنیون فایز اینانیرام. لاکن اللی اوج نفرین حسبہ آلیندیقی ایک و قتلرده اونلارین طرفیندن دکتربهرامین علیهنه بیرچوخ خوشاکلمز سوزلسویله نیردی. اگر محاکمه جریانی قارشیا چیخماسایدی، متمم لرین ویردیکلری افاده لرهامی نین قارشیسیندا اوخونماسایدی، بلکهده دکترا رانی ئوزوندن دفاع ایده بیلمزدی.

لاکن استنظاقلارین اوخونماسی و محکمه نین جریانی ارانی به برائت قازاندرماقدان علاوه ونی داهادا یوکسکتدی، هامی، حتی ارانی حقیمنده نامردلیک ایتیمش شخصلربئله، اونون بویوک اخلاقی و یوکسک روحیه سی قارشیسیندا باش اگدی لر.

شهمه سیزکه، علوی بو حقیقتی شرح ایده بیلمزدی. اجتماعی مصلحت نقطه نظریندن اونون بو مسئله نی شرح ایتمه مه سی یاخشی ایس اولموشدور. لاکن نتیجه ده «اللی اوج نفر» کتابی ناقص و چاتی شمار شکلده دوشموش، ئوز تاریخی اهمیتی ایتیرمیشدیر. بونا کورده آقای علوی نین کتابی اساسیندا اللی اوج نفرین آیری-آیری عضولری حقیمنده قضاوت ایده بیلمه ریک. حتی قید اولونان دسته ایله رابطه ده اولمایان آداملار علوی نین کتابی واسطه سیله اونلارین کیملر اولدیقلارینی باشادوشه بیلمزلر. بوجه نین ده بیزیم نظریمه رجه کتابین آدی «اللی اوج نفر» قویولماسایدی داها یاخشی اولاردی.

دکتربهرامی به کلدیگه من بیامیرم نه ایچون علوی هامینن آدینی باذالان فیج حرفلرک قید ایتدیگی حالدا ایالنیز دکتربهرامی نین آدینی و فامیلیاسینی آشکار قید ایتمیشدیر. منیم هئچ ده اهانت و تحقیر ایتمک نیتیم بوخور. لاکن تاریخله اویناماق اولماز...

آقای دکتربهرامی سیاسی مبارزه ده دکترا رانی دن اوستون توتماق و یا دکترا رانی ایله بیرسیرادا سایماق انصاف سزلیق دیر. تاسف که، آقای علوی بئله بیر ایشی کورموشدور. دکتربهرامی، حتی شه ریور دن سوزراکی «دموکراسی» محیط بنده بئله ئوزوننی گوسترد بیلمه میشدیر. سیاسی آداملار ایچون تکجه پاکلیق، دوزگونلک و ایمانلی لیق کفایت ایتیر. بو آداملار فعالیت گوسترمه لی، فداکارلیق ایتمه لی، خلقله مستقیم رابطه ساخالا-مالی دیرلار. اونلاریاز ییجیلیقی، اجتماعی بئرلرده نجه دانیشماغی بیلمه لی و بوتون بونلاردان یئرینده استفاده ایتمه لیدیرلر. لاکن آقای بهرامی دن بیز بئله بیر حرکت و فعالیت کورموروک، بیر حالدا که، اللی اوج نفر دن اولان کنجلرین بعضی لری بو ایکی اوج ایل عرض بنده ئوز لیاقتلرینی، باجاریقلارینی و مناسیز فعالیتلرینی نمایش ایتیرمیشلر.

«آزیر» غزه تی، ۶ مه- ۴ آبان ۱۳۲۲ ه. ش. نمرد ۱۹۴-۲۰۵



## دنیزین ساکتلیگی

آقای دکتر شهینورائی «دنیزین ساکتلیگی» آدلی بیر حکایه‌نی لطفکارلیقا منده گوندره‌رک اونون ترجمه‌سی حقیقده ئوزامضامیلکه بیرنجه‌سور یازماغی خواهش ایتیمیشدیر. عادت اوزره من ئوز یازیلاریمین آلتیناقول چکیمیرم... البته هر آدامین ئوز یازیلاری حقیقده معین فکری اولابیلر. من ایسه شخصاً ئوز یازیلاریمین چوخونی بگنمیرم. ادبی نقطه‌نظر دن اولارین چوخی منی قناعت لندیرمیر. ینی دن باخیب احوالچ ایتمکده وقتیم جاتیمیر...

غزه‌تعدیری، خصوصی ایله غزه‌تین بوتون ایشلرینی شخصاً ئوزی اداره ایتمه‌لی اولان بیرمدر شهبه‌سوزکه، درینو اطرافلی ئولچولوب بیچیلیمیش ادبی نقاله‌لر یازابیلمز. بونا گورده من ئوز مقاله‌لریمده چاره‌سزلیکنن موضوعارین اساسینا و معناسینا دقت بتیره‌رک ادبی یازی ایچون ضروری اولان افاده‌لرین بدعیلیکی و جمله‌لرین گوزله‌لیکینه فکرویره بیلیمیرم. بونا گورده یازیلاریمین آلتیناقول چکیمیرم، لاکن بو حکایه حقیقده یازدیقلاریمی مضایده‌چکم.

«دنیز ساکتلیگی» حکایه‌سی خصوصی بیر شرایطه یازیلیمیشدیر. اونون مولفی نین کیم اولدیغی معلوم دگیلدر. مولف ئوزینی «ورقور» (۱) امضاسی آلتیندا گیزلتمیشدیر. فرانسه‌نین اشغال اولوندیغی دورده یازیلیمیش بوتون یاخشی اثرلر کیمی همین کتاب‌دا، اوراداکی گیزلی مطبعه‌لردن بیرینده چاپ اولونموش و دها گیزلی واسطه‌لرله نشر ایدیلمیشدیر. کتابین مقدمه‌سیندن معلوم اولدیغی کیمی اونو، یازان، چاپ و نشر ایتدیرن، هابئله اوخویانلار ایچون ان کیچیک جزاعدام ایمیش. بونا باخما یاراق، کتابین یازیلماسی، چاپ و نشر ایدیلمه‌سی بائاجا تدریریمیش و اونون مولفی ایچون گوزله‌سیلمز بیر حادثه‌سایلا بیلر همین کتابین بیرجلدیده دوستوموز آقای شهینورائی نین الینه جاتیمیشدیر. همین قهرتلی ال ایسه اونو فارسجا خلق دیلینه ترجمه ایتیمیشدیر.

«دنیزین ساکتلیگی» حکایه‌سی گورولتولی و مطراقلی بیر رومان دگیل. سیز بورادا بعضی داستان، رومان و حکایه‌لرده اوخودیقینیز هایکویلی جمله‌لره، آلولو عشقه، جوشقون حسلره، قورخولی چکیشمه‌لره، قانلی دو گوشلره، عقله‌کلر ماجرا لارا، قانلی جنایتلره و سایر بو کیمی صحنه‌لره تصادف ایده بیلیمیرسیز. بوساده بیر حکایه‌دن عبارتدیر. بو حکایه‌ده آدینی گیزلی ساخلامیش «ورقور» اوچ نفر عادی قهرمانین اشرافی ایله، ایکی بویوک ملتین، یعنی بیرسی اشغالچی لیضین یوکسک پله‌سینده اولان آلمان و دیگر ایسه ان قاراگونلر کئچیرن فرانسه ملت لرینین روحه‌لرینی تصویر و عکس ایتدیریمیشدیر. یازیچی نین قلمه آلدیغی بو صحنه‌ده بیرنوع ئولوم سکوتی حکمرانلیق ایدیر. اثرده فرانسه‌لی بیر کیشی و قیز مستثنی بیر تیب اولان کنج آلمان ضابطی ایله بیرلیکده اوخوجولارین نظرنینده

۱- «ورقور» فرانسه یازیچیسو بوروله ژانین مستعار آدی اولموشدور.

جانلانير. آلمان ضابطى چوخ گوزدهل مثبت بير تيبدير. اومحاربه دن اول موسيقى جى اولموش. ايرنج فاشيست تبليغاتيندان كنار داقالميش ئوز وطنىنى و خلقىنى سئومكله برابر فرانسهدىنتى. نيزده جدى طرفدارينا چوريلمىشدير. ضابطفرانسه ايله آلمانيا آراسيندا دوستلوق رابطه لرينين ياراديلماسينا طرفدار اولموشدور. فرانسه مغلوب اولدقدان سونرا همين ضابطه بيروطنپور فرانسه لى كيشى نين ايوننده ير و يرير لر. بو حادته فرانسه نين ولايتلريندن بيرينده باش و يرير. بير كيشى و بير قيزدان عبارت اولان ايوصاحبلرى قراره كلير لر كه. آلمان ضابطىنى سايماسينلار، اونون بوتون سوزلرينى و حر كترلرينى مطلق سكوتلا قارشى لاسينلار. كنج ضابط چوخ عقللى، ادبلى، نزاكتلى و متانتلى آدمدير. او، فرانسه نى سئوير. ابو صاحبلرى ايله صحبت اچماق، حياتىنى اونلارا آنديرماق ايسته يير. لكن ايوصاحبلرى آلتى آى تمام مطلق سكوت اچيريسينده حيات سورور لر.

ضابطايسه بومنده ئوز ادبلى و نزاكتلى رفتارنى دوام ايتديرير. مثلاً قيز شماق ايسته يدىكده، بو شى صندك اولاسا اولايچين قارشى ميندا، آياق اوسته دا بانير و ايوصاحبى نين اجازه سى اولمادان اكلشمك ايسته مير. زمان كچير. ضابطا يو صاحبلريندن هئچ بير سئوال و جواب ايشىتمير. نهايت او، ئوزونون كيم اولدقنى بيلدirmek ايسته يير. چوخ اوتانا- اوتانا ئوز فكرينى ايضاح ايدير. لكن دنيز هميشه ساكت دير. اونون اوجسوز بو جاق سز ساحه سينده، حتى كيچيك بير دالغابلكه نظره چارمير. سانكى دهشتلى دالغالار و تهلكه لى چيريمنتى لار قصدا دنيزين درين ليكلرينه جوموش، داها عظمتلى بير فيرتينا ايچون حاضر لاشير لار. ضابطدانيشير. او ايسته يير كه، فرانسه ايله آلمان بير- بيرى ايله ايولنسينلر. بير اولسونلار و بو نولادا بشرىت عالمىنى فلاكتو بدبخت ليكلردن خلاص ايتسينلر.

فرانسه لى كيشى بوموشاق كرسلو داساكتا كله شه ره ك. سيگار چكير. اونون قارداشى قيزى ايسه اينده بوماق نه ايسه توخويور. اونلار ين هئچ بيرى، حتى ساده بير باغيمشلا بلكه بو ادبلى قوناغا حرمت كوسترمك ايسته مير لر. تك ئوزى دانيشان ضابط سوزونى قورتار- ديقنا، ينه ده او طاقدا تام ساكتليك باشلاير. ضابط كچه لر ايوصاحبلرينه بير نه ده دقيقه دن آرتيق اذيت و يرمك ايسته مير.

ايميداييرم كچه نيز خوش كچه جكدير- ديه ئوز ياتاق اوتاقينا كيدير. دنيا بو يوكلبكده قورقوشوندان آغير اولان «دنيزين ساكتلىكى» هميشه اولدقنى كيمي دوام ايدير. نهايت ضابط پارسه كيدرك آلمان اوردوسى باشچيلارى ايله كوروشور. او، آلمان ايله فرانسه نين ايولنمه سى لزومونى اونلار اياشا سالماق ايسته يير. لكن اوردو باشچى- لارين سويوق و استوزالى جوابلارى يازيق كنجى بوتونلوكله مايوس ايدير. تام ناسيد اولوش بو كنج جهه به كيتمك ايچون اجازه آلير. قوشون باشچيلارى اونى باشلاريندان ردايمك ايچون خواهش ينه راضى ليق و يرير لر. ضابطىنى دن ساكت جهه سينه اورده- كينى قويوب كيتدىكى ايوه قايدير. او، مايوس و ناسيد بير حالدا آلمانيا سياستچى لر نين سوزىنى سكوتا دالميش ايوصاحبلرينه ترخ ايدير.

اونون ديدىكلريندن بير نمونه كتيره ك: «س فاتح لرى كوروب اونلارلا صحبت ايتديم، سناستوزا ايدب ديديلر: مگر سز باشا دوشمورسونوز كه، بيز اونلارنى ايونجاق كيمي اويناديريق. بيز او قدرده احمق ديكليك كه، فرانسه نين بى دن ئوز سرحد لرى آرخا سيندا دير جلمه سينه اسكان و يره ك. بله بير ايش اولايلمز. سونرا اونلار قاه- قاه چكيب گولولر. باشچيلار يمىز منم كوره كيمه ال چاليب اوزومه باغيب ديدريلر: بيز موسيقى آدمى ديكليك. سياست هئچ ده شاعرليك خولياسى دكيل. سيزين فكري نيز جهه بيز نه ايچون محاربه ايتديك؟ مگر محاربه مارشال... لارين خاطر ينه اولموشدور؟ ايندى فرانسه نى بوخايتمك ايچون

الميمزه فرصت دوشوب. او، مطلق يوخ اولاجا قدير. آييري بير مقصد اولاد ايلميز. مني دانلاييب  
كنايه ايله دييرديلر: باخ گورون سيز نه قدر فرانسه نى سئور سيميز. بويوك تهلكه ده  
محض بوندان عبارتدير.»

ضابطين سوزلري ككلى و امين سيزدير. او، بوسوزلري بير نيچى و سونونچى دفعه  
اولراق سكو تا دالميش ايو صاحب رينه ديير. بواجى و عبرت اميز بير اعتراف دير. ضابط  
فرانسه نى سئوسده. فرانسه لى لر عيما نا و انقلابا دعوت ايتيميز. بير حالدا كه، او، فرانسه -  
ليلرى حقللى، ئوز هموطنلرينى ايسه حق ميز حساب ايتير. دنزنده ساكتير. لakin بو  
ساكتليك آلتى آي بوندان اولكى ساكتليك دن فرقله نير. چوخ باشلى ايو صاحبى مئاثر گورونور.  
او، بيرنجه دقيقه بوندان اولچوخدان بى دوام ايدن سكو تى پوز اراق «آقابويورون»  
سوزينى ديلينه گتير ميشدى. او، «آقا» كلمه سيني فاتح و اشغالچى بير آداملا دانيشديغى مئا  
گوره ايشلتميشدى. قيز ايسه سكو تى قوروماق ايجون نه قدر عناد گوسترسده. ئوز  
داخلى عالمينى بروزه وير ميشدى.

عيسى، قيزين روحه سيني آلمان ضابطى و نرين قاپينى دويمه سى ايله علاقه دار، اونون  
سيماسيندا عمله كلن دكيشيك ليك اساسيندا بئله افاده ايتميشدى: قارداشيم قيرينا باخيم كه،  
بلكه اونون گوزلرينده سئوينچ ويا بائقاعلامتارين شانسه سى تا پام من اونون اوزنون  
پروفيلينى گوردوم. او، قاپى نين دسته گينه باخردى. بو باخيشلار ايسه اولده كى كيمي  
يه ده عنادلى و دهشتلى ايدى. رنگى قاچميش ايدى. نازيك آغ خط كيمي گورون  
ديشيلرين اوستونده كى تيره ك دوداقلارى آغير-آغير يوخارى قالمشدى. بو منظره  
منيم شهبه لر انقلابي مئدان داها ايتيق ناثير ايدى. بوجا خلى كدر منظره سى قارشيسيندا  
من سون قوه لر يمي بئله ايتيرديم. بوزمان قاپى. بېر داها ايكي صر به ايله دويولى. بيز  
يالنيز ايكي صر به، ايكي ضعيف و بير-بيرينى آردينجا كلن سس ايشيتديك.  
قارداشيم قيزى ديدى: گيتمك ايسته بير... اونون سسى اولديقجا آچاق و اميل سيز  
ايدى. من بوندان باشقا آيى سوز ايشتمه ديم. او جاسله ديديم: آقا بويورون: ايندى سيز  
بېر آنليفا ئوزونوزى همين وطن خور كيشى نين ويا ئوز خلقتينى جانئيدان، حتى حسرو  
آرزولاريندان داها چوخ سئوه بو قيزين يئر ينده تصور ايدين، سونرا ديدن گوره ك،  
بو اوچ نغردن هانسى بېرى داها چوخ اذيت چك ميش و داها چوخ شفامت گوسترميشدير.

«دنزين ساكتليكى» حكايه سينده مولفين ساده بير ديلده نه ديمك ايسته ديگينى و  
سيزين دقتينيزى اجتماعى حياتينه كيمي بير اينجه نقطه سينه جلب ايتديگينى ئوزونوز  
گورورسونوز.

كېم ديه بيلر كه، «دنزين ساكتليكى» حكايه سينده عشق دن بحث اولونمور؟ عكسينه بو  
آغير، مجبورى و يوروجى ساكتليك ده عشق ئوزينى مختلف فورملاردا تظا هرايتيرير.  
ساكت دنزين آلماس بئخش ايدن درين ليك لر ينده داها اينجه عشق حسلرى عئوه لى دلبرلر  
كيمي گوز قيرير و سونرا ئوز باشينى دنزين ماوى انكي ليك لر ينده كيز له دير. بيز ايسه آغير  
سكوت پرده لر ينى داها دا قالينا لاشديرماق ايجون يازيلميش سوزلر آرخاسيندا همين  
عشق زم لر ينى گوروب بو كئش لر يميزه سئوينيريك، يازيچى نين مهارت ي ده محض بوندادير.  
او، هر شئى، حتى ورنرى و ايو صاحبين قارداشى قيزين عشق و قهرمانلىق حياتينى بئله،  
ساكت ليك پرده سينه بو كوكوموش حالدا اوخوجيا تقديم ايتمك ايسته بير.

منيم فكري مجه، «دنزين ساكتليكى» حكايه سينده كى كيز لى عشق، محبت ماجرا لارى  
اساسيندا يازيلميش افسانه لر ده كى عشق دن داها آشكارو آيدينير. بئله آدام تا پماق  
اولماز كه، اوساكت دنيزى گورديكه اونون فيرتينالى و دالغالى گونلرينى خاطر لاسين.

دهمتهلی بوراغانلاری یادینا سالماسین. بوندان باشقا «دنیزین ساکتلیگی» اثرینده اوخو-  
چونون دقتینی جلب ایدهن تکجه ساده انسان عشقی دگیل. بورا داوطن عشقی و اونون  
عظمتی نین قورونماسینا بسله نین عشق، آزادلیق عشقی، ملی افتخار عشقی مختلف  
یولارلا ئوزونی قهرمانلارین شخصیتی و اونلارین وطنپرورلیک حسابیندا کوستریر.  
بو حوسلر موقتی اولراق «دنیزین ساکتلیگی» ایچریسینده گیزله نیرلر. بورا دا فردی  
عشق دیکر حسلر ایچریسینده ایتم، باتیرو اوست ئورتولی بیر شکل آلیر.

«ورقور» ئوز اثرینده سوزلردن دوز وادویه کیمی استفاده ایتمیش، اونلارین  
آرتیق اولماسیندان جدی صورتده چکنیمیشدیر. من آلمان ضابطی نین عشقی حقیقده بحث  
ایتمک ایسته میرم. دیمک اولار که، او، تقریباً آچیق شکلده تصویر ایلمیشدیر.

فرانسالی قیزین عشقی ایسه مرافلی دیر. قیزین عیسی بو عشقی بیله تصویر ایدی؛  
«قارداشیم قیزینین ازونه باخاندان عذاب چکیردیم. رنگی قاچمیش ایدی. اوزی آیا بنزه بیردی.  
دوداقلاری اپالین کاساسینین دوداغی کیمی لطیف و بیر بیریندن آزالی ایدی. اونون  
اوزونده یونان هیکل لرینین متین و غمگین نشانلری وار ایدی.

آلتیندا مرور ایده اوخشارتر دامجیلاری گوروندی. بیلمیرم اونلاری ورنرفون او برنا کدا  
گوردی یا یوخ؟!

ایوصاحبینین دیدیگی کیمی «ورنر» ابندی اولراق و داغلاشدی حقیقده لرده دیدی؛  
خدا حافظ!، او، هنج بیر حرکت ایتمه دی. تام ساکت ایدی. اونون حاس و سولخون  
اوزونده پارلایان معنالی گوزلری قارداشیم قیزین کیمیریک بیله وورمایان گوزلرینه و  
آغارمیش اوزونه تیکلمیشدی. بو وضعیت چوخ اوزون سوردی. اووقته دک دوام ایتمی که.  
نهایت قیز ئوز دوداقلارینی تریقتی. «ورنرین» گوزلری پاریلادی. خدا حافظ سینی ایشتیدیم.  
بوسسی ایتمه یه کیمی فون ابرنا کین دا فدی دوزلدی. اونون صفتی بدن ایستی بیر حامدان  
چیخمیش آدمی خاطر اولدیردی. «ورنر» تبسم ایتمی. اونون منده سون یادگار قویوب  
کیتدیگی ده همین تبسمن عبارت اولدی. قاپی باغلا ندی. ورنرین آدیملارینین سسی ایوین  
قورتاراجغیندا محو اولوب کیتدی.»

«دنیزین ساکتلیگی» کتابی همین یوخاریداکی جمله ایله سوناچاتیر. ساکتلیک  
سونده ک قورونموشور. گولوشلر تبسمن کنارا چبخمامیشدیر. اثرین دیلی اولدیقجا  
حاس و عین زماندا ملایم و متین دیر. اوندان صنعتکارلیق تخنیکاسی اولدیقجا یوکسکدیر.  
ساکتلیک اولدوغونا باخمایاراق، تیلر اولدیقجا دیری و جانلی دیرلار. اونلار ائزده نظرد  
توتولموش تیلرین حقیقی و صمیمی نماینده لری دیرلر. جمله لرین روان و سلیس اولماسی  
اثرین بيشمیش و تجربه لی بیر یازچی طرفیندن یازیلدیغینی کوستریر. تبلیغات نقطه  
نظرینجه تام و اولدیقجا فایدالیدیر.

یازچی محزون جمله و عبارلرله اوخوجونی یورمور. اثر انسانین معنویاتینا حاکم  
کسیلر، اونا اخلاق درس ویریر، ئوگره دیر، اثر وطنپرورلیک احساساتی اساسیندا  
یازیلیمیش، بشریتی سئولک و اونون اساس ئوزه گینی تشکیل ایدی.

اثرین ترجمه ای دیلمه سینه گلدیکه، دیرلر که، اگر فیتس جرالک عمر خیامین رباعی-  
لرینی نظم فورماسیندا انگلیس دیلمه ترجمه ایتمه سه ایدی، اگر بو وظیفه دیگر آزادقلی  
بیر شاعرین عهده سینه قویولسا ایدی، ایرانین بویوک شاعری هنج ده، بوگونگی کیمی دنیا  
شهرتی قازانا بیلمزدی. فیتس جرالک عمر خیامین معنالی فکر لرینی کورتور دک اونئ ئوز  
ذوق و استعداد قازانیندا پشیریمیش و چوخ خوشا گلن بیر آروباغذاسی کیمی افکار عمومی یه  
تقدیم ایتمیشدیر.

بیردیلمن دیگر دیله ترجمه ایتمک ایستدین آداملار هر ایکی دیلی یاخشی بیلمه لی. کلمه لرین معناسیندان علاوه، یاز چی نین فکر و عقیده لرینی ده شوگرمه لی دیلر لر. مترجم ترجمه ایتمک دیله اوقدر کوچلی اولمالی دیر که، اساس عباره لر ی دگیشمهدن مولفین فکر لرینی اولدیغی کیمی اوخوجویا چا تیر ایلسین.

دییلر حرفی ترجمه یاخشی دگیل. بونی من ده قبول ای دیره م. لاکن اقتباس و جمله لر ی دگیشدیر مکده چوخ بو یوک عیب و نقصان حساب ای دیلیر. قدر تلی مترجم حرفی فورمادا جمله لر ی چوخ روان و سلیس ترجمه ای ده بیلر. محض دوستوموز آقای شهید نورائی همین ای شی گورموشو بوساحده تام موفقیت الاله ایتمیشدیر. حقیقته بحث ایتمکیمیز همین کتابدا دکتر شهید نورائی حتی نقطه لرین، ویرگول لرین، ده فی لرین و سایر اور فو کرافیک علامت لرین یثرنی بیله دگیشمه می شه یر. بونا باخما یاراق کتابی اوخودوقدا اونون ترجمه اولدیغی نظره چار می اییر. من کتابین دیگر جمله لریندن ثبوت کتیر مک ایسته میرم. سیز مقاله نین اولینده ایو صاحبی نین دیلی ایله افاده اولونان سوز لر ی نظردن کجیر سه نیز دیدیک لریمی یقین که، تصدیق ای ده رسینیز.

ترجمه حقیقته ده بیله سی سوزوموز چوخ دور. هله لیک قیسا صورتده دیمک لازم دیر که، ترجمه هر آدامین ای شی دگیل. او، اخلاقی، ادبی، علمی و حقوقی مسؤلیت طلب ای دیر. آدام نوزامضاسیله هر نه یاز سا، اونون مسؤلیتی نوزعه ده سینه دوشور. لاکن باشقا لار نین اثر لرینی ترجمه عنوانیله کورلاماق ادبی جنایت دیر. بدبخت لیکن بیزیم ادبی تنقیدچی— لری میزین، بی طرف و سلاجحتلی ادبی قاضی لری میزین اولماسی اوزونش شهرت تاپماق ایچون باشینی باشلاراقا تهاق ایسته ینلر بو یوک شخص لرین اثر لرینی ترجمه ایتمکده باشلایر لار. بونلار ادبی کتابلار لا کفایت نسه لرینه ده دردیاری دیر. چونکه بو کتابلارین علمی مسؤلیتی بوخ دور. بیرنجه یثرسوز کلمه ایله ده معنادا اساسلی دگیشیک لیک عمله کلمز. تاسفلندیر یجی حال بو ندان عبار ت دیر که، یثردن چیخما مترجم لر نوز لر نین صلاحیت و معلوماتلارینا فکر ویرمه دن، ای شی اورایا چا ت دیر یبار که، علمی، فلسفی و اجتماعی کتابلارین دا ترجمه سینه ال او ادر یلار. وقتی ایله، تور که یاز چی لار نین بیری ملای رومینین «مثنوی» اثرینی تورک دیلینه ترجمه ایتمک ایسته می رمیش. او وقت نفوذلی شخصلر اعتراض سسلرینی او جالداراق دیمیشدیلر: «مثنوینی» او آدام ترجمه ایله بیلر که، هئچ اولماسا عرفان ساحه سینده ملای رومینین یاری سی قدر بیلگی اولسون. لاکن بیزیم یثردن چیخما مترجم لریمیز بوتون دیل لر ی یاخشی بیلر لر. فلسفی، اجتماعی— سیاسی، اقتصادی، ریاضی، بیر سوزله اللرینه کچن بوتون کتابلاری گوتوروب ترجمه ای دیر لر. یاز یق اوخو— جولار بو آقار لارین یاز سیندان بیر شئی باشا دوشمک ایچون داها بیرنجه مترجمه و اجمالچی به مراجعت ایتمه لی اولور لار.

آقای دکتر شهید نورائی «دنیزین ساکتلیگی» اثرینی ترجمه ایتمکله اثبات ایتمیشدیر که، حرفی ترجمه ان یاخشی ترجمه اصولی دیر. او، بو کتابدا حتی نقطه قویماق ای شینه ده بو یوک دقت یتمیشدیر.

دکتر شهید نورائی نین دیلی چوخ روان و سلیس دیر. اوخوجی اثرین خارجی دیلمن ترجمه اولونماسینی قطعاً محسوس ایتمیر. بیز آقای شهید نورائی نی، «دنیزین ساکتلیگی» ادلی اثری ترجمه ایتمک ساحه سینده الاله ایتمکیمی موفقیت لرینه گورد تیریک ای دیرو اونون بیر چوخ بیله تشبث لردده بولونا جانیغنی آرزو لاییریق.

«آزیر» غزده تی، ۲۴—۲۶ دی ۱۳۲۲ ه. ش.، نمرد ۲۲۶—۲۲۷

## فیلیه تونلار

### سون مودا

یولداش من فعلهیم. زحمتکشم، ئوزومده چوخ ایشله ییب آزییرم، یعنی ایرانلی یام. هر بیر گنجین سون مودایا هوس ایتمه سی طبیعی اولدیغیمندان من ده زمانه سیزین سون مودا سینا تابع اولوب، سنه یولداش خطاب ایتدیم. عفوایده رسن، نه ایدیم؟ مودا بئله دیر. کیم بیلر نه عقیده، نه فکر نه مسلک صاحبی سن؟! بلکه یولداش سوزوندن آجیفین گله جک؟ اوندافندی یاخود آقا اول! هئج عیبی بوخدور، بونلاردا هله موددادیر.

بوخاریدا سلک تحریره کتیردیکیم مخاطب یعنی یولداش! افندی یاخود آقا! اگر بیزیم ایرانلی سان حضرت اجل، جناب عالی، حضرت افخم امجدوالا، اگر عالم سن فرند عصر، علامه دهرا بنده نیز سیزین مساعده نیزله بیرنجه کلمه یازماق ایستردیم، ظن عاجزانه مه گورهنیم یازیما (مقاله مه)، (تحریر ایتیمه) ایراد ایتمر سینیز. چونکه بنده نیز، بئی مودایا هوس اینه نلردنم. بیلیرسن که، ایندی ناطق لیک، مقاله یازماق، سوز سویه بنده دلی ایملک، اون اون بئش دمقنه گوجه نیب بیر عربی، ئوزی ده غلط سوز تاییب دیمک برک موددادیر... عالمه مودا نه قدر دگیش سه دگیش سین، بیزیم تا جر لره هئج تاثیر ایتمز. دیز کنارینا سفرایت، سونراد کانلاردا چوخلی دوکی، کیشمیش، قیسی و انگلتره دن بئی کلمیش (پارچا) تایلارینین قباغینا بیرمیز، اوزه رینه بیرخالچا سالی نیش، اوستونده بیر قلمدان، بیرده جلدینین رنگی دگیشمیش ایکی دفتر، بومیزین آرخاسیندا حضرت آدامین یاخود ادریس پیغمبرین فورماسیندا گهنیمیش قیرمیزی ساققال بیر شخصه تصادف اینه رسن. اوندابیردن چاشیب دیبه سن که، آج حاجی ابو کوجه لر گنجینه قالان ابرانلیلاردا کیشی دیر، اونلاردا انسان دیر. نه ایچون قریلسینلار؟

گوره جکسن، یوزایل بونندان اقدم رحمت لیک آتاسی دین سوزی دیر: «ده به من چه انسان است، خدا اورا آنطور خلق کرده است، من زمان نیستم که، من زحمت کشیده دولت قازانمیش، اونیدا ویرسین او بیسین، ئوزوم بسن نه به سین؟» (۱)

خلاصه بوگون بیزیمکی بئله گلدی. دیبه جک سوزلری گلن نمرویه ساخلادیم. چونکه هیئت تحریریه هر بیر مقاله نی دوخسان دو ققوز کره مذاکره به قویور، بیر آرازون اولاندا گورورسن تولادیلار. آنجاق جسارتا دیریم، بیزیم کربلائی یا پتومعلی نین روایتینه گوره

۱- ترجمه: «آخی مننه، انسان دیر. آلهک اونی بئله یاراتمیشدیر. من که، ضامن دگیلم، من زحمت چکیب...»

ایکینجی محمدعلی (ولیعہد) تبریزدن «فتشرفون فی الطهران. لایمکن اقامتہ فی الاذربایجان» (۱) اولموشدور. کیم بیلیر، بلکه تبریزده سون مودا سرایت... یعنی اوسون؛  
لندندا بیربالاچا گرنشمه وار-دییر لر. بوخبری ایشیدجک معصوم اوف حاجی محمدحسین  
پارچا تجارتینین کیسه جکینتی دویوب، هر نوغ اولور سا یوکونی توتماق ایسته بیر...  
کله جکده چوخلی سوز لریم وار که بینوا یولداشین تارتار پار تانی اونون یانیندا ایله...  
«حریت» غزه تی، ۲۹ ایول، ۱۹۱۹-نجی ایل، نمره ۱۰.

عجول

www.iran-archive.com

۱-ترجمه: «تهران تشریف آفر میسر، آذربایجاندا قالمالاری ممکن اولما میشدیر» -

## ایلیب دیر

آندا اولسون آستارا گمرکچی لرینین وطن پرست لیکلرینه، «رغد» غزه تینین آزادیت اوغروندا یوروتدیگی فکرینه که، بووقته دهک یالان سویله مه میشم، و... با... سنه نه دیرمه سن شبنه سیز قبول ائله، چونکه من باشقا فرقه باز لار کیمی شخصی غرضیمی گوزله سهرم. همیشه عمومین منفعتینه سوز سویله ییب چالیشارام. ایستر دانشاق ایسترسه او بیررسی منیم ایچون تفاوتی یوخدور. هر کس که، انسانیته مضر عملیاته بولونئی، دشمن حساب ایدیرم. بومن. ایسته بیرسن اینان، ایستیرسن اینانما. آچیق، آشکارا دیرم که، ایران ایلیب دیر. باور ایتمیرسن، دیزکنارینا تشریف آپاریب، اورادا پول دلاللاریله بیربالاجا صحبته گیریش. وثوق الدوله نین باشی ایچون، ایرانین دارالشورا ملی انتخاباتینین صحیح اولماسینا آندا اولسون که، وینودان (شرابدان) توتوش (کنیاکا) قدر سنون ایچون سایا جاقلار، اوندالوئی—لوئی یانه اقرار ایدهرسن که، این قافله تابه حشر لنگ است (۱)

## عجول

«حریت» غزه تی ۱۴ آوقوست ۱۹۱۹—نجی ایل، نمره ۱

۱—بو قافله قیامت قدر لنگ دیر،



## له ډيپرسن، ده

بیر طرفن مدیر افندی، بیر طرفن ده مرتب لږ باشلاييبلاړکه، تزاوړ بیر شئی یاز. عزه تین ستونلاری بوش قالماسین. من (ټوزونوزه معلومور که، یایدنه اولار) هر قدر فکر لشدیم بیر شئی تا پایلمه دیم. آخر نه یازیم، نه یازیم بیر دن خیالیمه دوشدی که، احمد شاه حضرت لرینین اوروپایا سفر ایتمه سیندن بیرنجه کلمه یازسام، یامان اولماز. چونکه هم غزه تین ستونلاری آغ قالماز، همده قار افندی او بزرگوارین سیاحتینین اهمیتلی اولدیغینی بیلر. دوغرو داندایران شاهلاری اورپا سفریندن ایرانا بویوک منفعتلری تیر میشلر. مثلا اومنافه من بیر زور پاسی تومانلارین گودلمه سیدیر. اونون برکتیندن ایران خلقی پاریس خلقینن زیاده ترقی ایتمیشلر. نه دیمک ایسته بیر دیسه یادیمدان چیخدی، عفوایدینیز. اعلی حضرت والاین تشریفی واقعا «رعد» دیمشکن ایرانا بویوک فایدالار ویره جگدیر. چونکه او جناب اخذ ایتمدیگی علوم سیاسیه نی تجربه ایده جگدیر. لکن قاجار نسلی نین طبیعی خاصه لرینی اونو تمایاق. هامی یا معلومور که، (اونلار) عادی انسانلارا بنزه مزلر. بیر-بیرینه ضد اولان مختلف خاصه لره مالکدیرلر. مثلا تاریخی، ادبی، سیاسی صحبت لر دن حظا لماییب، بالکس شراب، قمار کیمین مشغولیتلر دن محظوظ اولورلار. ان چوخ سؤدیك-لری، اروادلار ایله صاحب اولماقدیر، حتی بو خصوصه ائله حرمه مالکدیرلر که، یوز نفر کوزده قادینا صاحب اولدیقلاری حالدار عیتین بیر نفر عیالینه طمع ایایدیرلر. بو خاصه یه ان آرتیق مالک اولانی محمد علی ایلی که، عاشوراکونی گونموز باش یاریب کجه لر شراب..... ایشلره مباشر اولوردی. دیسه من مسئله بیر قدر جلی لشدی. عفوایدینیز.

آخر که، بویوک شئی لر گوزله مک اولار (١)..... حتی بالا جا امتیازات. محمد زاده افندی سؤیله یین کیمی «کل شئی بر جمع الی اصله» (٢) یا خود «درختی که، تلخ است ویرا سرشت»..... «همان میوه ها تلخ بار آورد» (٣)

## تجول

«حریت» غزه تی، ١٥ آقوست ١٩١٩-نجی ایل نمره ١٥.

- ١- بورادا مولفین «بویوک شئی لر» افاده سیندن مقصدی یقین که، قاجار سلاله سیندن داها «بویوک خیانتلر گوزله مک» فکرینی افاده ایتمکدیر.
- ٢- ترجمه: هر شئی ئوز اصلینه قایدار.
- ٣- ترجمه: «طبیعتی آجی اولان آغاج... آجی میوه لر کثیره ر». بورادا مولفین ایکی بیت آراسیندا نقطه لر قویماقدان نه مقصد داشیماسی معلوم دگیل.

## الفاظ بی معنی

یولداش مدیرسندن خواهش و تمنا ایدیرم منیم بوالفاظ بی معنای تضریر، تبدیل سیر درج ایدهن، چونکه من ائله بیر شخصم که، ئوزومئن یاخشى عالمده خیالیمه کلمز، دونز بیرنفر محررمنه بویوردی که، ای عجول داداش، سن نه ایچون یاز انداهنج مطلبین آنلاشلیب، آنلاشیلما ماسینی نظره آلماییرسان، ئوزونده جمله لر، بیر-بیرینه یا پیشدیریب، معنی نی ایتیریرسن، یا چکیل غزه تترین ستونینی معطل ایتمه، یاداکی جمله لرینی بیرآز قیساللوب معنی سینا اهمیت ویر.

ای یولداش سن ئوزون مدیرسن، الحمدلله یازی اصولینی بیلمدسن ده هنج اولماسا ایثیتیمسن.. انصافده گوره ک منیم یازدیقلاریم تثر باشا دوغولور، یوخساکه، آدلارینین آخیرینه بیرلقبه ضمیمه ایدیب، مطلق عبارهلر ایچون ایگیرمی بش دفعه یازیب یوزدیقدان سونرا آخردا بیر انشاء میرزامحدیخان چیخاردانلارین.

بیرده دیپردی که، سن ایرانلی، ئوزونده کی محررسن، نه ایچون بس بو ایرانلیلارین محرری دستگاہینی او یونجاغا تبدیل ایتمه لر، خصوصیته بیرشئی یازمیرسان، گورو-نورکه، سننده خوشوناکلیر. من دیدیم آی محررخاللاوغلی، اولسن ئوزون لاپ اعلا بیلیرسن که، من فعله بابانین بیرسی، ئوزومده سو بایستم. (ایستر) ایرانلی، ایستره باکیلی منیم ایچون مساوی دیر، آنجاق یونی دیمکه جسارت ایدیرم که، ایرانلیلار ئوز باشلارینا ووروب سارساق اولورلارسا، باکی لیلاردا قارداشلارینی ئولفوروب بالالارینی سرگردان قویورلار. بیر آزدیرندن فکرویردیگه گورورسن که، تک ایرانلی و باکیلی دگیل، عموم عالم اسلام بو کیمی ناخوشلیقلارامبتلادیر. سنن خواهش ایدیرم که، بسوزلری دانیشماییب، گیده سن ئوزایشون دالینجا، قویاسان بیرایکی ساعت راحت اوتوراق. من یازسام، سنده یازسون، بوتون دنیا هایمی محرراولوب یازسادا، سن دین لرین وجودی ایله ممکن دگیل دیر. الچک، چیخ کیت ایشینه، رحمتلیکین نوصی، رحمتلیک ایندی بیرآز من دیبه روم. بیرآزن دیبرسن، ایشن دوشرحته، یا گره ک سن قاراداوویلر (۱) کیمی قارا آتوب دیبه سن آذربایجانلی سو گدی، گوندتیرهن حبس خانایا، یادامن سنه عکس انقلابچی دیب جماعت آراسیندا رسوای ایدهم.

خلاصه مدیر یولداش، ندردر ویریم، چاره سیزلیکن حسن عمی اوغنونن چایچی دکانینی ترک ایتمگه مجبور اولدوم، دالیسی... کربلای یاپدیم علی دیمیشکن؛ الله اعلم.

«حریت» غزه تی، ۱۲ اوکتابر ۱۹۱۹-نجی ایل، نمره ۲۴.

عجول

۱- شهر پولیسی.

## الفاظ بی معنی

حقیقتاً بی معنی لفظ‌های ایشلمکن اوسانیب بو کونن اعتبارا یازماغی توبه ایتمک فکرینده ایدیم. لاکن مدیر یولداش سحر تژدن جای ایچمه میس کندی باشیمین اوستونو— عجول یولداش دور عجله ایله بیرشئی یازدی. نه قدر بهانه کتیردیم ال چکمه دی. آکیشیلر سیز ئوزونوز وجدانینیزله محاکمه ایدینیز گورونوز من یازی یازماغی توبه ایتمکده حقلی یم یوخسامقصر!

نه یازیم، اگر بیرینین فعالیتینی تقدیر ایدیم، دیبه جکلر تملق ایدیر، دیگرینین فنا حرکتلرینی موقع تنقیده قویوم دیبه جکلرکه، شخصی غرضی واردیر، خصوصاً بیریم ایرانلیلارکه، پناہ بریندا! نه اتفاق ایرانین ایگیری گونه اتفاق دورلتمک ایچون انتخاب اولونان هیئتین یانماسینی، نه ده که، مین، بلکه ایکی مین نفرین قطع ایتدیگی اعتراض مکتوبینین بیراکی نفر طرفیندن تغییر تبدیل ایدیلدیکدن سونرا ئورتولوب، باسدیریلدیغینی یاخود دفتر آراسیندا خواب غفلته مشغول اولدیغینی یازماق ممکن دگیلدیر. چونکه بئله... انسان قالیر مطلق، نه یازسون، گوتوروب ژاندارما وقاراد اوویلرین ایران فطله لرینی ئولدورسکه رشادت خرجه ویرمکلرینی یازسون، اوندا پارلماندا قبول ایدیلیمش آلتی ایل کورک جزاسی خیاله کلیر. تورک فقرای کاسبه سینین انگلیس علیینه انقلاب قالدیریب وار قوه لر یله میدان اتوللانما لرینی که، هیچ یازماق اولماز. چونکه «دیوار کوش دارد». (۱) ایران جماعتینین بو کونکی ایران حکومتینی تانیماماقلارینی و ایران نماینده لرینین باشقائینی وجوده کلمیش دولت نماینده لر یله برابر یاریسه اللری قویونلاریندا قالدیقارینی یازیم، اوندا فرمایش ایده جکلرکه، سویا— لیست دیر، یالان دیر. حتی ویلسون سهلیر، لوئید جورج ئوزی ضعیف ملترن نماینده لرینی پشواز ایدیب، گوزلریندن ئومیش و دیمیش که، والله— بالله آند اولسون هندوستاندا یاشایان قولاریمین (کول) باشینا که، من آنجا سیرین بو آلا جا گوزلرینیزه عاشق ایدیم، الحمدلله که، اونلاردان دا ئوپوم، ایندی کیدیب راحت اولون، داهاسیزه زحمت ویریلمه یه— جکدیر. آنجا اوندا سیزه دیم که، بازارلارینیزین تجارتی انگلیس لره لازمدیر.. چونکه سیرین کیمی مهربان اشخاص ایله تجارت ایتمک غنیمت دیر. فرانسوزلار اگلدیکه قام ئوزی یازماقدان حیا ایدیر. چونکه اونلار ائله مدنئی، انصافلی مات دیرلر که، نمسلرین یئر لرینی

۱- ترجمه: «دیوارین قولاغی واردیر...»

اللايندن آلمانغا اكتفا ايتمه ييب سنه لرله ملتي ئوزلرينه كوله (قول) منزله سينده استعمال ايتمك ايتته بيرلر.

دنيكىن داها بعضى ثروتدارلار اين آرزوسينا موافق موقتتيلر ابراز ايدير. داغستانلارلا اوقلمه ربه بانليغلا رهتار ايتمه ييديركه. جماعت اونى، دوز چوره ك عوزينده... خنجرلرى ايله استقبال ايديرلر. قولچاقين مغلوبىتى ايسه احتمال وازكه «دوغرى اولماسين»..

## عجول

«حریت» غزه تی (۲۱) اؤکتیابر ۱۹۱۹ -نجی ایل، نمره ۲۶.

www.iran-archive.com

## الفاظ بی معنی

الفاظ بی معنی دیبہ یازدیفیم معنی سیز سوزلرین قرائتینی قارءافندی بدتوصیہ ایتمک ایستہ بیوم، چونکہ بووقتقدر اوخودقدر معنی لی سوزلردن دویموشلور. گرک بوندان سونرا منیم کیمی بی سوادلارین معنی سیز، ئوزی ده تازا سوزلرینی اوخویوب محظوظ اولسون، هرچندکه، الیمه قلم آلان گوندن بوگونه دک ئوزوم بیر مقاله، یا خود مطلب، یا حکایه ایجاد ایتمه میشم بو بوندان سونرا دا ایدہ بیللمه بدجکیمه امینمویان دیتقلاریمین دا هامیسی یازیلیمیش، دیلیمیش بی معنی سوزلردیر.

چاره ندیدیر، هر نوع ایله اولورسا اولسون، گرک آدقاز ناماق، مشهور اولماق. اگر مدیریا هیئت تحریریه یازیلاریمی درج ایتمرسه او وقت تنقید ایتمگه باشلارام، اونلاری جماعتین گوزوندن ائله سالارام که، قیامته ده ک غزمت اوزونه حسرت قالسینلار.

دیبه سن مطلب اوزاندی، عیبی یوخدور، بیکار آدمیق، ایشیمیز یوخ، گوجوموز یوخ، لوقانتیه ده کی گنده بیللمه ریک. گره ک بو کیمی موهمات ایله گونوموزی گچیره ک. الحدله زمانه ده کی اوله جلی دکیگیر. ایران انقلابی، داغستان عصیان کیمی شئیلری مهم حساب ایتمک اولماز. تجارتین ده بائیمیز چبخمیر که، سحر دن آخشا ما قدر دکاندا اوتوروب بیرمانا تا آدیفیمیزی اون مانا تا ساتبول قازانا ق، گجه لرده ساعت ایکی دن سونرا میخانالاری وجود مبارک میزله مزین ایدیباوزون حنالی سقالیمیزی اینجه بئل، آلاکوز مادماوازلارین سیمابدریاسی کیمی تیتره دین سینهلرینه سورتک. ذاتارو حیمیز دا یوخدور، بو کیمی شئیلره حاجی روحی لازم دیر، ئوزی تاجر یا شی دا آلتیمش دان آزا اولمایا.

دوغروسو بیر مسئله وار من اونی، چوخ قوردالاییرام، آخیردادا بیر شئی نظر شریفیمه کلمه بیر. مثلا کجیمیش وقتلرده اسلام ئولکه سینه کافر لرایاق باساندا مجتهدلریمیز جهاد امری یویره ردی، لاکر اوینین روایتینه کوره ایراند اقامت ایدن علما حضراتی بیرنجه نفر دن باشقا متحد بیرفتوا ویر میشلر که، بو گوندن اعتبار اهرکس انگلتره دولتینین علینینه بیر سوز دانیشوب بیر کلمه یازسا مرتد دیر. هر بیر مسلمانه اونئ اولورمک واجد دیر. بوسوز باکیدا اولان مریدلرده بیتشمیش دیر. اونا کوره دونکی مریدلر قورولتایندا قطعنامه چیخار یلمیش که، بوندان سونرا ایراند اولان کیمی باکیدادا هر کس حق دانیشماق ایستسه فوراً تکفیر ایدیلسن. جماعت آراسیندا بو کیمی اقترا لاری یایماق ایچون ائله شخصلر لازم دیر که، اونلار آغ سقال اولسونلار، چونکه اونلار وظیفه لرینده احمال ایتمز لر.

اطرافه ده مبلغ لر گونده ریلیمیش دیر. اونلار اهمم بیر وظیفه ده تاپشیر یلمیش دیر. اودا اربعین مناسبتیله تکیه وغیر عزا یئر لرینده ایراندان گلن انقلاب خبر لرینی تکذیب ایتمک دیر.

اللہ تمام چوخی دانشانلارین اوزونئی ائله ائله سون. دییه سن چوخی اوزون مشرفه ایتدیم. خلاصه کلام محض من ائله دیدیم. سن ده اوله. بیز فعله لرین گذرائی حقیقته ایسه شاعر بو یورور؛ این زندگی کرایه مردن نمیشود (۱)

ختم مقاله دن مقدمه بونجه کلمه نی ده قوللوق شریفینیزه عرض ایتمگه مجبورم که. دونن کهنه رفتار دن بیریله گوروشدیکو ایران باره سینده صحبتیمز اولدی. من اوندان سوروشدوم که، سیز تهراندا اولدیفینیز وقت دارالشورا انتخاباتی مسئله سی نهجه کئیدردی؟ رفیق بیر قدر فکر ایتدیگن سونرا اجوابیمدا دلی که، بیلیرم نه دیمک ایسته بیر سن اما... تا کار بدست این دن بک است

این قافله تابه حشر لنگ است (۱)

بوسوزی ایشیک منیم اوقاتیم تلخ اولدی. آی بنده خدا، آی من منیم مزاجیمه بلد اولدیفین حالدا اینده کنایه ایله دانشیرسان؟

سن بیلیر سن که، من عجول بیر انسانم، همیشه مطلبی آشکارا ایشیدیب، ئوزونئی ده لاپ تئز ئوگره نمک ایسته رم. خواهش ایدیم ادیب لیگی بیر کناره قویوب، سوزون لاپ آچیفینی بو یورسان. قوجا رفیق بو طرفه او طرفه با حدیق دان سونرا یواشجا؛ انگلتره، لیره، قانونی اساسی چوروک، یاراماز-دییب خدا حافظ ایده رک تعجیل ایله کیتدی. مابعدی رفیق قاییداندان سونرا اولسا یازارام.

## عجول

«حریت» غزه تی. ۳۰ اکتیابر ۱۹۱۹-نجی ایل. نمره ۲۷.

www.iran-archive.com

۱- ترجمه: بو حیاتلا ئولومون کرایه سینئی چیخارماق اولمان؛

۲- ترجمه: «ایش نه قدر بو سفین الیند ددر». بو قافله قیامت گونو نه قدر لنگ اولان.

جاقدر».

## اویان بویاندان

دوغروسى من بیرنفر دوغروچی محررنا اولدیغیمدان اوستومه اویان بویاندان بیر چوخ خبرلر گلیر. بیزیم ایران حقوق شناسلارینین تعبیرینجه بوخبرلرین بعضی (.....) دن اولدیغی کیمی ده بعضی ده موثق منبعلردن اخذ اولونورلار. من اولاری ماقچه چوروك ایدیب. غزه- تده یازیرام، لاکن بدبخت لیکن سه، نه دتسه مقاله سی اوخویان، خبرلریمی ایشیدنلر اونسوزدا ساییز حسابسیز اولان دشمنلریم سیراسینا کچیب، علیهممه میرزا علی اکبرین (۱) تکثیر چوماغیندان زورباتکثیر چوماقلارینی استعمال ایدیرلر.

پروردگار ئولن لرینیزه رحمت ائله سین کربلا یاپدیم علی دیرکه: «روزی دلتنگ شده به مسجد رفته در آنجا گویم دیدم بجان خود شکر نموده بمنزل آمدم». (۲)  
من ده بیرگون نوروز مطبعه سینته گذاریم دوشدی، اورادا «حریت» و «بصیرت» غزه ت- لرینین مدیرو محرر لرله گوروشدیکن سونرا ئوز حالیمه شکر گذار اولوب، چونکه، اولارا حکومت بیربالاجا قولاق بورماسی ویرمیشدیر؛ منزله گلدیم، اورادا اویاندان بویاندان خبر توپلامیش مخری منتظر گوردیم، سیزین مشعلین انتشارا باشلاماسینی سویله دی اولنا گوره ئوزومه مخصوص عجله ایله سیزه ذیلده کی تبریک نامه تی یازدیم:

### «تبریک نامه»

مشعل افندی اولا سیز قارانیقلا شماق ایستدین عالمی ایشیتلا تماق ایچون شعله- لنمکینیزی تبریک ایدیرم وئانیا اگر ایسته بیرمن سه عمرین سوسیا لیست غزه تلرین عمری کیمی قیسالوب و محرر لرین «بصیرت» و «حریت» غزه تلری اداره لری کیمی محکمه یه جلب اولونماسینن، اوندانیم بونجه بنندن عبارت اولان شعریمه عمل ایدیب بیرچوخ شعیلره کچر- گنده ردیده سن.

دوتساجهانی شورشو غوغا کئچرکندهر.  
ایتسه ریاست ارلری دعوا کئچرکندهر.  
آخشام لوقانتنه، سونرادا بولوار سیاحتی،  
همراهین ایشده بیر ئوزی رعنا کئچرکندهر،  
گوزدگمه سین حیغدییر، مسلمان ضیالیسی.

۱- مقصد اردبیلی قاتی ارتجاعچی ملامیرزا علی اکبر دیر.

۲- ترجمه: بیرگون داریخیب مسجده گیتدیم، اورادا بیرکور گوروب ئوزجانیم شکر ایدهرک ایوه قایتدیم..

مخمور، مست، والهشيدا كئچر كئدهر.  
 آسوده ليك گراولماسادا فعله منئينه،  
 عيب ايله مز بوز حمت بي جا كئچر كئدهر.  
 كئشفاولماز ايسه بير پارامخنى شعارلر،  
 هر قدر كئچده كئچسه معما كئچر كئدهر.  
 قارنى يوغونلا، اينجه بويونلار ساواشماسى،  
 قورتارماز البت اوندا وارايمان كئچر كئدهر.  
 كئچسون، جهنم اولسون عيش يئرده چير بينيز،  
 يوخسول، فقير و مفلس و بى پا كئچر كئدهر.  
 سهوايله افندى، آقا، قاسپادين، عموا  
 هر نوع توتسان، آخري دنيا كئچر كئدهر.

## عجول

«شعل» ژورنالى، ۱۳ نويابر ۱۹۱۹-نجى ايل، نمره ۱.

www.iran-archive.com



## اویان بویاندان

دو ن حسن داداش، چایچی دکانیندا صبح چایینی ایچیب، اداره یه کلرکن یولدا بیر سیرا مسئله لر خیالیمه گلدی که، دوغروسو همین مسئله لر بنده حقیری ائله دوشوندور- موشدی که، بیروقت ئوزومی یازی میزینین کناریندا گوردوم. دیمک یاریم ساعتلیک یولی تاما بو مسئله لرله مشغول ایمیشم. ایستر- ایستمز میزین کناریندا اگله شیب قلمی الیمه آلدیقدان سونرا دوشوندی کلریمی حضور شرافت مابینیزه یازدیم.

کمان ایتمه یه سینر که، بنده نیز باشقامحرر نمالر کیمی یم خیر من ائله آداملاردان دگیلم، من عجولم، تعبیل ایده نم، هر نه گوردوم او ساعتده اوندان متاثر اولوب ال قلمین قبضه سینه ایده رک سلک تحریره چکرم.

محترم آقآلار سیز بیلیر سینیز منیم دوشوندیگیم نه لر ایلی؟ هر چند سیرجه منیم دوشو- ندیکلریم... ایتمه کینه دکمه سیز. باری چونکه ئوزونوزده معلومدور که، قاراچی نین کنشداسی دا قاراچیدان اولار. اونا گوره عفو بویورونوز، هر گاه دوشوندی کلریم بی قاعده اولورسا بیلیم، آگاه اولونوز. من اول دوشونوردوم که، حضرت حممتی بگین دیدیگینه گوره ایندیبه دهک شوراحکومتی اورتادان قالدیریلیب، یثرینده نیکالای دایی نین حقیقی وارنلری اگله شه ایلی... بویوردوقلاری دا بوسئله نی تایید ایذیر. لاکن سون رسمی و غیر رسمی خبرلردن آنلاشیلیر که، بولشویکلر تمام جبهه لرده غالب دیرلر، حتی انگلیس لر بئله بولشویزمن حممتی افندی دوشوندیگی و بلکه یقین ایتمدیگی حاله کلمه سینه، یعنی مغلوب اولماسینا اینانمایرلار. هله بلکه اونلارین مغلوب اولمایا جاقلارینی یقین ایتمیشلر.

بسیو نه ایچون؟

نجه اولو بیلر که، بو کیمی سیاسی محررلرین یازدیقلاری نظریات عکسینه چیخسین. حقیقتاده منیم ایچون بودوشونمه لی بیر مسئله دیر.

ایکینجی مسئله ایسه ایل یاریم بوندان اقدم اون دور دشاهی ایچون معطل قالان، دکانا بشر باتمان کارتوف آلماتق ایچون سرمایه تاپا بیلمه یین دکانچی لارین میلونرا اولمالاری ایلی. بودا منو منیم کیمی آیدامین بشر یوزمانات موجب آلوب آلتی باش عائله ساخلایانلار ایچون دوشونمکی لازم ایکینجی مسئله دیر.

اوچونجیسی ئوز گوزونده تیری گورمه ییب ئوز که گوزونده توك اختاران، او جمله دن سیزین تانیدیغینیز حضرت والارین حرکات ناهنجامی ایلی.

دوردینجیسی لاسلک لرین مسلک صاحب لری حقیقته بسله دیکلری حقیقی نظریه لر ایلی که، او جمله دن بیریده اوسوز.

بونلاردان باشقا بېرچوخ شئیلرده دوشونوردوم که. اونلارین باره سینده کلهجک نمره لریمیزده ایضاحات ویره جگم. هله لیک سیز اون مناته چوره ک آلیب تناول ایڊیز. بندهده آجی چایین استکانینی ایکی مناته تناول ایڊیم، سونرا گوره که نه اولار. اگر الیمیز باشیمیزا گلر سه بېرچوخ دوشونمه لی ایشلریمیز واردیر. مثلا ایران باره سینده و اورادا اولان حرکات و رفتار خصوصینده بېرچوخ زمانلار فکرایتمک، طرح چکمه که احتیاج واردیر. هله بیزیم مدیره باشلا ییب. ایران آجلاریندا تقصیر یو خدور. تقصیر تماما حکومت و اصول اداره ده دیر. هر گاه ایران حکومتین اصول اداره سی دگی شیب شور اساسی اوزره ینی بیر فقرای کاسبه حکومتی تشکیل اولونارسا بیردانا دا اولسون ایراندا مفتخور تایلمه ایاجاق. چونکه یو مفتخور لیقلارین سببی بیکارلیق دیر. های آنان اولسون آی کاسب. سنه یئر ویردی لر که، کندیب اکدین، بیچدین، دولاندین، داهافا چیلیق و میمون اویناتماق هوسینه دوشمه دین آی بارک الله سنه کاسب. سیر الله گورون بو مسئله دیر. ایرانلیلار نه دیر؟ بله شئیلره فکر و یردی نه دیر؟ اونلار ایچون عیبا پهلواندان، ناصرالدین شاهدان صحبت ایتمکدن لذتلی یئر نه دیر؟ ئو کوز نه دیر. جغت نه دیر. رحمتلیک اوغلی؟ بویو که بویو که کیچیکه—کیچیک دییبلر. اونلاری الله آقا کاسبی ایسه نو کریار اتمیش. داهای بوغاز ییر تما غاد کمز. بیره ایرانلیلار جوان شاهلاریندان، جلاللی خانلاریندان ال چکه بیلر لرمی؟ بو اونلار ایچون ئولوملن مین دفعه بدتر دیر. من دیمیرم. سیز ئوزونوز مدیره دین که. آیالام! سین فریاد ایتمکین، سنین دشمن توتدیفین ملکه دار و شاه همان فقرادیدیکین شخصلر طرفیندن منیرلو مسجدلرده نه ده دعا اولونور.

دییه سن چوخ اوزون مشرف ائله دیم. بحق حرمت ظل الله تعالی فی ارضه و بحق هو. (۱)

## عجول

«حریت» غزده تی، ۲۱ نو یابر، ۱۹۱۹—نجی ایل، نمره ۲۲

## اویان بویاندان

اویان بویاندان ویریلن خبرلره گوره ایران، السلطنه و الدوله لرین اقداماتی سایه سینده بهشته تبدیل اولونموشدور. بئله که، اردبیلده شاهسونلر، قاراداغدا کوچریلر، گیلاندا جنگلی لر هنج بیر ناراضیلیق ایتمیرلر. اگر بالاجا چارپیشمالار اولورسا اودا ظرافتدن تولید ایتمیش شیلردیر. ایران و ملتی، الله انکلیسلی (۱) یوزایل بوندان اقدم ایسته بیردیله. خصوصاً تجارصنفی که، انگلتره حکومتینن مجدانه اقداماتی سایه سینده بویوک پوللار قازانماقلا وینا امیواردی رلار. بیر آز کچه ایران ملکه دارلاری ترقی ایدیله هندولر کیمی قاطر اوتاراجا قلا که، بودا اسلام ملتلی ایچون بیر اوقتر آغیر دگیلدر. اودور که، شاعر دیر:

«خدا بیزی ازل کوندن هر کسه بالان یارادی»

کلدی چوره ک مسئله سینه، الحمد لله ایراندا بئله بوللوق تور که، انکلیس قاطرلارینا بئله آریا عوضینه چوره ک ییدر دیرلر. آجیندان ئولن ایران اکیتمچی لرینی گوستربمنه ایراد ایده بیلیمز سینیز. اولار بو ایل دگیل، چوخ زماندان بری بویله دیرلر. گره ک بویله ده اولسونلار. چونکه - الله حضرتلری. مومنی ذلیل، کافر ی عزیز یار اتمیش - دیرلر. مومن لیک ابله عزت بیر یشرده جمع اولماز.

بو کیشیلر همیشه مومن لیک لرینده دوام ایده جکلر. ایستر آجیندان ئولمه سینلر، لاپ ئولن لریده دفن سیز قالسین. یشرا و زنون تانری لارینا آق اولوب یشلرینه حرام قاتمازلار. اگر بیر جزئی گرنشمه زاد اولار سا اودا طبیعی دگیل، عارضی دیر. بو گرنشمه لردن ئوتری ایرانلیلاری مقصر گوستر مکه هنج کس حقلی دگیل دیر. کیشیلر ئون حقوقلارینی قانمیش - لار دیر. اصل نجابت گره ک بئله اولسون که، آجیندان ئولنده ایوندن فراری دوشوب، گلیب عشق آباددا اون ایل زحمت چکدیکن سونراقان دنیقلارینی حبیب خان جنابلارینتین چیشدان شرافت مابینه قربان ایتمسوند سینی چیخارما سون. اودور که، رحمت لیک شاعر بویورور:

ماغلامان نوکرو خانیم

نده از اینیم مانده از آتیم (۲)

۱- بورادا «الله انکلیس لردن» مقصد انکلیس مستملکه چیلرینن ایراندا هر ایشه قادر اولمالارینی نظره چاتدیرماقتیر.

۲- بیز هم نوکرین وهمده خانین قوللاری ییق، بیز نه اوندانیق و نه ده بوندان.

هرچند بیزیم بعضی عرفاسلک ملت پرست یولداشلار جا منیم بوجیز ديقالاریم بیر قدر یاخشی دکیمدیر. اونلار دیر لر که، بوگون هر کس چالیشر ئوز آیرانینی شیرین گوسترسین. بیزنه اولوب که، عبیرلیمیزی آجیب توك اورتالیفا، قوی بیزده باساق، کسک، ووراق، بیخاق، داغداق، شرافت، تاریخ، ادبیات بیزده، هر ملت بیزیم بئیریمیزه اولسایدی، ایندی دنیانی احاطه ایتیمشدی. بونه ایشدیر، قلمی اینه آلان کیمی باشلا بیر سینیز، آج بئله گلدی. بورژوا بئله کیتدی. سنین یاردیمیندا ملته منقعت ویره جک، اونو روحلاندیر اچاق هجج بیر شئی یوخدور. دورگت ایشین دالینجا. بیزه کاسب سوزی لازم دکیمدیر، بیز ملت ایستمه بیریک، باشقا شئی بیلیمیریک، اکینچی، مکینچی زاد بیزیم قولایمیزا گیرمز. ملت... ملت... یازا بیلرسن ملته راجع یاز، یازا بیلیمیرسن چکیل کنار، داهابیزی اجنبی لر آراسیندا بی آبرو ایتمه که، ایراندا کندیلر ملکه دارلارین ظلمینن آچیندان ئولور لر. ملکه دارلار رعیتین واریوخونا، حتی عرض-ناموسونا بئله تجاوز ایدیر لر، ملالار ساعتده بیر قیریلداق چبخاردیر لار. حکومت آنجا ق ئوز مواجبلرینین وصول اولماسی ایچون چالیشر، ایران کیمی محصول گتیره بیر مملکت او قدر وارداتی یوخدور که، حکومت مامورلارینین معاشینی تامین ایتسین، سببی ایسه مالکلرین رعیتلری اینجیدیب قوومالاری و کندلرین فناحالا دوشمه سیدیر. آبالامسن ها وقتدن بری بئله کندلی طرفدار چیخدین. قاییت گتئوز ایشینه، بسدیر سن الله بیزه ملت لازمدیر والسلام.

هرچند ملت پرست آرخاداشلاریمین بوسوز لری معنی سیز دکیلدیر سده، لاکن چاره نه دیر، نه یازیر امسا ایران امتیاز چیلارین، ایراتلی پیش رولرین عیب و نقصانی چیخیر، بونا گورده او، آقارلا جواب عاجزانمی حافظ شیرازینین بو بیتنی ایله یتیرمک ایسته بیرم:

در کوی نیکامی مارا کز ندادند.

گرتونمی پسنی تفریده قضارا (۱)

ائله دون اداره میزه او یان-بو یانقدان گلن مکتوبلار آراسیندا بیزده تهران محصللرینین (استودنت لرینین) انگلیس لرین سون عهد نامه سینه قارشی نشر ایتدی کیری بیان نامه گلیمشدی. طلبه لر یازیر لار که، (سفوباشا دوشمه بین ملا اولماق ایسته این طلبه لر دکیل. بیردن جهاده، زادا حاضر لانا سوز، خطایه دوشه ریک، عالی رشدی و اعدادی مملکتلرین متعلم لری). ای ایران ملتی! نه وقتهدک انگلیس لرین خائنانه حیله لرینه آلدانیب وطنیزی و ملتینیزی بدبخت ایده جک سینیز. سیز مگر اوتوز قیرخ ایلدن بری انگلتره امپریالیستلرینین آپار-دیتقلاری آلچاق سیاستین قربانی اولدیفینیزی دوشونمه یه جک سینیز؟

بو قدر شهرلرین یانماسی، کویلرین خراب اولماسی، خانانلارین داغلاماسی سیزی آیلت میرمی؟! آخربسردگیلمی که، بیر دفعه گوزونوزی آچوب کراهه تماشا ایده سینیز، دنیانین ان ضعیف، ان آلچاق، ان قوت سیز ملت لری بئله، ئوز آزادلیقلاری ایچون انقلاب بایراغی قالدیر میشلار. یالنیز هندوستان، مصر، داهادا دوغروسو اوچ سنه لیک محاربه آغیر لیفی کچیر میشر تورکیه و روسیه نی گورونوز. اونلار انگلیس لره تابع اولور می؟ باخین وجدانیز ایمانیز لا گورون بو گون روسیه فقرای کاسبه سی محاصره اولوندیقلاری حالدا اینده شوتدارلارینا تابع اولمور لار. سیزه، ای ایرانین حقیقی اولادی! ئوز دوست و دشمنیزی تانی بین. و طنز و شوخ-لارین حیله لرینی دوشونوز. گورون نه کیمی موسمه سیزی ساتاماغا جسات ایدیر لر. خلاصه مذکور بیان نامه نی اوخودیم. فکر منی کوتوردی. مدیر ایله مصلحت ایتمک

۱- ترجمه: یاخشلیق کوچه سیندن کچمکه بیزه یول ویرمه دیلر.

اگر سن بکنمیر سن سه قضا و قدری دکیمدیر.

ایچون استخاره ائله دیم، بدکلی، ئوزونوز بیلیرسینیزکه، بیزیم ایثیمیز استخاره یه باغلی دیر. اگر استخاره یول ویرسه ایثی گوره ریک، یول ویرمه سه، الله وار قیامت قویسون. بیزیمیزدن حرکت بئله ایتمه ریک، سیز ائله بیلیرسینیزکه، انگلیس لرین ایراندایثی ریتدی کله ری سیاست ایرانلیلارا تاثیر ایتمه پیر؟ خیر چوخ برک تاثیرایدیر. آلتی مین ایللیک بیر مملکتین انقراضی چوخدا آسان ایشلردن دگیل دیر. آنجاق ایثی استخاره یه باغلی دیر. ایران-لیلارا یقین استخاره یول ویرمیر. نه ایچون ده کره ک استخاره یول ویرسین، بو مسئله ده بیلرسن نه قدر علاقه دار آدم وار دیر؟

## ءجول

«حریت غزه تی، ۲ د کابر، ۱۹۱۹-نجی ایل، نمره ۳۵.»

www.iran-archive.com

## اویان بویاندان

اویان بویاندان کلن مکتوبلاری آراشدیرارکن بیرنجه مهم مکتوب الیمه کچدی که، اونلاریله سیزین اوقات شریفینیزی بیر قدر الینیزدن آلماق ایستردیم.

بیرینجی یازیو، بیز بیر عورت مسئلهسی ایچون ملامداق آخوندین حضور باهرالنورینه گیتدیگده، آخوند مسئله میزی لایقینجه حل ایتمه دیگی سهلدیر، عورتی الیمزدن آلوب ئوزوموزی کافر آدلاندیریب، مریدار واسطه سیله دوکدیردی. دردی میزی دیمک ایچون قونسولخانایا مراجعت ایتدیگ. اورا دادا قونسول نوکرلی منی ایچری یه بوراخمادی. مکتوب یازان بیروخ شکایتلرده بولونموشدی. هله ایکینجی مکتوبی یازمادان اول مذکور کاتبه جواب بیرمکی لازم بیلدیگ، مکتوب یازان یولداشرا ملامداق کیمی آخوندلر ایچون سلمانی کافر ایدیپ دوکمک و قونسولخانامورلاری ایچون ایرانلیلاری دردلرینی دیمکه قویماق بویوک بیرایش. ئوزده تازه دکیل بونلار ائله مسئله لردیر که، هرگون اتفاق دوشور و هرکسین باشینا کلیر.

ایکینجی مکتوب «آذربایجان» روزنامه سینئی تقیید ایدره ک یازیر که، من بیلیمیرم آذربایجان نه ایچون ایکی اوچ هفته بوندان ایره لی یازدیقلارینی اونودور. هانسی که، اویاز میردی که، ایران غزه تلرینین هامیسی انگلتره طرفیندن نشر اولونان بورژوا طرفدار لاری دیر.

اینئی ایسه «رعد» غزه تینی حق طرفیندن کلن آیات، مدیرینی اسلام طرفداری و تور کلوک حقوقینی محافظه ایدهن ملک گوستریر. بوناد ائله جواب ویرمک اولار که، یولداش بونلار سیاستدیر. بکلرین بئله سیاستلری چوخ اولار. هله مابعدی وار. الله قویسا اوچونجی رنگی کوره رسنیز. اووقت آنلار سنیز که، بکلرین سیاستی نجه اولار. اوتانماق زاد آنجا ققیرلر ایچون دیر. اونلار ایندی بیرسوز دیرلرسه، بیردقیقه دن سونرا انکار ایده بیلرلر. اوچونجی منیم کیمی بیرسرگردان یولداشین «سرگردان» امضالی آشاغی یه یازدیغیم شعر ایدی:

بودور سرگردانین یازدیغی شعر.  
دیرلر که، گره کظلمدن آزاد اولاکندلی!  
حریت آلا، خرم و دلشاد اولاکندلی!  
ظنیمجه بوسوزلر هامی، بیهوده یالاندیر،  
حریتی کندلی نه ایدیر؟ چون اوچوبان دیر،  
سارساق دیر، عوام دیر، ده لیدیر، کیمجیر، قاباندیر،  
حیوان کیمی قوی عمر ایده، حیوان اولاکندلی!  
کیمدیر که، گره کظلمدن آزاد اولاکندلی!

حریت آلا خرم و دلشاد اولا کندلی!  
 لازیمدی مدام کندلی اذیتله دولانسین،  
 آخشامه کیمی ایشله یه زحمتله دولانسین،  
 بیسگون کچیره ظلم ایله عسرتله دولانسین،  
 پول تاپمایا هنج، آج سوسوز عریان اولا کندلی!  
 کیم دیرکه، گره ک خرم و دلشاد اولا کندلی؟  
 حریت آلا ظلمدن آزاد اولا کندلی!  
 بیگ، خانلا روادیرمی ایده کندلی مساوات؟  
 بیگ، خانلا روادیرمی اولا کندلی تای هیهات؟  
 هرکیم ایشیدیرسه بوسوزی واللہ قالیرمات  
 بیگ خانلارا نوکراولا، دربان اولا کندلی!  
 کیم دیرکه، گره ک خرم و دلشاد اولا کندلی!  
 حریت آلا ظلمدن آزاد اولا کندلی!  
 بیگ خانلاریق عشرت ایده رک هر زمان، هر آن  
 هرگون یی یه ریک دادلی لذتندولما فسنبجان،  
 سونیا لاری دا اوینا داریق سویله ریک آی جان!  
 حسرتله باخا بیز لره حیران اولا کندلی؟  
 کیم دیرکه گره ک خرم و دلشاد اولا کندلی؟  
 حریت آلا ظلمدن آزاد اولا کندلی!

دوغروداندا کندلی گره ک بویله اولسون والاییزیم یولداشلار باشلا ییب کندلی یه  
 توریاق لازمدیر. آکیمی سیزالله انصاف ایله ییز کندلی نه دیر؟ اختیار نه دیر؟ بونه دیر؟ من  
 یولداش سرگردانین فکریله شریکم والسلام.

عجول

«حریت» غزوتی، ۱۷ دکابر، ۱۹۱۹ — نجی ایل، نمره ۲۸.

## اویان بویاندان

چوخ مدتدیرکه، جنابینیزی اویان بویاندان کلن مکتوبلار ایله آشنا ایتمه دیکیم کیمی. اویان-بویاندان آلدیفیم مختلف تافراتدان دا حضرت لرینیزی مستحضر قیلمامیشام. بوباره ده غزه تلردن بیررسی اوزون-اوزادی بیرشکایت نامه ده منی تقصیر کار ایتیمیش بوقته دک نه ایچون مکتوبلاری یازمادیغیمی سوروشموشدی. اونا گوره بنده نپردد مکتوبلاری یوخ. (چونکه بیله جنی بیر زماندا خرداسرداشمیلرله مشغول اولماق اولمان). فکرلی اشغال ایدهن سیاسی مسئله لردن بحث ایدیرم. احوال حاضره باره سینده غزه تله یازیرلارکه، دینیکن ئوزمقتدر کنرالی مای مایویسکینی جبهه ده کوستردیکی فوق العاده شجاعتینه انعام عوضینده قتل ایتدیرمیش. کونوللی اوردونی دیریلدن قوبان راداسینا انعام اولماق اوزره باشچیلارینی توقیف ایتمیشدیر. ایندی ده گرجستان، ارمنستان و آذربایجان جمهوریتلرینه صلح تکلیف ایدیرو اولارادا صلحدن سونرا قوبان راداسینا ویردیگی انعاملردن حاضرلاییر.

فرانسوز استیناف محکمه سی و کیلی و نظامی کمسیونین عضوی ژان آریچ سوسیالیست لیکن استعفا ویریب اوزون-اوزادی مقاله سینده گوستریرکه، بولشویکلر فرانسه یه دشمن اولدیلقلاری حالدا فرانسه سوسیالیست لری اولاری ئوزلرینه دوست قرار ویریب، اولنارکنده یول ایله گئدیرلر. بولشویک لیک ایسه بیر زحمتکش صنفین آقالیفیندان عبارتدیر. من ده زحمتکش صنفین آقالیقی دگیل، بوتون انسانیتین بیرحقوقا مالک اولماسینی ایسته ییرم. سیزئولمه یه سینیز، منیمده بوندان خوشوم گلیر. کیشی گره ک بیله اولسون، انسانیتین مساواتینی آرزو ایتسین ده، ئوزی مساواتین معنی سینی دوشونمه سین.. دوغرو داندان بیله دیر. اینانمیر سینیزسه اوزاق دگیل، بیریم آذربایجانیمیزدا اولان فرقه لره باخینیز. اوندان گوره سینیزکه، برابر لیک نه اولارو دوکراتلیق ندهن عبارتدیر. امیر حاجیان (۱) کندلیرلرین حکمیش اولدیغی آغیر کونلری میرزاسدالله نظره آراق اوچ میلیونات اعانه ویرمیشدیر. الله ژان آریچین والدینینی کربلای یادیم علی کیشیه باغیشلاسون، یوخسالا، فرانسه سوسیالیستلرینی مساوات فرقه سی قبول ایدهن یولا دعوت ایتمه سه ایلی، فرانسه سوسیالیستلری ده پارسیده اوچونجی بین الملل کومونستلر قورولتاینینی وجوده گتیرمزدیلر.

### عجول

«مشعل» ژورنالی، ۳۰ دکابر، ۱۹۱۹-نجی ایل، نمره ۴.

۱-مقصد باکینین یاخینلیقیندا اولان امیرجان کندی دیر.



## اویان نویاندن

اویان-بویندان آلدیفیم خبرلره گوره اتحادین (۱) ایشینین پردهسی آچیلیمیش برده دایسیندا پنهان اولموش قوچولار، آخوندلاریومورتادان چیخیمیش جوجهلرکیمی کوچدیه سوکولموشلر. مذکور فرقه لیدرلرینین بیرنجه سی سیمسز تلگراف مخترعی (مارقونینده) سکتوب کونده ریب اونا تکلیف ایتمیشلرکه، اولدوزلاردا، علی الخصوص گونشده یاشایان نسانلاری اتحادیه یازیلماغا دعوت ایتمیش. چونکه یئرگه سینده کی تورکلر و اکین چیلر افسونه کلمه دیلر. مساوات فرقه سی ده، ازقرار معلوم فعله لردن امیدینی کسب، کوچونی ویریب بورژوالارا، چونکه مساواتچیلار فعله لردن وفا گوره بیلمه دیلر. ذاتافعله کندلی به بل باغلاماقدا اولماز. چونکه اولنار انسان دیرلر، باشلاری، عقل و فراستلری واردیر. بیرده گورورسن که، مطلبی قانندی، اولندا هنج زنجیر ایله ده ساخلاماق ایسته سن قالمایا جاقتیر. نجه ده سون زمانلاردا اتحاد ایله مساواتین باشینا بئله بیر بلا کلدی. اتحاددان کندلیلر، مساواتدان ایسه فعله لر استغافوریب چیخماغا باشلادیلار. الله ایکی سینده رحمت ائله ییب لیدرلرینه جزاخیری ویرسون. سیزملی فرقه لرده احراره گوزنوزی تیکمیش سینرزه سهوا یتمیش سینر. چونکه احرارین عضوی یوخلور که، استغنادا ویرسون. اما عیب اولماسون، منشیوک اقلدی لرده بوگونلرده یامان ایسه گیریش- ییلر. الله رامشویلینین پلرینین یانیندا کیلارا عمر ویرسین. چمخه ئیمزه (۲) ایله برابر اولنار گورجستاندا سوسیالیزمی دیریلتمه سه ای دیلر، آذربایجان منشیوکلرینین دیلی آچیلمازدی. گورجستان دیدیم، تظلمین بوگونکی حالی یادیمما دوشدی. بوگون تظلمین ائله آزاد شهر اولموشدور که، وارانسوف داتشوق (۳) یوخوسوندا گورسه ایلی باغری یاریلوب تولدی. بئله که، اورادایالیز گورجی دیلینن باشقا بیر دیل قبول ای دیلمز. حتی ان ممیحی قونشولاری، داهادوغروسی متفق لری آذربایجان تورکلرینین دیلینی، یازیسینی قبول ایتمزلر. محض سوسیالیزم گره ک ائله اولسون که، نیکالای ئوزی ده حسد آبارسین. بین المللیت دیلن شئی بوندان عبارتدیر. کیم دیه بیلر که، منشیوکلر بورژوا زانین

۱- اتحاد اسلام پارتیاسینا اشاره دیر.

۲- گرجی منشیوکلرینن ایلی.

۳- چاریزم دورینده قفقاز جانشینی ایلی.

خيرينه چاليشيرلار؟ ابو هئج وقت اولماز. وقطعا يالاندير. منشويكلر مومن، مقلس، صلح جو. فقط پامبيق ايله باش كسن انسالاردير. ديمه سن چوخ اوزون چيليق ايتديم، عيبي يو خاور، سوبالست يولداشلاري ياددان چيخارماق اولماز. اونلار ايندى ده ملت چيليكدن ال گوتورسه لر، سوسيا-ليزما تئز وجوده كلر. اونلاردا لاييقينه ايشله يه بيلمزلر. اونلار ايجون گره ك ملتچي ليك وباشقا آدلار ايله دنيا انقلابيني تاخيره سالوب، مجاهدت گوسترسينلر.

## عجول

«حریت» غزه تی، ۹ فورال، ۱۹۲۰ - نجی ایل، نمره ۴۹.

## اویان بویاندان

کافر به جهنم نمی رود اما بجان شما که، کشان-کشان میبرند (۱) مزده بیر چوخ زماندان بری دیرکه، بئله فارسلاز دیمیشکن «یاوه گولیغی» (۲) ترک ایدیب، باصطلاح روس (سیریوننی) (۳) بیر محرر کیمی اولماق سوداسینا دو شمو شوموم، اولابیلرکه، سیزده منیم «حریت» و باشقا فله غزه تلیرنده یازدیغیم مقاله چیکلره تصادف ایتمیش اولاسینیز. حقیقتاده بوایشه سوا یتمه میشدیم، ئوزی ده بیس یازمیردیم، لکن باعثه لعنت، ایویمی بیخیب ینه ده اویان-بویان حوادثینی یازماغا وادار ایتدی.

حال حاضرده ایسه اویان-بویان، کنج و بوجا قدا اوقد ر یازیلمالی حادثه وقوع بولو-نورکه، هفته ده ایکی دفعه نشر اولونان کچیک صحیفه لی «حریت» غزه تی یوخ، گونده اوج دفعه نشر اولونان کرسی یورغانی بویوک لیکه بیر غزه تی بئله قارالماق ممکن دیر. محض بیزیم مدیر جفانزادا منی ساتکی وظیفه ایله موظف ایتمگه مجبور ایدن بورا سیدیر. نه چاره؛ کافر به جهنم نمی رود، کشان-کشان میبرند.

اما بعد؛ «فقد اخبرت مخبر مخصوصا عن القبه و الکنجه و سایر بلاد آذربایجان» (۴) که، ایران قونسولو آگنت لری از قرار معلوم انکلیسرایله ایرانین دوستلیغینی گوروب سئوینمیش، اونا گوره بایرام خرجی اولماق اوزره ینی مداخل یوللاری آچماق هواسینا دو شمو شلر دیرکه، بوایل کچن ایللر کیمی بوتون قونسولو آگنت خانالاردا مجانی اولاراق آجلارا یمک ویره جکلر دیر. سیز ئوزونوز بیلیر سینیز که، من بیٹی-میتی مسئله سی یازماغا، یا خود ینی فرقه چیخاریب اونسوزدا آذربایجانین متفرق فعله لرینی بیرداها متفرق ایتمگه چالیشان آداملاردان دکلم، ایندی من سون درجه جدی بیر آدام اولموشام. ئوزومده چوخ مسئله لرده حکومت مامورلارینا تقلید ایتیمیشم، اوندو که، ئوزونوز بیلیر سینیز. ۱۹۹۱؟

دیده سن بعضی الفاظه اویان محرر جناب لاری کیمی یازیمدان بیر شئی چیخمادی، عیبی یوخلور. بوندان سونرا بیر چوخ غزه تلی بئله گوره سینیز. بودا هوانین سویوق لیغی و

(۱-ترجمه: «کافر جهنمه کیتمک ایسه مر، لکن سیزین جانور آند اولسون که، چکه-چکه آپارارلار».

۲-بوش سوز دانیشماغی

۳-جدی اولماق دیمک دیر.

۴-ترجمه: «خصوصی مخبرین قویا، کنجه و آذربایجانین دیگر شهرلریندن ویردیگی خبره گوره».

زمانه نین مساعدا لیکیندن دیر. منقش ددکی ئوزیئرینده. همان مسلمان غره تلیرینی نیکالای دایی نین دورینده آغارتماق مثلینه. مین لرحه چاپ ای دیلمه سینه مساعده ویریلمه یین کتابلارا، کجه ساعت ۱۲ دن سوئر قارانلوق کوجه ایله کیتیمه سن، بالالارین، فعله بالالاری کیمی ات، چای، بوغدا چوره گی اوزونه حسرت قالما سون.

«بابروی حامی ملل ضعیفه عالم ویلسون پرنسیپهم مع اللوئیدجورج محترم و کله مانسو» (۱)  
کله مانسو دیدیم آلمانیا الزاس لوره نی، اورادان دا پولیا کلار یادیمادوشدی. آند اولسون باکی محتکرلری، تغلیس رستورانچیلاری، گنجه تاجرلری، قازباغ بیکلری، لنگران ملتچیلری، ملیان آنباردارلارینین تعقیب ایتدی کلری مسلک سات پروانه وعقیده وطنپرستانیه که، اونلار بولشویزمی یئراوزوندن گوتوره جک، (یعنی بوتون دنیا ایشچیلرینی قیریب قورتاراجاقلار.) هله بو باشلانغیج دیر، مابعدی چوخ اوزون دیر.

## عجول

«حریت» غره تی، ۲۴ فورال ۱۹۲۶-نجی ایل، نمره ۵۲.

www.iran-archive.com

۱-ترجمه: «دنیا نین بوئون ضعیف ملت لرینین حامیسی ویلسون، لوئیدجورج و کله مانسونون آبروسونا آندا اولسون».

## دورما داها روزه‌خوان

ماه محرم گلوب، دورمادها روزه‌خان،  
تاب‌ئوزونه تیرمه‌شال بیرده عباروزه‌خان.

بجامه اطلس که ییب آل‌الله تسبیحینی،  
ساققالینا یاخکیلن رنگ و حناروزه‌خان.

فرصت فوت ایله مه وقت تجارت کچیر،  
نسیه دگیل، نقدیر، ایشته طلا روزه‌خان.

توبه قیلوب ترک‌ائله بیرداها میخانه‌نی،  
منبره گل، سال گیلن شوروی نوا روزه‌خان.

هرئه قدر سویله سن، لاف و کزاف‌ای کیشی،  
ایله جه خوشنود اولور شحر درغاروزه‌خان.

هردم امام ئولوروب شامه آپاراهلینی، (۱)  
ذکر مصیبت گره‌ک، ایتمه‌حیا روزه‌خان.

ولوله سال مسجده زمزمه شورایله،  
زابلی ترک‌ایله‌مه، سویله سه‌گه روزه‌خان.

سویله گیلن «من‌بکا» (۲) خلقی آپارجنته،  
تاکه، «تباکا» (۳) دیبب «اوابکا» (۴) روزه‌خان. (۵)

اعلی‌نین اوغلی حسینین ئولورولمه‌سی و اهل‌عیالینین شام شهرینه اسیر آپاریلماسینا  
اشاره دیر.

۲- عربجه «من‌بکا» هرکس آغلا یادیمکدیر.

۳- عربجه «تباکا» ئوزونی آغلا یانا اوخشادانا دیر لر.

۴- عربجه «اوابکا» باشقاسینی آغلادان دیمکدیر.

۵- بو شعر موهوماتجیلارین دیدیکلری؛ «هرکس حسین‌ه آغلا یا، باشقاسینی آغلادا  
ویا ئوزونی آغلا یانا اوخشادا، جنت اونوا واجدیر» شعارینا اشاره دیر.

## محرم آيندا كيشى گرهك نه ايتسين

كيشى گرهك ئورپينه چىلىكىنن، ئوزدلكك لىكىنن الچىكىب بىردىستە عىمامە  
 حاضرلايىپ قىزاردە روضە ساتماغا چىخسىن.  
 كيشى گرهك ايويىندە تىكە دورەلدىب ئوزىدە سىلسە جنبان اولماقلا عوام جماعت  
 آراسىندا شەرت قازانسىن.  
 كيشى گرهك زنجىر وورماق و باش يارماقلا اوز و باغلى سلماڭ خانملار يىنن حسن  
 رىغبىتىنى قازانسىن.  
 كيشى گرهك اون گون محرم دە آروادىن مسجدە اولماسىندان استفادە ايدەرك اودا،  
 كوزەل، كوزەل خانملار ايله قومپانیا پارسىن.  
 كيشى گرهك ئوزغانلە سىننن معاشىندان كىسب مرثىە خانلار شارانانلىق پولوى و ىر مكلە  
 مرحوم آتاسى و مرحومە آناسى اىچون بىشتن قىر و حور يىلر آلسىن...  
 كيشى گرهك فتنە و فساد سالماق اىچون كومونىستلر يىن موھومات مبارزە سىنە اللى ايكى  
 مىن رىنگلر و ىرسىن و دول آرواتلار كىمى يوز لىرچە شايەلر توخوسون.  
 كيشى گرهك عالى تحصيلىنە باخما يارق بوتون اوخودىقلار يىنى آياقلار آلتىنا آلىب،  
 سىلسە جنبانلىقتا عوام جاھل لردن گرى دورماسىن.  
 كيشى گرهك يى موسمىندە زراعتا كىنى ايشىنى بوراخىب مسجدە تىل دەل و زورنا  
 قوال چالماغا كلسىن.  
 كيشى گرهك شورا قوللوقچوسى اولدىقى حالدا محتكر لردن و باقتا لاردان زىيادە داد  
 فرىاد سالىب مرثىە خوانىن جىبى نىن دولماسىنا چالغىسىن.  
 كيشى گرهك مرثىە خوانلار كىمى ايلىن اون ايكى آيىنى يىنە چىلىك و باشقا صنعتلر  
 ايله كىچىرىب، محرم دە مرثىە خوانلىغا چىخىدىقلار كىمى ايلك اون بىر آيىنى كىچلر  
 اتقاقتىنن عضوى اولوب محرم دە زنجىر وورماق، سىنە زىدىمك، سىكىنە شىبەسى اولماق  
 كىمى ايشلردە مھارت كوسترسىن.  
 كيشى گرهك كومونىست اولدىقى حالدا ئوز آروادىنى باشا سالمايىب مسجدە كىتمە سىنە  
 مانع اولماسىن.

## ءىچول

«تىكان» زورنالى، آقوست، ۱۹۲۴ - نىجى ايل. (كىندىچى غزەت يىننن علاھەسى)

## لغت نامه

اعادہ قیادتارماق	ابراز-گوسترمك، نمایش ایتدبرمك
اعتناءعدقت، توجه	ابهامشبههلی، آیدین اولمایان
اعزام-گوندرمك	اتکاء-تکیه گاه، آرخا
اعضاء-عضولر	اثبات-ثابت ایتمك
اغفال-آلداتماق	اجباری-مجبوری، زوراکی
اغماض-گنشت، گوزآردینا وورماق	احتراز-چکینمك
افراد-تک-تک آدمالار	اختلال-قاریشیق لیق، یوزقونلیق
اقتدار-قدرت صاحبی اولماق	ادوار-دوره لر
اقدم-قابق	اراجیض-یالان، اویلدورما خبر
اقناع-قناع ایتمك	اربعین- قیرخ (مقصد امامین قیرخی دیر)
اکتفاء-کفایت لنمك	آرتش-اوردو، قوشون
اکمال-تام کامل لیک	ارتکاب-ایئده بولونماق (منفی معنی ده)
آلات-آلار	آزان-پولیس ماموری-
التجاع-پناه آبارماق	آسایش-راحت لیق
الفاظ-لفظلر، سوزلر	استخاره-کتاب ابله فال باخماق
امابعل-سونرا	استخلاص-خلاص ایتمه، قورتولوش
امرواقع-کورولموش اییش	استعمال-ایشلمك
آمار-احصائیه	استفاده-جو-منفعت آختاران
امل-آرزو	استقبال-کله جک، قارشیلماق
امرارحیات-حیات سورمك	استیناف-ایشه یینی دن باخان محکمه
انتحار-ئوزونو ئولدورمه	اسکات-سیئرینده اوتورتماق، سوسدورماق
انتشار-نشر اولونماق	اشتباه-سهو، خطا
انحطاط-سقوط، تنزل، کری لده	اشتراکیت-شریک لیک (مقصد کمونیزم دیر)
انظار-نظزلر	اشتعال-شعله لندیرمك
انقراض-آرادان گیتمك	اشعار-معلومات ویرمك، اعلان ایتمك
آنیت-آکتواللیق	آشنا-تانیش، دوست
اوصاف-تعریفلر	اصلاح-دوزلتمك
اوقات-وقتلر	اضمحلال-سقوط، محو
اهمال-ست لیق	اطمینان-تام-تام اینام
ایجاب-طلب ایتمه	

ب

تخليه-بوشا التماق  
 تدنى-دالا كئتمه، كثر يلمه  
 ترجمان-ترجمه جى  
 ترجيح-اوستونلوك  
 ترديد-شبيهه  
 تزلزل-تيتيرهك، دوام سيز  
 تسميه-آدقويما  
 تشرىك-شركت ايتمك  
 تصحيح-اصلاح ايتمك  
 تطابق-اويغونلىق، تطبيق ايتمك  
 تعبير-يورماق  
 تعجيل-تلسمه  
 تعدى-زورلاما، ظلم، تجاوز  
 تعرض-مقاومت  
 تعمق-مقد  
 تضيير-اتسد كيشيك ليك  
 تفكيك-آيبرما  
 تقبيح-پيسرله مك  
 تقسيم-بولمك  
 تقليل-آزالتماق  
 تكفير-كافر اعلان ايتمك  
 تلخ-آجى  
 تلخيص-خلاص ايتمك  
 تلقى-قارشى لاما، يوزما  
 تماس-علاقه  
 تماميت-ملكيه-اراضى بوتولىكى  
 تناقض-عكسى اولماق،  
 باريشماز ضديت  
 توسل-ال آتماق  
 توليد-استحصا

باچ-ويركى نوعى  
 بار بار-وحشى  
 بازرگان-تاجر  
 بالعكس-عكسینه  
 بالكليه-تماميله  
 بالمرة-بیر دفعه ليك  
 باور-اينام  
 باهر النور-نوره غرق اولموش  
 بديهيات-آكسيوملار، آيدينشى لر  
 بذل-بخشش  
 بزرگر-اگين جى  
 بزاز-مانيفاكاتور مالى ساتان  
 بزرگوار-يوكسك، بويوك  
 بشاشت-گولر اوزلى ليك، شادلىق  
 ببناء عليه-بوناكوره  
 بهداشت-صحيه  
 بيعت-تابع اولماق  
 بين الدول-دولت لر آراسى

پ

پايدار-هميشه ليك  
 پشتيبان-آرخا  
 پيچ در پيچ-دولاشيق  
 پيش رو-قاباقدا كيدهن  
 پيشقدم-ايردلى يه دوشمه  
 پيشنهاد-تكليف

ت

تاسس-يارانما  
 تايد-تصديق  
 تبديل-غوض  
 تاجر-تاجر لر  
 تحت-آلت

تحت تحكم-محكم آلتدا  
 تحت صدارت-صدر ليك آلتدا  
 تحت فشار-تضييق آلتدا  
 تحديد-محدودلاشديرماق

ج

جاكيز-يئر توتما  
 جولانگاه-سيدان، آت اويناتما يئرى

چ

چرند-اوتلايان  
 چشم داشت-انتظار، گوزلده  
 چنگ-پنجه



## ح

حبل‌المتین-سحکم ایپ  
حجت-دلیل، شاهد  
حراست-قوروماق  
حرص-طمع  
حریت-آزادلیق  
حریق-یانقی

حسن-رغبت-یاخشیمی  
حصول-حاصلر  
حق-بجانب-حق اولان طرف  
حق-گو-حق دانیشان  
حیات-وممات-مدیریلیک و مولوم

## خ

خاتمه-سون

ختام-قورتاران

ختم-پدیر-قورتاراسی

خشکیار-قوری میوه

خشن-کوبود

خشونت-کوبودلیق

خشم-دشمن

خلع-آلماق، بوشالتماق

خلل-دار-ضرر، زیان گورموش

خواربار-ارزاق

خودستالیق-ئوزونوئومیه، لوغالیق

خونرد-سویوق قانلی

## د

دارالشوری-مشورت، مصلحت ایوی

(مقصد ایران مجلسی دیر)

دانه-توخوم

درخواست-ایسته مک، تقاضا

درنده-پیرتیجی

دستور-گوستریش، امر

دول-دولتدر

دول معظمه-بویوک دولتدر

دون-آلچاق

دیسپیلین-انتظام، قایدا

## ذ

ذاهب-ئوتوب کچمیش، اوزاقلاشمیش  
ذیل-آشاغی

ذهنیه-حکایتمه-بینه بیریتمک

## ر

رافت-مهر بانلیق

رای-تام-بیر سسله

رختخوا-ب-یورقان-دوشک

رخنه-دار-نقوذ ایدیلیمیش

رفیق-یولداش

روح-نواز-روح اوخشیان

روشن-ایشیق

روشن فکر-خیاالی

روی-رضاء-راضی لیق

رئیس الوزراع-وزیر لر رئیس، باش ناظر

## ز

زار-آغلار

زارع-اکینچی

زراعت-اکین

زامدار-باشچی، حاکم

## س

سابقه-کچمیش

ستوهه-کلمک-تنگه کلمک، جانا دویماق

سرمایه-دار-سرمایه صاحبی

سریع-سرعتلی

سفینه-کمی

سلك-تحریر-یازی سیراسی

سنة-ایل

سوار-آتلی، مینمک

سوق ایتمک-آپارماق، یونلتمک

سوق الجیشی-استراتژی

سیرایتمک-دویورماق

## ش

شایان-لایق

شب پرده - گجه قوشی

شبیبه - اوخشار

شرافت ماب - شرفه لایق، شرافتلی

شرف فروش - شرفینی ساتان

شروع - باشلانغیج

شکوه - جلال

شورش - شولوقلیق

شورش طلب - شولوقلیق ایسته یین

شهردار - شهر صاحبی، بلدیه رئیس

شیاد - فیریلداقچی

شئون، شئونات - شان، شهرت، اعتبار

شبرو، نفوذ

شعر - اشعار لر

غفو - کناهدان کچمه

عقد - باغلاماق

عقیم - تاثیر سیز

علاوه بر این - بیوندان علاوه

علمی - آشکار

عمدا - قصدنا

عمله - ایشر گورهن، فعله

عوارض - ویویریکی

### غ

غاصب - غضبکار

غله - تاخیل

غیر مترقبه - گوزله نیلمز

### ف

فتوی - شرعی حکم

فحش - سویوش

فرار - قاچما

فراری - قاچقین

فرع - قول - بوداق، غیر اساسی

فشار - تضییق

فعال - مایشاع - ئوز باشینا

فقر - اعتقیر لر، یوخسولار

فلاکت زده - زواللی، فلاکتیه اوغرامیش

فوق الذکر - یوخاریدا داییلین

### ق

قارعه - اوخوجو

قارنلار - اوخوجولار

قتل - آدام ئولدورمک

قوای حربیه - حربی قود لر

قول - سوز، وعده

قولدن فعله - سوزدن عمله

قوه مخفییه - گیزلی قوه

قوه منظمه - انتظاملی قوه (قوشون)

قوی - قوتلی، گوجللی

### ک

کبر - بیویوک

کعبه - مکه ده مسلمانلارین مقدس حساب

### ص

صبح کاذب - یالانچی صبح

صریح - آشکار

صلح جو - صلح طلب

صباط - ضبط آیدهن، دفتردار

### ط

طاقت فرسا - یوروجو، دوزولمز

طنقاتی - منفلی

طرح - نقشه، لایحه

طرز - رد

طرز - اسلوب، فورم

طولایی - علاقهدار

### ظ

ظلاله - اللہین کولکھسی

ظن عاجزانه - عجز ایله گمان ایتمه

عارض - اوز ویرمه

عاصی - گناهکار

عدم - یوخلیق

عدم مساوات - برابر لیگین اولما ماسی

عزل - کوتورولمک

عشرت - کئف

عطف - توجه، دقت

عطف نظر - توجه ایتمک، فکر ویرمک،

دقت یتیرمک

ایستدیکلری عبادتگاه

گمبه مقصود - نظرده توتولموش مقصد  
دیمک دیر

کفر دین سیز اعلان ایتمک

کلاه بردار لیق - فیریلدا قچی لیق

کنکره - قورولتای

کوتاه بین - محدود کوروشلی، اوزاغی  
گورمه بین

کود کانه - اوشاغا یاراشان

کویلو - کندلی

کیف، مایشاع - ایسته بین قدر کشف

### ک

کشایش - آچیلش، فراوانلیق  
گره - دوویون

### ل

لاینفک - آیریلماز

لجاجت - لیج بازلیق، عناد کارلیق

لجوج - عناد کار

لذت یاب - لذت گورهن

لسان - دلیل

لوازمات - لازم اولان شی لر

لوله کشلیک - سوتور یاسی چکمک

### م

ماعدا - بوندان باشقا

ماکولات - یه ینتی لر

مالامال - لبریز، دولو

مباشرا - باب و ایری ملکه دارلارین

ایشلرینه سرانجام ویره ن شخص

میرم واجب، ضروری

مبلغ - تبلیغاتچی

متاذی - اذیت چکن

متالم غصه لی، کدرلی

متحمل - دوزوم لی

متعاقبا - دال به دال

متعدد - چوخلو

متفرق - داغینیق

متقلب - دوزگون اولمایان آدم

متمول - وارلی

متغفن - نفوذلی

متلاشی - داغینیق

مجادله - دو گوش، مبارزه

مجدانه - جدیتله

مجهول الهویه - یورد سوز، یثری، یوردی

معلوم اولمایان

محتمل - احتمال اولونموش

مذبذب - دمه مه کی، هر دم خیال

محرر - کاتب، یازان

محرره - کاتب، کادین

محرز - آیدین

مخروط - حظ آلان

محکمه کبر - ابویوک محکمه

محل - یثر، مکان

محللی - یثرلی

محول - تاشیر یلمیش

مخاطب - دانیشان، ناطق

مختلس - اوغرو

مخدوم - آقا، حکمدار

مخمور - سست، خمار اولموش

مخوف - قورخولی

مدعی - ادعا ایدهن

مدھش - دهشتلی

مرتب - ترتیب اتچی

مردد - شبهه لی

مرز - سرحد

مرشد - دوزیول گوستره ن

مرکب - کولوم

مزرعه - اکین یثری

مزیت - اوستون لوک

مزین - زینت لندیر یلمیش

مساعده - کومک، یاردیم

سامحه - تنبل لیک، مست لیک

مستحضر - خبردار

مستشرق - شرق شناس

مستغنی البیان - ایضاحاتا، دیمکه احتیاجی

اولمایان

مستفید - استفاده ایتیمیش

مستند-اساسلانميش	معترض-اعتراض ايدهن
مسدود-باغلى	متمد-اعتماد اولونموش
مشابھت-اوخشارليق، اوخشار	معطوف-توجه و دقت ايديلميش
مشاق-تعليماتچى، مشق ويره ن	مغاير-زد، عليهه
مشروع-دين فايدالارينا اويقون گلن	مغرض-غرض چى
مشكل-چتین	مغرضانه-غرضلى
مصون-محفوظ، توخونولمايش	مخلق-آنلاشيلماز،
مطرود-قوولموش	مضموم-غمگين، غصه لى
مطلع-باخبر	مفتن-فتنه کار
مطمئن-خاطر جمع، آرخايين	مقاتله-بیر-بیرینی ئولدورمك
معاشرت-بیرگه ياشاماق، اوتوروب	مقبوح-قباحتلى
دورماق	مقتدر-قدرتلى، قادر
مصع التاسف-تاسفله برابر	مقدم-اول، قابق
معانسدشمن	مقبيلز-نجبر لئميش،
معاونت-كومك ليك	ملاقات-گوروشمك
معاهده نامه-عهده نامه، مقاوله	ملجاء-پناهگاه

www.iran-archive.com

## مندرجات

صحیفه

آدفسنین مرکزی تبلیغات شعبه سی طرفینتن . . . . . ۲۰  
میرجمفر پیشهوری (جوادراده خلخالی). . . . . ۵۰

### فصل I

اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فلسفی مقاله لر

۴۵. . . . . معارفه خدمت لازمیدیر  
۴۷. . . . . نه وقت دیمک اولارکه، ایران ایرانلیلارین دیر.  
۴۹. . . . . ترقی یولی آرامالی.  
۵۲. . . . . انقراضه باشلا بیرتی.  
۵۴. . . . . انگلتره و ایران.  
۵۶. . . . . بیزو ینی دولتر.  
۵۸. . . . . ایران مجلسی مبعوثانین انتخابی مناسبتیله.  
۶۱. . . . . ایرانلیلارا انتباه.  
۶۳. . . . . ایرانلیلارا انتباه II.  
۶۶. . . . . ایرانلیلارا انتباه III.  
۶۹. . . . . ایران هیئت اعزامیه سینین آذربایجانا ورودی مناسبتیله.  
۷۱. . . . . انقلاب و عکس انقلابیچیلارین مغلوبیتی.  
۷۲. . . . . انقلاب و عکس انقلابیچیلارین مغلوبیتی II.  
۷۵. . . . . دنیکین باره سینده.  
۷۷. . . . . بو کون.  
۷۹. . . . . غزه تیمیزین ایکینجی ایله قه قویماسی مناسبتیله.  
۸۱. . . . . شورالاز حکومتین تکلیفی مناسبتیله.  
۸۴. . . . . قرمز روسیه آبلوکه سینین لغوی مناسبتیله.  
۸۶. . . . . نه باعث اولدی؟  
۸۸. . . . . اسلام زحمتکش لری حقوق ایچون مبارزه ای دیر لر.  
۹۱. . . . . فعله غزه تلرینین قاپانماسی مناسبتیله.  
۹۳. . . . . ایرانادا انقلاب لازمیدیر.

۹۶. ایران احوال حاضرہ سی.
۹۸. ینہ ایرانا راجع.
۱۰۰. داغستان مسئلہ سی اطرافیندا.
۱۰۲. زحمتکش قادین یولداشلارا.
۱۰۴. روسیہ انقلابینین اوج ایلیلکی مناسبتیلہ.
۱۰۶. ایراندا اصلاحات I.
۱۰۸. ایراندا اصلاحات II.
۱۱۰. باطوم مسئلہ سی.
۱۱۲. نہ ایچون یازسالیئم؟
۱۱۵. دنیا انقلابی.
۱۱۷. احوال حاضرہ.
۱۲۰. مقصر کیمدیر؟
۱۲۲. یاشاسین مستقل آذربایجان شوراحکومتی.
۱۲۵. فتنہ لہ بول ویریلہ مہ لیدیر.
۱۲۷. نریمان نریمانوفین ورودی.
۱۲۸. قمری روسیہ و جهان فطہ لری.
۱۳۰. ایراندا انقلاب فکری.
۱۳۲. ایران انقلابی.
۱۳۵. ایران کومونیست فرقہ سی.
۱۳۸. روسیہ ایران معاہدہ سی ویاخود ایران و روسیہ اقتصادی رابطہ لرینین اہمیتلری.
۱۴۰. شرق کومونیستلرینین سیاستی.
۱۴۲. ایران انقلابی حقیندہ.
۱۴۴. ایکی قات ارتجاع.
۱۴۸. «کومونیست» بیرینچی دیر.
۱۵۰. ایراندا جمہوریت.
۱۵۲. ایراندا جمہوریت.
۱۵۴. ایراندا وضعیتی.
۱۵۹. ایراندا جمہوریت.
۱۶۱. آنجا ق عملہ منفی قادر دیر.
۱۶۳. ایراندا جمہوریت مسئلہ سی.
۱۶۶. ایرانین بوگونکی وضعیتی.
۱۶۸. ایراندا سٹجکی ایشلری.
۱۷۰. ایراندا قادین حرکاتی.
۱۷۲. تانیس دیردیق.
۱۷۳. دونن تورکلر بوگون ایرانلیلار.
۱۷۴. باکی تشکیلاتینین ۲۵-ایلیلکی.
۱۷۶. اسمای.
۱۷۸. جهان محارہ سینین اون ایلیلکی.

۱۸۰	توروز بايرامى.
۱۸۲	محرم گونلرى.
۱۸۴	موقفيت كيمده اولاجاقدير.
۱۸۶	ينى بير موقفيت.
۱۸۸	بىزعا ساخالاييرىقى؟ (لنن وفاتىنن ايلنونومو مناسبتيله).
۱۹۰	لنن سىز بير ايل.
۱۹۲	نه دن يازاجاغىق؟
۱۹۶	بىز نه دىيريك سملت نه ايسته يير؟
۲۰۴	بىز و كچمىش شاه.
۲۰۷	فرقه ميز ايشه باشلادى.
۲۰۹	ايكى يول آيريجىندا.
۲۱۱	بويوك بالاردان بىرى.
۲۱۳	ايالت انجمنى.
۲۱۴	روزنامه ميزين دىلى.
۲۱۶	دوزلمز جنابت...؟
۲۱۸	آيرى بير يول يولچور.
۲۲۱	سياسى فرقه لر ين آقتى.
۲۲۳	فرقه ميزين تاريخى ايشى.
۲۲۵	احتياج لار يميز تامين ايديلمه ليدير.
۲۲۷	آينى دوستلوغو.
۲۲۹	مرا بختو اميد نىست شرم سان:
۲۳۱	لنن كونفرانسى مناسبتيله.
۲۳۳	ارتجاع باش قالديردى.
۲۳۵	آذربايجانين بويوك خلقى و معارف خادىمى رشديه.
۲۳۶	وطن دىلى.
۲۳۸	فرقه ميزين بىرينجى كنگره سى مناسبتيله.
۲۴۰	بىزى ئوز حال يميزا قويسونلار.
۲۴۲	فرقه اويونچاق دكىلدير.
۲۴۴	آذربايجان ئوز تاريخى و طغفه سىنى اونوتماز.
۲۴۶	مختاريت مسئله سى و انجمن ايلتى.
۲۴۸	فرخى نه ايجون گوندرى لر.
۲۵۰	فرقه كنگره سى خلق يميزين لياقتىنى اثبات ايتدى.
۲۵۲	مرانامه ميز.
۲۵۳	هر ايش ئوز وقتىنده.
۲۵۵	آذربايجان ياتلام يمشدير.
۲۵۷	بىزده بونو دىيريك.
۲۶۰	هويت حجره و دكان ايله تصمين ايديلمز.
۲۶۲	آذربايجان اوتوز ايل بوندان اولكى موقعىنى توتما ليدير.

۲۶۴.	دولت مقتدر یعنی چه؟
۲۶۷.	حقیقی سیاسی ایشچیلر تربیه ایتمه‌لی.
۲۷۰.	ه‌ارا گیدیرسیز دورون.
۲۷۲.	جوجه‌نی پاییزدا سایارلار.
۲۷۴.	گونون مسئله‌سی حقیقنده.
۲۷۷.	هرچه پیشی آید، خوش آید.
۲۷۹.	مصنوعی تعصب.
۲۸۱.	خلق‌ئوز باشینا چاره‌ایدیر.
۲۸۲.	دشمنین حبله‌سینی آنلاماق لازمدیر.
۲۸۵.	آذربایجان ثروتی آذربایجاندا قالمالیدیر.
۲۸۷.	کارلار ایشیتسین کورلاردا گورسون.
۲۸۹.	جنایتلرین منشا‌ئی.
۲۹۱.	اوشاق توولاییرلار.
۲۹۴.	دیدیکه، خون‌ناحق، پروانه‌شمع‌را چندان امان‌ندادکه، شبراسحرکنده؟
	استعمارچیلارین، تهدیدی، بیزی‌توتدیغیمیز حقیولدان قایتارایلیمز، یا‌ئولوم، یا‌آزادلیق.
۲۹۶.	اوجونجی بول بوخ‌دور.
۲۹۸.	بولوتلار چکیلی، فضالار ایشیق‌لانیر.
۳۰۰.	قارداش قانی توکولمه‌سین.
۳۰۲.	مجلس ملی تشکیلی مناسبتله.
۳۰۴.	دالان آتیلان‌دایش، توپوغا‌دگر.
۳۰۶.	بیز و تهران.
۳۰۹.	ئوزلرینی فرقه‌میزه باغ‌لایانلار حقیقنده.
۳۱۰.	آلیبان آزادی‌سی، ساخلاماق، اوندان خلقین‌سمادتی‌ایچون‌استفاده ایتمک‌لازم‌دیر.

## II فصل

### بیانات و نطق‌لر

۳۱۵.	ستارخانین قبری‌اوسته تشکیل اولونموش میتینگ‌ده کی نطقین خلاصه‌سی.
	آزادلیق جبهه‌سینین ابالتی شوراسی طرفیندن تبریزده کی فردوسی‌مکتبی‌سالونوندا
۳۲۴.	تشکیل اولونموش بیغینجاقدان نطق.
	آذربایجان دموکرات فرقه‌سی تبریز‌تشکیلاتی کنفرانسینین بیرینجی جلسه‌سینده
۳۲۸	نطق.
۱۳۲۴-نجی ایل دی‌آیینین ۲۸ده فردوسی مدرسه‌سی سالونوندا، تبریز‌شهرینین	
۳۳۰.	مختلف طبقه‌لرینین بیغینجاغیندا کی نطق.
۳۳۶.	ملی‌وظیفه اداره‌سینده ملی‌نظام‌خدمتی حقیقنده نطق.
۳۴۰.	ملی‌مجلسین ایکینجی عمومی اجلاسینین ۲-نجی جلسه‌سینده کی نطقین خلاصه‌سی.
۳۵۵.	تبریز رادیوسونندان بیانات.



تبریز رادیوسو واسطه سبله نطق، . . . . . ۳۵۷.  
 ایران مشروطه. انقلابی و فرقه میزین بوگونکی سیاستی حقیقته نطق، . . . . . ۳۶۱.  
 تهرانا چاغیر یلمیش. آذربایجان خلق نماینده لرینین مشایعت مراسمینده قیسا بیانات، ۳۶۶.  
 . . . . . III فصل.

عدالت فرقه سینین تاریخیندن

باشقا بیر آد تاپسایدیلار یاخشی اولاردی، . . . . . ۳۷۱.  
 عدالت فرقه سی، . . . . . ۳۷۹.  
 هانسی فرقه دوغری و دوزگون فرقه دیر؟، . . . . . ۴۰۴.

IV فصل

زندان خاطره لری دفتریندن

زندان خاطره لری دفتریندن، . . . . . ۴۱۹.  
 آقای نصرت الله فتحی به جواب، . . . . . ۵۱۸.

V فصل

ادبی، تنقیدی مقاله لرو فیلیه تونلار

ینی فارس ادبیاتی، . . . . . ۵۲۷.  
 آقای رسولزاده نین شعرلری حقیقته رای، . . . . . ۵۳۲.  
 آقای بزرگ علونین ایکی کتابی حقیقته، . . . . . ۵۳۵.  
 «دنیزین ساکتلیگی»، . . . . . ۵۴۹.

فیلیه تونلار

سون مودا، . . . . . ۵۵۴  
 آبیلبیدیر، . . . . . ۵۵۶  
 نه دیرسن، ده، . . . . . ۵۵۷  
 الفاظ بی معنی (۱۳-اوکتیابر ۱۹۱۹)، . . . . . ۵۵۸  
 الفاظ بی معنی (۲۱-اوکتیابر، ۱۹۱۹)، . . . . . ۵۵۹  
 الفاظ بی معنی (۳۰-اوکتیابر ۱۹۱۹)، . . . . . ۵۶۱  
 اویان بو یاندان، . . . . . ۵۶۳  
 اویان بویاندان (۲۱ نوایر، ۱۹۱۹)، . . . . . ۵۶۵  
 اویان بویاندان (۳ دکابر، ۱۹۱۹)، . . . . . ۵۶۷  
 اویان بویاندان (۱۷ دکابر، ۱۹۱۹)، . . . . . ۵۷۰  
 اویان بویاندان (۳۰ دکابر، ۱۹۱۹)، . . . . . ۷۵۲.

۵۷۳. . . . . (۹ فورال، ۱۹۲۰).  
۵۷۵. . . . . (۴ فورال، ۱۹۲۰).  
۵۷۷. . . . .  
۵۷۸. . . . . نه ایتسین.  
۵۷۹ . . . . . لغت نامه.

www.iran-archive.com

مصاحف لر: رضا توفیقی، محمد قوامی

www.iran-archive.com

سیرجعفر پیمشه‌وری (جواززاده خلیفائی)

گزیده آثار

گردآورنده، ترتیب‌دهنده، ترجمه و رداکته‌کنندگان:

احمد امین‌زاده، تقی موسوی، حسین چلی

انتشارات روزنامه «آذربایجان»

۱۳۴۴-۱۹۶۵